

- ◆ Добровільне приєднання до територіальних громад міст обласного значення
- ◆ За останні два роки Україна зробила значний прорив у децентралізації, – Єврокомісар Йоганнес Хан
- ◆ Чернігівщина – це енергія нових лідерів на місцях
- ◆ Ділимося досвідом колег-сусідів: процес децентралізації на Харківщині

vol. 15
2018
▶ червень

THE
Earth
WITHOUT
“art”
IS JUST
“Eh.”

**СТАТИ СИЛЬНИМИ
ТА ВЕЛИКИМИ**

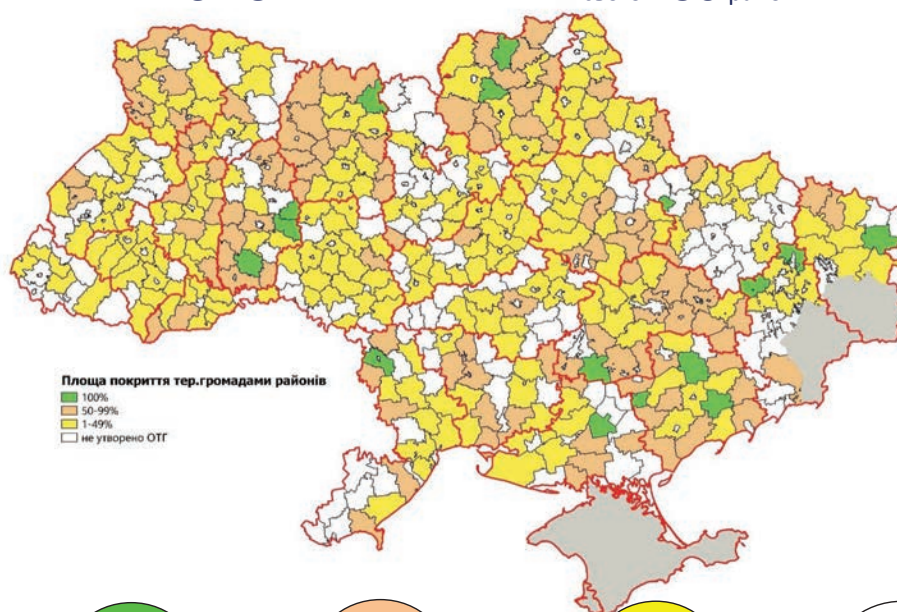

Не за кількістю, а за якістю, – нові параметри моніторингу децентралізації
(травень 2018 р.)

ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАД У МЕЖАХ РАЙОНІВ

731 ОТГ

всього **490** районів

ОБЛАСТЬ	РАЙОНИ				
	100%	50-99%	1-49%	0%	Загальна к-сть
АР Крим*	0	0	0	14**	14*
ВІННИЦЬКА	0	1	19	7	27
ВОЛИНЬСЬКА	0	7	8	1	16
ДНІПРОПЕТРОВСЬКА	1	13	7	1	22
ДОНЕЦЬКА*	2	1	4	11**	18*
ЖИТОМИРСЬКА	1	12	9	1	23
ЗАКАРПАТСЬКА	0	0	5	8	13
ЗАПОРІЗЬКА	3	9	6	2	20
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА	0	0	12	2	14
КИЇВСЬКА	0	1	10	14	25
КИРОВОГРАДСЬКА	0	1	8	12	21
ЛУГАНСЬКА*	1	2	6	9**	18*
ЛЬВІВСЬКА	0	2	11	7	20
МИКОЛАЇВСЬКА	0	7	6	6	19
ОДЕСЬКА	1	5	9	11	26
ПОЛТАВСЬКА	0	7	13	5	25
РІВНЕНСЬКА	0	4	6	6	16
СУМСЬКА	0	4	11	3	18
ТЕРНОПІЛЬСЬКА	0	5	11	1	17
ХАРКІВСЬКА	1	3	7	16	27
ХЕРСОНСЬКА	1	5	5	7	18
ХМЕЛЬНИЦЬКА	3	9	4	4	20
ЧЕРКАСЬКА	0	1	14	5	20
ЧЕРНІВЕЦЬКА	0	2	8	1	11
ЧЕРНІГІВСЬКА	2	11	8	1	22
РАЗОМ	16	112	207	130**	490*

16

Районів, де 100% території покрито ОТГ

112

Районів, де 50...99% території покрито ОТГ

207

Районів, де 1...49% території покрито ОТГ

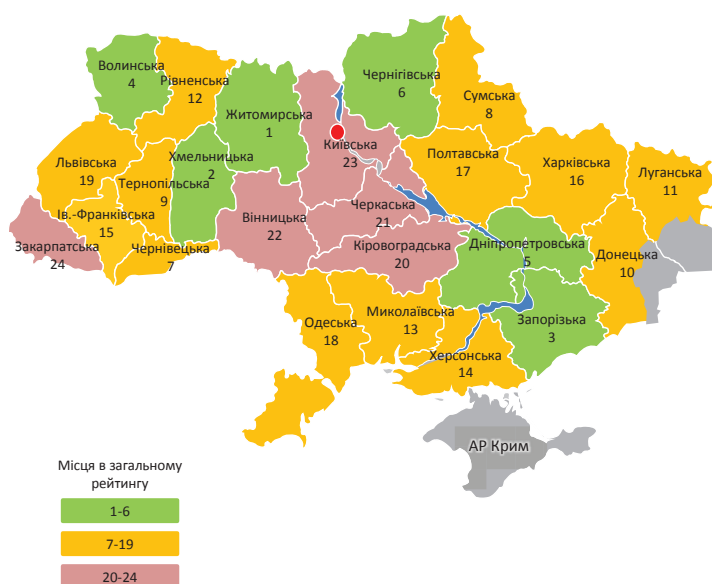
130

**Районів, де не утворено ОТГ (без урахування 25 районів окупованих територій)

25

*Окупованих районів АРК, Донецької та Луганської областей

РЕЙТИНГ ОБЛАСТЕЙ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ОТГ ЗАГАЛЬНИЙ РЕЙТИНГ ТА МІСЦЕ ЗА ПАРАМЕТРАМИ

ОБЛАСТЬ	Загальний рейтинг	Основні параметри. Загальне місце за параметрами					
		1	2	3	4	5	6
		За к-стю ОТГ	За покриттям ОТГ площі області	За к-стю територіальних громад, що об'єдналися	За к-стю ОТГ з чисельністю менше 5 тис. осіб	За % площі області, охопленої перспективним планом	За %, населення ОТГ до загальної кількості населення
ЖИТОМИРСЬКА	1	2	2	1	10	12	1
ХМЕЛЬНИЦЬКА	2	5	4	3	7	10	2
ЗАПОРІЗЬКА	3	2	1	2	20	4	9
ВОЛИНЬСЬКА	4	3	6	6	13	6	6
ДНІПРОПЕТРОВСЬКА	5	1	3	5	18	3	16
ЧЕРНІГІВСЬКА	6	6	5	4	15	13	3
ЧЕРНІВЕЦЬКА	7	9	8	8	6	16	5
СУМСЬКА	8	8	9	10	12	5	8
ТЕРНОПІЛЬСЬКА	9	4	7	7	19	20	4
ДОНЕЦЬКА	10	15	11	9	5	3	18
ЛУГАНСЬКА	11	16	12	11	8	8	7
РІВНЕНСЬКА	12	10	16	15	11	1	13
МИКОЛАЇВСЬКА	13	9	10	12	17	11	10
ХЕРСОНСЬКА	14	10	13	13	14	9	12
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА	15	12	19	17	2	7	14
ХАРКІВСЬКА	16	14	22	21	1	2	23
ПОЛТАВСЬКА	17	4	15	14	23	18	11
ОДЕСЬКА	18	10	14	16	4	21	20
ЛЬВІВСЬКА	19	7	18	18	9	14	21
КИРОВОГРАДСЬКА	20	13	21	22	16	1	19
ЧЕРКАСЬКА	21	11	17	19	21	15	17
ВІННИЦЬКА	22	7	20	20	22	19	15
КИЇВСЬКА	23	16	23	23	3	17	22
ЗАКАРПАТСЬКА	24	17	24	24	1	22	24

Примітка: при розрахунку рейтингу за параметрами «Покриття площі області ОТГ» «Територіальні громади, що об'єдналися» враховувалися також дані тих громад, в яких відбулося приєднання. У разі наявності однакових сумарних рейтингових показників пріоритет надається регіону в якому більші параметрами «Кількість об'єднаних територіальних громад» та «Площа ОТГ»

Стати сильними та великими!

Сильними – зі стратегіями довгострокового розвитку, навченими людьми, сильною мотивацією, розумінням своєї ролі в реформі децентралізації, баченням місії своєї території хоча б на 10 років наперед.

Великими – укрупнюватися. Приростати територіями там, де це можливо. Малі – то експерименти і відсутність майбутнього. Нецікаві історії, нецікаві інвесторам, їх важко зробити справді спроможними.

СИЛЬНИМИ І ВЕЛИКИМИ!

З таким настроєм і робочими планами Сумський "Центр розвитку місцевого самоврядування" нещодавно відмітив свою першу річницю офіційного відкриття офісу. Нам – 1 рік. Маленька дитина ще:-))

Як і об'єднані територіальні громади в області. Ми ростемо разом. І це захоплює. Часом складно. Людей, які повірили в реформу децентралізації на Сумщині – здається вже не десять чоловік як два роки тому, а вже сотні.

Дуже часто їм складно, але ніхто і не говорив, що буде легко. Колись. На пенсії. Мемуари будуть писати. Цей рік став успішним для нас всіх мені здається ще і тому, що мало хто вірив в успіх цієї реформи:-)) Думали, це забавка, минеться, скоро вибори і все переграють...

І от зараз настає той момент, коли тільки вперед, потрібно якісно все доробити. Показати вихід всім, хто ще не зорієнтувався. Розробити план дій, і доробити роботу.

Ніхто не скаже вам точно, КОЛИ і ЧИМ завершиться ця реформа. Які її часові рамки впровадження? Скоріше за все – ДОВГО, бо створювати з нуля в цій країні потрібно ВСЕ.

Тому 2018 рік потрібно використати ОТГ для того, щоб стати на ноги, використати наявні політичні можливості, поки вони є найбільшим урядовим пріоритетом. Так буде не завжди.

І не забувати одне важливе правило: за укріпленням місце-

вих органів влади повинно йти підсилення демократичних процедур в місцевих громадах. Тому що спрощена уява про децентралізацію просто підсилить корупцію на місцях. Так відбувається, коли уряд виділяє кошти громадам, при цьому не підсилюються демократичні процедури в місцевих радах. Тому що люди не знають про передані їм на місця повноваження і не висувають до влади жодних вимог.

Потрібно створювати ситуацію, коли місцевих чиновників думка їх виборців буде хвилювати набагато більше, ніж те що скажуть люди з державної адміністрації. А обов'язки і повноваження повинні розподілятися ефективно.

І ще. Для реформаторів залишається загроза НЕЗАВЕРШЕНОСТІ реформи децентралізації доти, поки міста області повністю не будуть включені в реформу, і не сформують нову територіальну основу під наступні місцеві вибори, які за Конституцією відбудуться у жовтні 2020 року. Тільки тоді вона стане незворотною. Для нас це пріоритет – підсилити міста територіально там, де це можливо.

Центр розвитку місцевого самоврядування – навчальний тренінговий центр. Ми підказуємо, моделюємо, пропонуємо різні варіанти дій для громад. Такі центри існували в європейських країнах в той час, як там відбувалися подібні реформи. Такі мозкові центри, think tanks. Штаби реформ. Таким же штабом реформ бачимо і ми себе.

Децентрализация-2018: укрупнение районов, раздел имущества и полномочий, образование и медицина

Сумская область на 8 месте в рейтинге Минрегиона по формированию ОТГ – уже создана 31 громада

За этой цифрой стоят не только достижения, но и целый ряд проблемных вопросов, которые обсудили участники Сумского регионального Форума "Место "района" в новом административно-территориальном устройстве", организованном Сумским "Центром развития местного самоуправления" и Центральным офисом реформ при Минрегионе Украины при поддержке Сумской облгосадминистрации и Сумского облсовета в конгресс-центре СумГУ 16 мая 2018 года.

Діана ОЛЬШАНСЬКА, "Данкор"

В Форуме приняли участие главы ОТГ, руководители областного и районного уровней власти, представители общественных организаций. Спикерами выступили инициаторы реформы децентрализации из Минрегиона Украины.

ГДЕ НАХОДИМСЯ И КУДА ИДЕМ

Судя по высказываниям Президента Украины, до 2020 года административно-территориальная карта Украины будет иметь совершенно иной вид.

– Президент сказал дважды: в 2020 году мы работаем в новом административно-территориальном устройстве. А до этого о громадах он сказал: кто не успеет принять решение снизу, тому поможем сверху. Т.е. к 20-ому году мы должны сформировать все, – отметил координатор по правовым вопросам Центрального офиса реформ при Минрегионе, директора ОО "Институт развития территорий" Юрий Ганущак.

Он напомнил о вступившем в силу Законе о добровольном присоединении территориальных общин к городам областного значения (законопроект №6466), позволяющий городам областного значения сплотить вокруг себя соседние сельские и поселковые советы и стать центром объединенной общины без лишних бюрократических процедур – в том числе, без проведения досрочных выборов.

– Украинским городам сегодня стоит идти в следующем направлении, когда речь идет об областных центрах: присоединять к ним ближайшие сельские общины на добровольных началах и вводить межмуниципальное сотрудничество. Таким образом, будет сверстана перспективная повестка дня на следующие 50 лет, – считает координатор по правовым вопросам Центрального офиса реформ при Минрегионе.

Как отметил директор Сумского "Центра развития местного самоуправления" Александр Хоруженко, данный закон актуализирует идею "Большие Сумы".

– Нас услышал городской голова Сум и уже дал поручение обратиться к председателям сельсоветов, которые входят по перспективному плану в "Большие Сумы", – сообщил он.

Ю.Ганущак рассказал о дальнейшем пути реформирования и месте "районов":

– Первый этап реформы – формирование громад – подходит к определенному зениту. Когда пройдем через магическое число 1000 громад (сей час немного больше 700), дальше будет принято административное решение. Сейчас идет составление пазлов – там остается создать ОТГ, там присоединить, там объединить... С законодательной точки зрения обеспечение базового уровня уже фактически завершено. Оставшиеся нюансы не играют роли. Последнее – было разблокировать формирование громад вокруг городов областного значения, которые теоретически являются наиболее мощными.

И вот тогда возникает вопрос субрегионального уровня. Здесь есть несколько точек зрения. Одни политики говорят: "Не трогайте! Это наши прикормленные округа. Давайте доживем до выборов". Там уже все схвачено, сформированы определенные политические структуры. Почему-то есть надежда, что можно опираться на административные структуры.

Есть другая позиция: нам районы вообще не нужны. Однако, по Конституции Украины (ст.133) районы есть – значит должны быть. В ст.118 написано: исполнительную власть в районах осуществляют райгосадминистрации – значит они должны быть. В ст.140 написано: если есть общие интересы громад – значит должны быть и райсоветы. Т.е. хотим или не хотим, районный административный уровень мы должны формировать.

Этот уровень необходим, потому что у нас наблюдается неприятная вещь: областной уровень слишком высоко, районный – слишком слаб для проведения государственной политики. Именно потому субрегиональный уровень везде в мире формируется как уровень, где государство имеет основную опору для выполнения своих функций. Все читали изменения к Конституции: там их четыре. Кроме преодоления последствий чрезвычайных ситуаций, важны еще три:

- административный надзор за легитимностью актов органов местного самоуправления (в Европе это система консультаций, если нет желания консультироваться, вступает в силу "репрессивный аппарат");
- координация территориальных органов исполнительной власти (согласование действий разных территориальных органов, мониторинг и контроль);
- выполнение государственных программ.

Лучший уровень концентрации ре-

Николай Подопригора:
– Важным вопросом является разделение полномочий между районами и ОТГ. Медицина и образование с этими проблемами уже сталкиваются – не накладываются секторальные реформы на реформу децентрализации. Эти нюансы надо согласовать, чтобы достичь определенного качества услуг – и образовательных и медицинских – несмотря на недостаток ресурса.

Ю.Бова:
– Мы пошли на этот риск, понимая, что государство будет еще долго играть в эту систему, а за это время все разрушается, наши врачи массово покидают территорию Украины.

сурсов – субрегиональный. Где его "поймать"? Это т.н. золотое сечение Украины – города с численностью населения 40-100 тыс.

Кадров в ОТГ не хватает, но они есть в районах. Решение об укрупнении районов надо было принимать еще вчера, чтобы люди выбрали: либо они идут в громаду, либо в большой район. Депутаты райсоветов переходят в большие советы (до выборов) – это даст возможность их "обкатать".

Не решив вопрос административного устройства, мы не можем дать ответы на целый ряд секторальных вопросов, т.к. нет четкого определения. Думаю, на протяжении двух лет оно появится, и мы увидим карту, с которой сможем дальше работать.

Как будет проходить объединение? Прежде всего, это акт Кабинета министров. Он подает предложение, т.к. он подает проект бюджета, он отвечает за балансы. В данном случае ответственность за сбалансированность территорий. Мы настаиваем, чтобы это был закон, чтобы Президент всегда мог наложить вето, если что-то пойдет не по правилам. Здесь нельзя отдавать приоритет политике. Это намного лет. Создается район – выстраивается инфраструктура исходя из перспектив развития. 60 км – радиус госпитального округа – это и есть зона влияния, где можно сконцентрировать определенные ресурсы для государственных программ. Местное развитие – это инициатива громад, региональное развитие – инициатива регионов, а вот управленческий потенциал лучше всего сосредоточить там, где сам принимаешь решения и сам же за них отвечаешь. Это и есть субрегиональный уровень. По социальной защите это тоже наилучший уровень. Даже по медицине, пусть даже централизованной. Статистика показывает: в большинстве случаев люди пользуются бюджетными учреждениями именно своего госпитального округа.

Где больше половины населения проживает в ОТГ, там однозначно уже сейчас надо объединять районы, т.к. они слабые. Никто из профессионалов райадминистраций не должен выпасть в следствии реорганизации. Громад в 2,5-3 раза больше, чем нынешних районов. Специалистов не хватает. Хотим мы этого или нет, но для нужд мониторинга территории в

старых районах все равно останутся подразделения госадминистрации.

НЕ НАДО ССОРИТЬСЯ, КТО ГЛАВНЕЕ

И.о. председателя Сумской облгосадминистрации Николай Подопригора призвал председателей райгосадминистраций и ОТГ к консолидированной работе:

– У нас катастрофически мало времени, и мы его не можем тратить в ссорах, кто главнее и кого надо сохранить в какой должности. Надо работать по общему плану, – отметил чиновник. – Сначала мы начнем спрашивать с глав райгосадминистраций, а потом уже с ОТГ, чтобы они тоже не вели себя, как местные князьки.

Николай Подопригора остановился на проблемных вопросах децентрализации в Сумской области:

– Важным вопросом является разделение полномочий между районами и ОТГ. Медицина и образование с этими проблемами уже сталкиваются – не накладываются секторальные реформы на реформу децентрализации. Эти нюансы надо согласовать, чтобы достичь определенного качества услуг – и образовательных и медицинских – несмотря на недостаток ресурса.

В частности Николай Подопригора отметил ощутимую нехватку кадров. При этом чиновник отметил, что укрупнение районов надо только приветствовать. Этот шаг даст ответы на многие вопросы.

– По передаче имущества из "района" в ОТГ в Сумской области наблюдаются разные прецеденты, – рассказал чиновник. – Одни громады говорят: мол, вы сначала реформируйте и оптимизируйте, а потом передавайте. А район говорит: а чего мы будем это делать, мы вам передадим, и вы сами оптимизируйте. Это касается учреждений и культуры, и медицины... Чаще всего объект остается на районном уровне и не одна ОТГ не хочет брать на себя ответственность и ресурсное обеспечение. Встречаются и личные моменты: один директор дома культуры может тормозить весь процесс передачи. Хотелось бы снять личностные моменты и политические, чтобы они не мешали воплощению реформы.

Там где громада не в состоянии взять на себя ответственность, надо

нарабатывать опыт сотрудничества между ОТГ. В Сумской области такого опыта нет.

ОПЫТ ТРОСТЯНЕЦКОЙ ОТГ ИЗ ПЕРВЫХ УСТ

Председатель Тростянецкой ОТГ Юрий Бова рассказал о передаче имущества с баланса райсовета на баланс ОТГ.

– Поступок дерзкий и неординарный. Вся медицина района – ЦРБ, восемь амбулаторий, 20 ФАПов – передана ОТГ, даже тех населенных пунктов, которые не вошли в ОТГ, – сообщил Ю.Бова. – Мы руководствовались перспективным планом нашей громады. Надеемся, что он не изменится, т.к. мы стратегически думаем на 5-10 лет вперед.

С райсоветом полная согласованность: у кого больше денег, тому и передаем, все другие помогают.

Ю.Бова уверен: забирать медучреждения ОТГ надо сейчас, чтобы сохранить их и сделать конкурентоспособными.

– Мы пошли на этот риск, понимая, что государство будет еще долго играть в эту систему, а за это время все разрушается, наши врачи массово покидают территорию Украины.

Позавчера я вернулся из Польши – с нашими врачами ездили смотреть, как там функционируют частные и муниципальные медучреждения. Как нам рассказали поляки, первое, что спрашивает потенциальный инвестор, когда приходит в ОТГ – покажите вашу школу и вашу больницу. Если мы показываем современную школу и больницу, инвестор наш. Поэтому они борются за врачей, переманивая их зарплатами и лучшими условиями работы. Я тоже борюсь за своих врачей и свою громаду, т.к. хочу быть конкурентоспособным в будущем.

Сегодня Тростянец не строит фонтаны, которые я обещал во время выборов, мы сняли деньги с фонтанов и направили на больницу. Будем снимать средства с других направлений на медицину и образование, т.к. понимаем: государственных денег пока недостаточно. До конца июля будет сделан ремонт в терапии, все будет под евро, как нам показывали в Польше. За месяц мы провели во все отделения Wi-Fi, дали врачам компьютеры, ремонты идут полным ходом, врачи сами ищут необходимое оборудование, чтобы быть конкурентоспособными.

Я за то, чтобы Национальная служба здоровья, видя такие старания, куда едут люди, где есть врачи и оборудование,

будут давать деньги на лечение. Систему "деньги ходят за пациентом" я поддерживаю, т.к. это положит конец коррупции. Мы же знаем, что в больницах продавалось все – от анализов, больничных и пошло-поехало. Сейчас такого не будет.

ПЛАНИРОВАНИЕ ОБЛЕГЧАЕТ РАБОТУ

– 2018-ый год будет еще напряженной, чем два предыдущих, – прогнозирует зампред Сумского облсовета Татьяна Головка. – Мы в Сумской области на финальной стадии реформирования органов местного самоуправления и на старте реформы административно-территориального устройства.

Т.Головка отметила: Перспективный план уже готов, на сессии облсовета в июле будут внесены незначительные изменения и точка. Зампред обратилась к "районам, которые еще "спят", предложив им методологическую и юридическую помощь.

– Невозможно двигать секторальные реформы (здравоохранения, образования), когда не видим направление развития района в будущем, – говорит Т.Головка. – Главным приоритетом является – приближение качественных услуг к людям. Это ответственность областной власти, председателей райгосадминистраций и райсоветов, а также глав ОТГ. С 1 сентября 47 школ в области планируют быть опорными (сейчас таковых 27). Есть проблемы, которые мы, надеюсь, решим к 1 сентября.

Главная ошибка, по мнению Т.Головка, отсутствие единого стратегического плана развития территорий:

– Был бы план, было бы проще двигаться, в том числе и по имущественным вопросам. Кроме стратегии развития отдельных громад, надо формировать стратегии развития крупных территорий, опираясь на которые разрабатывать стратегию развития области. Уже сейчас этим надо заниматься.

ИМУЩЕСТВО – САМЫЙ БОЛЬНОЙ ВОПРОС

На правовых аспектах передачи имущества от райсоветов в ОТГ внимание участников Форума акцентировала юрисконсульт Сумского "Центра развития местного самоуправления" Марина Лобова.

– В Сумской области есть громады, получившие имущество в 100-процентном объеме, некоторые не получили вообще, а некоторые частично. Причины разные – и политические, и финансовые, и юридически-организационные, – отметила М.Лобова. – Согласно Закону "О добровольном объединении территориальных громад", районными советами, на территории которых создаются ОТГ, выборы в которых состоялись в 2018 году, до 1 января 2019 года должны быть переданы коммунальные учреждения, находящиеся в совместной собственности, согласно размежеванию налогов в соответствии с Налоговым кодексом.

Кроме того, все имущество территориальных

громад, объединившихся в одну ОТГ в составе одного полного района, автоматически будет переходить в собственность ОТГ. В Сумской области таковых потенциально может быть две ОТГ – Лебединская и Шосткинская. А также, возможно, Кролевецкая, если присоединит к себе все громады.

Все ли бюджетные учреждения передаются? Все зависит от возможности финансирования из бюджета ОТГ данных учреждений. Какие именно направления могут быть профинансированы из бюджета ОТГ, обозначены в главе 14 Бюджетного кодекса Украины. К примеру, это расходы на здравоохранение, образование, соцзащиту, спорт, культуру, а также культурно-образовательные и зрелищные программы. Направления совпадают с направлениями финансирования райсоветов. Т.е. все коммунальные учреждения, находящиеся в собственности райсоветов, после создания и покрытия полностью территории района ОТГ могут быть им переданы.

Как трактовать формулировку "расположены на территории громады"? Есть случаи, когда этот термин понимают, как "место регистрации юридического лица". В связи с этим происходят некоторые манипуляции. Мы знаем примеры перерегистрации юрлица на другой территории в попытке избежать передачи имущества. Однако в Законе "О добровольном объединении территориальных громад" речь идет именно о физическом (фактическом) месте расположения объекта. Поэтому такие манипуляции с перерегистрацией бесперспективны.

Когда лучше начинать и заканчивать процесс передачи? В ОТГ, созданные до 2018 года, имущество может передаваться прямо сейчас, без каких-либо временных ограничений. Кстати, оно уже должно было быть передано. В ОТГ, созданные в 2018-ом году, где выборы состоялись в этом году, согласно законодательству имущество должно быть передано до 1 января 2019 года. Но, учитывая, что эти громады еще не перешли на прямые межбюджетные отношения, надо взвесить возможность финансирования коммунальных учреждений. Если в 2018 году в ОТГ не будет достаточных налоговых поступлений, было бы логично начать процедуру осенью, а завершить в конце года.

Как быть жителям громад, не вошедших в состав ОТГ, но пользовавшихся услугами коммунального учреждения до передачи имущества от райсовета к ОТГ? Вопрос можно решить договором о сотрудничестве громад. Законодательство позволяет заключать такие договоры о сотрудничестве ОТГ и совместно финансировать учреждения, что даст возможность жителям нескольких населенных пунктов получать там услуги. Такой механизм реализуется в Бурыньском районе: после передачи Центра первичной медико-санитарной помощи громады, вошедшие в состав ОТГ, инициировали заключение таких договоров, чтобы жители на местах могли пользоваться услугами структурных подразделений Центра в селах.

ШКОЛЫ ЖИЗНИ

Как создать эффективную систему образования на уровне общин, участникам Форума рассказал эксперт по вопросам образования Центрального офиса реформ при Минрегионе Сергей Дятленко.

По его словам, громадам не стоит держаться за малокомплектные школы: начальная школа еще может быть маленькой, средняя – так себе, а старшая не может априори.

– Ходить в свою школу – это одно, а качество образования – совсем другое. Чем раньше дети выедут из села, тем раньше они адаптируются в социуме, – считает С. Дятленко. – знание методики и педагогики делает классного учителя только на 15%, а на 85% ребенок должен получить т.н. "мягкие знания" – навык критического мышления, умение работать с людьми, дискутировать, оценивать риски, проявлять инициативу и пр. Школа и родители должны это понять: не физикой и математикой единой. Когда на последней странице учебника есть правильное решение – это капец! Ведь в жизни не всегда есть правильное решение, иногда их несколько. Шаблоны мешают учиться.

Сумская область в лидерах по созданию опорных школ – 10% от общего количества таких школ по стране. Важно понять: опорная школа – это лидер образования в регионе, когда ее директор, руководя филиалами, подтягивает их уровень.

К сведению: Сумской региональный Форум состоялся при поддержке Программы "U-LEAD с Европой", которая финансируется совместно Европейским Союзом и государствами-членами Данией, Эстонией, Германией, Польшей и Швецией и поддерживает реформу децентрализации и ее секторальные направления.

Сумской "Центр развития местного самоуправления" создан тоже при поддержке Программы "U-LEAD с Европой" и Минрегиона.

Міста обласного значення на Сумщині готуються до об'єднання з сусідніми громадами

16 травня 2018 року під час круглого столу, організованого Сумським "Центром розвитку місцевого самоврядування", Центральним офісом реформ при Мінрегіоні, Сумським регіональним відділенням Асоціації міст України та Сумською міською радою, говорили на тему "Створення ОТГ в Сумській області навколо міст обласного значення: план на 2018 рік".

"ПЕРШ ЗА ВСЕ, МОВА МАЄ ЙТИ ПРО ПЕРСПЕКТИВНИЙ ПЛАН, ВІДПОВІДНО ДО ЯКОГО І ПОВИННІ ОБ'ЄДНУВАТИСЬ ГРОМАДИ", – ЗАЗНАЧИВ КООРДИНАТОР ІЗ ПРАВОВИХ ПИТАНЬ ЦЕНТРАЛЬНОГО ОФІСУ РЕФОРМ ПРИ МІНРЕГІОНІ, ДИРЕКТОР ГО "ІНСТИТУТ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ" ЮРІЙ ГАНУЩАК.

Він детально зупинився на законі щодо добровільного приєднання територіальних громад до міст обласного значення. Цей закон дозволяє громадам за спрощеною процедурою приєднуватися до міст обласного значення. Але саме перспективний план у цьому питанні є обов'язковим, адже при об'єднанні громад виникає дуже багато складних питань, головне серед яких – питання фінансове, зазначив експерт.

У квітні та на початку травня Сумський ЦРМС провів зустрічі майже з усіма містами обласного підпорядкування, окрім міста Суми, розповів директор Центру Олександр Хоруженко. Консультаційні виїзди здійснювалися в місто Охтирку, Ромни, Лебедин, Шостку, і є потреба підсилювати міста.

Вже є домовленість, що на сесії обласної ради 10 липня, перспективний план буде повністю затверджений.

"Щодо проекту "Великі Суми", минулоріч Центр провів три зустрічі з приводу створення Сумської міської ОТГ", – зазначає Олександр Хоруженко. 22 грудня 2017 року обласна рада затвердила Перспективний план,

який передбачає приєднання до міста Суми Стецьківської, Великочернечинської, Битицької та Піщанської сільських рад. Зараз на фінальній стадії створення Садівської ОТГ, центр якої знаходиться поблизу міста Суми.

Міський голова Олександр Лисенко підкреслив, що Суми готові показати приклад того, як мають створюватись ОТГ. Мова йде, перш за все, про співробітництво між громадами, яке не можливе без домовленостей, які повинні бути прописані у перспективному плані. За таким нині діє міська рада при опрацюванні питання про приєднання до міста сіл Стецьківка, Битиця та В. Чернеччина.

"Зараз саме той час коли ми повинні прийняти виважені і кардинальні рішення громад регіону", – звернулася до присутніх заступник голови обласної ради **Тетяна Головка**.

Також вона акцентувала увагу присутніх голів міст, райрад, територіальних громад на тому, що безкінечно карта області "кроїтися" не буде, тому рішення має бути остаточним.

"Є узгоджена позиція з обласною державною адміністрацією, що перспективний план, який є на сьогодні, може мати одне-два коригування, що буде внесене на найближчій сесії обласної ради. Більше жодних змін до Перспективного плану не планується, адже їх неможливо буде зробити ні фізично, ні юридично", – зауважила Тетяна Головка.

Окремо вона звернулася до присутніх голів районних рад та сіл, які ще не визначились остаточно: "Обласна рада та облдержадміністрація досі не відмовила жодному району, жодній сільській раді у методологічній, юридичній, абсолютній допомозі з питань проведення реформи. Ми завжди готові допомагати, і зараз допомога буде

ще активнішою, адже ми йдемо до завершення. Пріоритетом у роботі має бути покращення якості надання послуг населенню у всіх галузях життєдіяльності, – це головне завдання, покладене сьогодні на органи виконавчої влади".

Добровільне приєднання до територіальних громад міст обласного значення

Методичні рекомендації та зразки документів

*Володимир Мякоход, директор Центрального офісу впровадження децентралізаційної реформи Асоціації міст України
Максим Бризіцький, експерт Аналітично-правової групи Центрального офісу реформ при Мінрегіоні України.*

У публікації подано методичні рекомендації та зразки документів щодо добровільного приєднання до територіальних громад міст обласного значення відповідно до внесених Законом від 03.04.2018 № 2379-VIII змін до Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад", що набрав чинності 5 травня 2018 року. При роботі над публікацією використано досвід впровадження реформи децентралізації в Україні, враховано характерні помилки та регіональні особливості, судову практику.

5 травня 2018 р.¹ набрав чинності Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" щодо добровільного приєднання територіальних громад сіл, селищ до територіальних громад міст республіканського Автономної Республіки Крим, обласного значення" від 03.04.2018

№ 2379-VIII. Вказаним Законом територіальні громади міст обласного значення визнаються спроможними об'єднаними територіальними громадами для випадків, передбачених статтями 8 – 83 Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" (далі – Закон № 157-VIII), тобто для випадків приєднання до них суміжних сільських, селищних громад. У зв'язку з цим у таких громад виникла низка питань.

1. Що робити міським (міст обласного значення), селищним, сільським радам, які на момент набрання чинності Законом України "Про внесення змін до Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" щодо добровільного приєднання територіальних громад сіл, селищ до територіальних громад міст республіканського Автономної Республіки Крим, обласного значення" від 03.04.2018 № 2379-VIII розпочали процедуру добровільного

об'єднання територіальних громад та перебувають на одній з її стадій?

Відповідь на це запитання залежить від стадії, на якій перебуває утворення об'єднаної територіальної громади. Можливі три варіанти.

Перший варіант: процес об'єднання ініційовано, але не розпочато. Згідно з ч.3 ст.6 Закону 157-VIII початком процедури добровільного об'єднання є утворення спільної робочої групи. Відповідно, якщо робочу групу ще не утворено (не прийнято відповідне розпорядження) достатньо всього лиш припинити процес та не вчиняти інших дій щодо об'єднання.

Другий варіант: громади хочуть скористатися інструментом добровільного приєднання після створення спільної робочої групи (сформованої у процесі добровільного об'єднання), але до прийняття рішення про добровільне об'єднання територіальних громад (ч.5 ст. 7 Закону № 157-VIII, так зване "остаточне рішення"). В цьому разі одночасно з наданням згоди на приєднання (особливо коли воно відбувається у іншому, порівняно з об'єднанням, форматі) доцільно повідомити про цей факт ті ради, з якими вже розпочато процедуру об'єднання.

Третій варіант: коли радами вже прийнято вказане вище остаточне рішення, то об'єднана територіальна громада відповідно до ч.1 ст.8 Закону № 157-VIII вважається утвореною. В такому випадку та за умов, що жодна із громад не заперечує, кожна рада повинна скасувати таке своє рішення. Те саме стосується випадків, коли рішення про об'єд-

¹ Дата набрання чинності Закону встановлена відповідно до частини п'ятої статті 94 Конституції України. Закон набуває чинності не раніше дня його опублікування. Перше оприлюднення відбулося у газеті "Голос України" від 05.05.2018 № 83.

нання вже направлені Центральній виборчій комісії для призначення перших виборів. У такій ситуації додатково слід повідомити ЦВК про скасування радами своїх рішень, а також звернутись до обласної державної адміністрації з проханням відкликати відповідне звернення.

Хоча територіальним громадам міст обласного значення не заборонено ініціювати і проводити добровільне об'єднання територіальних громад, проте, враховуючи положення постанови Центральної виборчої комісії від 12 лютого 2016 року № 32, наразі відсутній механізм проведення виборів у таких об'єднаних територіальних громадах.

2. Чи можуть до територіальної громади міста обласного значення приєднатися інші міські громади?

Відповідно до положень статті 81 Закону № 157-VIII приєднатися до об'єднаної територіальної громади (до територіальної громади міста обласного значення) може виключно сільська або селищна територіальна громада. Приєднання міських територіальних громад не передбачено.

3. Чи можуть до територіальної громади міста обласного значення приєднатися селищні та сільські об'єднані територіальні громади?

Відповідно до положень статті 81 Закону № 157-VIII приєднатися до територіальної громади міста обласного значення може сільська або селищна територіальна громада. Термін "територіальна громада" є конституційним і одним із основних термінів Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні". У свою чергу термін "об'єднана територіальна громада" є різновидом терміну "територіальна громада". Він використовується для позначення територіальної громади, що утворена відповідно до Закону № 157-VIII. З юридичної точки зору такий термін необхідний для відмежування новостворених територіальних громад від інших територіальних громад у певних випадках: збільшення обсягу повноважень, збільшення доходів та видатків місцевих бюджетів тощо. Якщо іншого прямо не зазначено законом, то об'єднана територіальна громада розглядається як територіальна громада.

Оскільки законом не встановле-

но іншого, то територіальна громада, що утворена відповідно до Закону № 157-VIII, має право на об'єднання, приєднання на загальних підставах. Обов'язковою умовою приєднання до територіальної громади міста обласного значення є відповідність такого приєднання перспективному плану формування територій громад області.

4. Чи проводитимуться вибори (або додаткові вибори) депутатів міської ради та міського голови після приєднання?

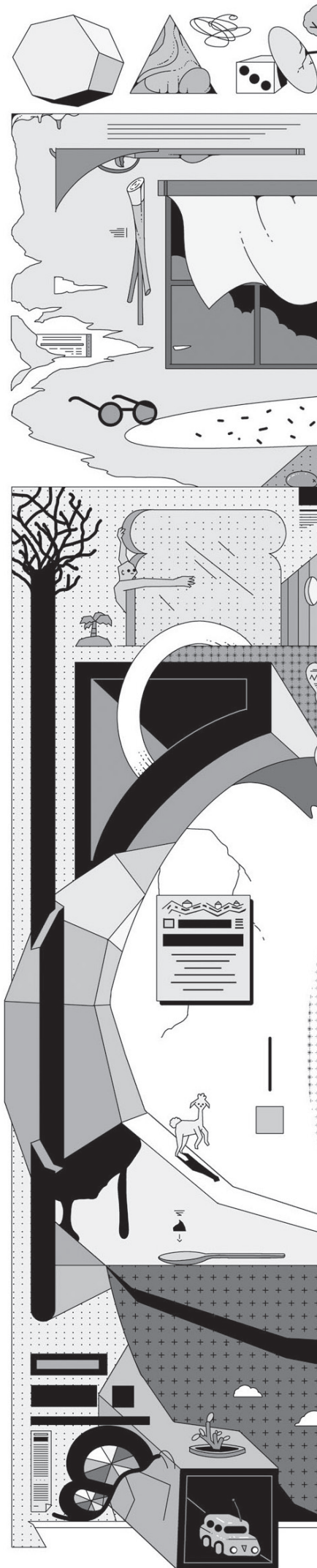
Законом № 157-VIII не передбачено виборів депутатів міської ради або міського голови у міських територіальних громадах після приєднання до них сільських, селищних територіальних громад. Відповідно до абзацу другого частини першої статті 8-3 Законом

№ 157-VIII із останніми змінами повноваження сільської, селищної ради, її виконавчого комітету та сільського, селищного голови територіальної громади, що приєдналася до міської об'єднаної територіальної громади, припиняються з дня набрання чинності рішенням сільської, селищної ради та рішенням міської ради об'єднаної територіальної громади про добровільне приєднання до об'єднаної територіальної громади. З моменту припинення повноважень сільської, селищної ради повноваження міської ради поширюються на територію територіальної громади, що приєдналася до міської об'єднаної територіальної громади. Таке саме положення щодо міського голови передбачено абзацом третім частини першої вказаної статті 8-3 Законом № 157-VIII із останніми змінами.

Тобто компетенція міської ради та міського голови розширюється на більшу територію без проведення виборів з моменту приєднання і до чергових виборів.

5. Яким буде представництво сільської, селищної територіальної громади в органах місцевого самоврядування міської територіальної громади після приєднання?

На період повноважень ради поточного скликання представництво сільської, селищної територіальної громади здійснюватиметься через колишнього сільського/селищного голови, що виконуватимуть функції старости. У якості старости він буде членом виконавчого комітету міської ради.

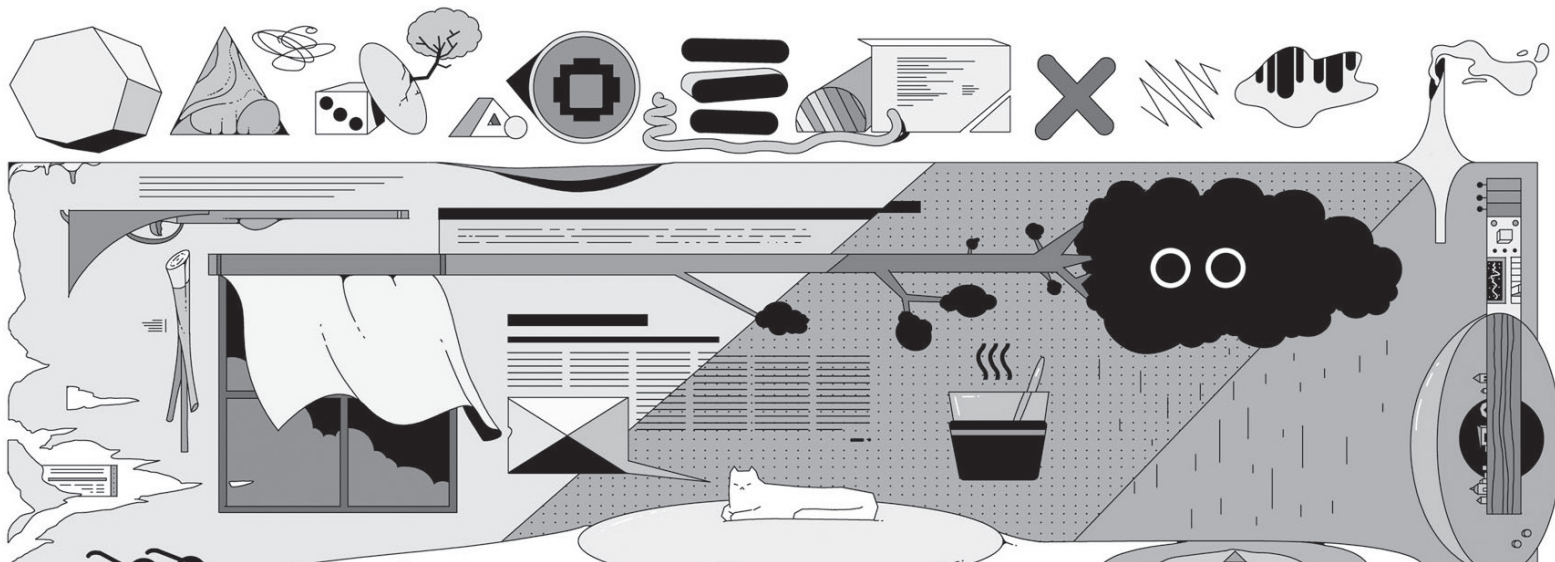

II. АЛГОРИТМ ДОБРОВІЛЬНОГО ПРИЄДНАННЯ ДО ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД МІСТ ОБЛАСНОГО ЗНАЧЕННЯ

 - територіальна громада, що приєднується - територіальна громада міста обласного значення, до якої приєднуються - усі територіальні громади

№ з/п	Назва (дії, заходу)	Правова підстава	Строк виконання	Відповідальний/ Виконавець	Яким чином оформлюється
1	Затвердження Порядку проведення громадського обговорення з питань добровільного приєднання до територіальної громади міста обласного значення	Ч. 4 ст. 5, ч. 3 ст. 8 ¹ Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад»	До ініціювання приєднання	Сільська, селищна рада територіальної громади, що приєднується	Рішення ради
2	Ініціювання добровільного приєднання до територіальної громади міста обласного значення та організація його громадського обговорення	Ч. 2, 3 ст. 8 ¹ , ч. 1 ст. 5 Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад»	Законом не встановлено	голова АБО	Розпорядження голови
				не менш як третина депутатів АБО	Лист/звернення + Розпорядження голови
				члени територіальної громади АБО	Лист/звернення + Розпорядження голови
				органи самоорганізації населення	Лист/звернення + Розпорядження голови
3	Громадське обговорення пропозиції щодо ініціювання добровільного приєднання до територіальної громади міста обласного значення	Ч. 3 ст. 8 ¹ Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад»	Протягом 30 днів з дня надходження пропозиції	Сільський, селищний голова територіальної громади, що приєднується	Протокол громадського обговорення у сільській, селищній територіальній громаді
4	Надання згоди на добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення	Ч. 3 ст. 8 ¹ Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад»	Наступна сесія після громадського обговорення	Сільський, селищний голова + сільська, селищна рада	Рішення ради

№ з/п	Назва (дії, заходу)	Правова підстава	Строк виконання	Відповідальний/ Виконавець	Яким чином оформлюється
5	Звернення до суміжної міської ради територіальної громади міста обласного значення з пропозицією про приєднання	Ч. 4 ст. 8 ¹ Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад»	Законом не встановлено	Сільський, селищний голова	Лист/пропозиція + рішення ради
6	Надання згоди на добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення або про відмову в наданні такої згоди	Ч. 5 ст. 8 ¹ Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад»	Наступна сесія після отримання пропозиції	Міська рада територіальної громади міста обласного значення	Рішення ради
7	Підготовка проектів рішень кожної ради про добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення	Ч. 1 ст. 8 ² Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад»	Законом не встановлено	Міський голова територіальної громади міста обласного значення, до якої приєднуються, за участі інших громад	Проекти рішень рад (з додатком – планом організаційних заходів)
8	Схвалення кожною радою проекту рішення про добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення	Ч. 3 ст. 8 ² Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад»	Протягом 30 днів з дня його внесення на розгляд	Рада кожної територіальної громади	Рішення ради
9	Подання схвалених проектів рішень обласній державній адміністрації для надання висновку щодо їх відповідності Конституції та законам України	Ч. 4 ст. 8 ² Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад»	У п'ятиденний строк з моменту схвалення	Сільський, селищний, міський голова кожної громади	Лист + схвалені проекти рішень
10	Прийняття рішення про добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення	Ч. 6 ст. 8 ² Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад»	Наступна сесія після отримання висновку ОДА	Ради усіх громад	Рішення ради

III. ЗРАЗКИ ДОКУМЕНТІВ З КОМЕНТАРЯМИ

1. Затвердження Порядку проведення громадського обговорення з питань добровільного приєднання до територіальної громади міста обласного значення

Коли? Процедура приєднання до територіальної громади міста обласного значення передбачає проведення консультацій з громадськістю. Ч. 3 ст. 8¹ Закону № 157-VIII передбачає громадське обговорення пропозицій щодо ініціювання добровільного приєднання. Тому порядок проведення такого громадського обговорення слід врегулювати на самому початку.

Ким затверджується? Згідно з ч. 4 ст. 5, ч. 3 ст. 8¹ Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» сільською, селищною радою має бути визначений власний порядок проведення громадського обговорення з питань, що передбачені Законом № 157-VIII. Слід звернути увагу, що є помилковим застосування до даних відносин положень постанови Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики», на що неодноразово вказувалось у рішеннях судів (Див. Постанову Одеського апеляційного адміністративного суду від 13 червня 2017 р. у справі № 504/4148/16-а).

Форми обговорення. Відповідно до ч. 2 ст. 7 Закону № 157-VIII, формами громадського обговорення можуть бути громадські слухання, збори громадян, інші форми консультацій з громадськістю (конференція, форум, засідання за круглим столом, збори, зустрічі, теле- або радіодіалог, Інтернет-конференція, електронна консультація тощо). Організатор громадського обговорення самостійно визначає форми його проведення (Див. Постанову Світоводського міськрайонного суду Кіровоградської області від 29 червня 2017 р. у справі № 401/3329/16-а). Виходячи з необхідності залучення якомога більшої кількості заінтересованих учасників та організаційних можливостей місцевих рад, найбільш доцільною формою є проведення громадського слухання. Інші форми обговорення є тривалішими в часі, а оформлення їх результатів – більш ресурсозатратним.

Кворум. Законодавством не визначені якісь числові показники кількості членів територіальної громади, необхідні для того, щоб обговорення вважалось проведеним, та не вимагається залучення більшості членів громади. Участь у громадському обговоренні є правом, а не обов'язком громадян і залежить виключно від їх власного волевиявлення (Див. Постанову Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 03 квітня 2017 р. у справі № 191/800/17). Орган місцевого самоврядування, відповідно до законодавства, зобов'язаний лише сприяти організації такого заходу, зокрема шляхом оприлюднення інформації про його проведення.

Далі наводимо зразок рішення ради.

Зразок 1	
ГОРОХІВСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА Н-СЬКОГО РАЙОНУ Н-СЬКОЇ ОБЛАСТІ XXI сесія VII скликання	
Р І Ш Е Н Н Я	
№ 101	
04 травня 2018 року	
Про затвердження Порядку проведення громадського обговорення	

з питань добровільного приєднання до територіальної громади міста обласного значення Динівська

З метою врегулювання процедури проведення громадського обговорення з питань добровільного приєднання до територіальної громади міста обласного значення Динівська, керуючись ч. 4 ст. 5, ч. 3 ст. 8¹, пунктом 3¹ розділу IV «Прикінцеві положення» Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», ч. 1 ст. 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», сільська рада

ВИРІШИЛА:

1. Затвердити Порядок проведення громадського обговорення з питань добровільного приєднання до територіальної громади міста обласного значення Динівська, що додається.

Горохівський сільський голова (підпис) Горошок Г. Г.

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішенням Горохівської сільської ради
від 04 травня 2018 року № 101

Порядок проведення громадського обговорення з питань добровільного приєднання до територіальної громади міста обласного значення Динівська

1. Цей Порядок визначає вимоги, організацію і процедуру проведення громадського обговорення з питань добровільного приєднання до територіальної громади міста обласного значення Динівська відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (далі – громадське обговорення).

2. Громадське обговорення проводиться у формі громадського слухання. Під час громадського обговорення може проводитися одне або більше громадських слухань.

3. Ініціює проведення громадського слухання Горохівський сільський¹ голова.

4. Розпорядження про проведення громадського слухання повинне містити інформацію про:

- питання, що виносяться на обговорення (порядок денний);
 - цільову аудиторію (жителів окремого населеного пункту чи громади в цілому);
 - дату та час проведення;
 - місце проведення;
 - осіб, відповідальних за проведення громадського слухання;
 - строк та спосіб оприлюднення розпорядження про проведення громадського слухання.
5. Розпорядження про проведення громадського слухання оприлюднюється шляхом розміщення на інформаційних стендах чи у інший спосіб, встановлений таким розпорядженням, не пізніше як за три дні до проведення громадського слухання. Додатково можуть вживатися інші заходи для інформування цільової аудиторії, у тому числі в день проведення громадського слухання.

6. Участь у громадському слуханні є добровільною. Ніхто не може бути примушений до

¹ У разі ініціювання приєднання селищною територіальною громадою – відповідний селищний голова.

участі чи неучасті у громадському слуханні. Громадське слухання є повноважними незалежно від кількості його учасників.		
7.	До початку громадського слухання особа, відповідальна за його проведення, проводить реєстрацію учасників. Підставою для реєстрації є документ, який посвідчує особу та дає можливість встановити вік та місце проживання учасника слухань.	
8.	Право голосу на громадському слуханні мають дієздатні громадяни України, яким на день його проведення виповнилося 18 років та які проживають у межах відповідного населеного пункту чи територіальної громади. Рішення громадського слухання приймається шляхом рівного, особистого, вільного та відкритого голосування більшістю голосів присутніх.	
9.	Горохівський сільський ¹ голова чи особа, відповідальна за проведення громадського слухання, відкриває громадське слухання, інформує про питання для обговорення, організовує вибори головуючого на громадському слуханні та секретаря громадського слухання. Головуючий та секретар обираються з числа учасників громадського слухання, що мають право голосу. Головуючий керує ходом проведення громадського слухання, забезпечує додержання порядку та послідовності розгляду питань. Секретар здійснює підрахунок голосів та веде протокол громадського слухання.	
10.	Головуючий протягом двох робочих днів з дня проведення громадського слухання подає Горохівському сільському ² голові підписаний протокол громадського слухання, у якому зазначаються:	
	- дата та місце проведення громадського слухання;	
	- імена головуючого та секретаря;	
	- кількість та імена учасників (загалом та з правом голосу);	
	- питання, що виносилися на слухання;	
	- узагальнений зміст виступів осіб, що взяли участь в обговоренні;	
	- результати голосування;	
	- рішення, прийняте за результатами слухань.	
Секретар Горохівської сільської ради		(підпис)
Квасоля К.К.		

2. Ініціювання добровільного приєднання до територіальної громади міста обласного значення та організація його громадського обговорення

Ініціатива щодо приєднання. Згідно з ч. 2 ст. 8-1 Закону № 157-VIII ініціаторами добровільного приєднання до об'єднаної територіальної громади можуть бути суб'єкти, визначені ч. 1 ст. 5 цього Закону. Частиною 1 ст. 5 Закону № 157-VIII передбачено, що ініціаторами добровільного приєднання до територіальної громади міста обласного значення можуть бути такі суб'єкти сільської, селищної громади, що бажає приєднатись:

- 1) сільський, селищний голова;
- 2) не менш як третина депутатів від загального складу сільської, селищної ради;
- 3) члени територіальної громади в порядку місцевої ініціативи;
- 4) органи самоорганізації населення відповідної території (за умови представлення ними інтересів не менш як третини членів відповідної територіальної громади).

Практика реалізації реформи показує, що найбільш поширеними випадками є ініціювання приєднання головами громад та, в окремих випадках, депутатами. Ініціювання членами територіальної громади є ускладненим без затвердження відповідною радою положення про місцеві ініціативи, а діяльність органів самоорганізації населення (будинкові, вуличні, сільські тощо комітети) не така поширена.

Строки обговорення. Вивчення пропозиції щодо ініціювання добровільного приєднання територіальних громад та її громадське обговорення, відповідно до ч. 3 ст. 8¹ вказаного Закону, забезпечується сільським, селищним головою протягом 30 днів з дня надходження такої пропозиції. При цьому йдеться про максимальні часові рамки, у межах яких має бути завершено захід або здійснена відповідна дія. Громадське обговорення – це зазвичай не тривалий процес, який продовжується певну кількість днів, а публічний захід (низка заходів), на якому присутні зацікавлені члени територіальної громади, і звичайна виправдана тривалість його проведення не перевищує кількох годин, а разом з підготовкою – декількох днів (*Див. Постанову Комінтернівського районного суду Одеської області від 29 березня 2017 р. у справі №504/4148/16-а*). Аналогічна позиція наведена у роз'ясненні Комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування щодо застосування положень Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», затвердженому на засідання Комітету 03.06.2015 р.

Таким чином, не потрібно чекати, поки мине 30 днів для громадського обговорення, головне, щоб воно було проведене в межах саме цих 30 днів і не пізніше.

Цільова аудиторія. В тих громадах, де один орган місцевого самоврядування представляє декілька населених пунктів, обговорення може проводитись в кожному такому населеному пункті окремо, в групах населених пунктів або ж в цілому по громаді (наприклад, в її адміністративному центрі). Вибір варіанту здійснюється самостійно сільським, селищним, міським головою в залежності від розмірів населених пунктів, їх територіальної наближеності, технічних та організаційних можливостей тощо.

Інформування цільової аудиторії. Вкрай важливим є дотримання порядку проведення громадського обговорення в частині інформування жителів про таке обговорення. В першу чергу це оприлюднення рішення про його проведення. Відповідно до запропонованого вище Порядку, таке оприлюднення повинне бути здійснено не пізніше як за три дні до проведення громадських слухань. Спосіб оприлюднення визначається у розпорядженні. Найпростішими для виконання є розміщення на інформаційних стендах. Серед інших способів може бути розміщення в засобах масової інформації або на офіційному веб-сайті ради в мережі Інтернет. Додатково можуть вживатися інші заходи для інформування цільової аудиторії зустрічі: соціальні мережі, усні повідомлення після богослужінь, роздача листівок тощо.

¹ У разі ініціювання приєднання селищною територіальною громадою – відповідний селищний голова.

² Так само.

3. Громадське обговорення пропозиції щодо ініціювання добровільного приєднання до територіальної громади міста обласного значення	Форми фіксації громадського обговорення законодавством не визначені, проте типовим документом, що створюється за наслідками (в ході) проведення громадських слухань є протокол. Вимоги до протоколу громадського слухання також нормативно не встановлені, а тому вони можуть складатися у довільній формі. Разом з тим, враховуючи практику, що склалася, а також загальні вимоги ділової української мови, ми рекомендуємо такі реквізити протоколу: - найменування організації – сільська, селищна рада, на території якої проводиться громадське слухання; - назва виду документа – протокол громадського слухання серед жителів населеного пункту (-ів) чи громади в цілому; - дата – датою протоколу є дата проведення громадського слухання; - місце складання – назва населеного пункту, в якому відбулося громадське слухання; - вступна частина – прізвища та ініціали імені головуючого, секретаря, загальна кількість учасників, кількість учасників з правом голосу; - текст – обговорювані питання, доповіді, виступи, ухвалені рішення, результати голосування; - підписи головуючого та секретаря. Листок реєстрації готується ДО проведення громадського слухання та заповнюється секретарем та/або учасниками громадського слухання. Важливою є інформація про зареєстроване місце проживання та повноліття учасників, оскільки від цього залежить наявність права голосу. Для її перевірки учаснику громадського слухання потрібно пред'явити паспорт. Увага! Дійсна участь та правдивість інформації про вказаних у листку реєстрації осіб є обов'язковою та може перевірятися судом під час розгляду справи про правомірність рішень щодо об'єднання <i>(Див. Ухвалу Львівського апеляційного адміністративного суду від 19 червня 2017 р. у справі №155/1640/16а)</i>.	Зразок 3
	ГОРОХІВСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА N-СЬКОГО РАЙОНУ N-СЬКОЇ ОБЛАСТІ ПРОТОКОЛ громадського слухання серед членів Горохівської сільської територіальної громади 20 травня 2018 року село Горох Головуючий: Корінь П. П. Секретар: Квітка І. В. Учасники: 30 осіб, згідно з листком реєстрації (додається). З них з правом голосу – 27¹.	

¹ Серед учасників можуть бути запрошені депутати, експерти, журналісти, які не мають права участі у голосуванні з означених питань, хоча можуть бути присутні і навіть виступати під час обговорень за дозволу головуючого. Тому учасників громадських слухань з правом голосу часто є менше, аніж усіх учасників загалом. На це треба звертати увагу під час підрахунку голосів.

1. Про питання для громадського обговорення та обрання головуючого і секретаря громадського слухання.	Слухали: Горохівський сільський голова Горошок Г.Г. доповів про питання для громадського обговорення та необхідність відповідно до Порядку проведення громадського обговорення обрати головуючого та секретаря громадського слухання. Виступили: ПІБ з пропозицією обрати головуючим Кореня П. П., а секретарем Квітку І. В. Вирішили: Обрати головуючим на громадських слуханнях Кореня П. П., секретарем Квітку І. В. Голосували: "За" – 27 (двадцять сім); "Проти" – немає; "Утрималися" – немає. Рішення прийняте більшістю голосів «За».	2. Про розгляд пропозиції Горохівського сільського голови щодо ініціювання добровільного приєднання Горохівської сільської територіальної громади N-ського району N-ської області (сіл Горох і Квасоля) до Динівської міської територіальної громади N-ської області. Слухали: Горохівський сільський голова Горошок Г.Г. доповів про те, що він пропонує ініціювати добровільне приєднання Горохівської сільської територіальної громади N-ського району N-ської області (сіл Горох і Квасоля) до Динівської міської територіальної громади N-ської області. Виступили: ПІБ з пропозицією підтримати таке приєднання, оскільки саме такий формат об'єднаной громади відповідає історичним, географічним, соціально-економічним, природним, екологічним, етнічним, культурним особливостям розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць. ПІБ з пропозицією підтримати таке приєднання, оскільки адміністративний центр об'єднаной територіальної громади розташований найближче до географічного центру території громади та має найбільш розвинуту інфраструктуру. ПІБ з пропозицією підтримати таке приєднання, оскільки в об'єднаній територіальній громаді зросте якість та доступність публічних послуг.	Вирішили: Підтримати пропозицію Горохівського сільського голови щодо ініціювання добровільного приєднання Горохівської сільської територіальної громади N-ського району N-ської області (сіл Горох і Квасоля) до Динівської міської територіальної громади N-ської області. Голосували: "За" – 20 (двадцять); "Проти" – немає; "Утрималися" – 7 (сім). Рішення прийняте більшістю голосів «За».	Головуючий (підпис) Корінь П. П. Секретар (підпис) Квітка І. В.
--	---	---	---	---

4. Надання згоди на добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення

Відповідно до ч. 3 ст. 8¹ Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» після завершення громадського обговорення пропозиція подається до відповідної ради на наступну сесію для прийняття рішення про надання згоди на добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення.

Чергова / позачергова сесія. Сесія, на якій приймається вказане рішення, відповідно до наведених вище положень, має бути наступною, тобто може бути як черговою, так і позачерговою. Справа в тому, що закон передбачає можливість доведення до відома депутатів повідомлення про скликання сесії місцевої ради у виняткових випадках за 1 день до сесії. Водночас, законодавство України не дає тлумачення, які саме випадки є винятковими для скликання сесії. Ступінь нагальності вирішення питань місцевого значення визначається місцевим радою самостійно, оскільки орган місцевого самоврядування, як представник територіальної громади, наділений повноваженнями на вирішення питань місцевого значення, і саме місцева рада вирішує, які питання є для громади першочерговими та потребують негайного вирішення. Тому у випадках, коли депутатів місцевої ради повідомлено про пленарне засідання належним чином, і сесія є повноважною (в її пленарному засіданні бере участь більше половини депутатів від загального складу ради), то усі питання, за прийняття рішення по яких проголосував депутатський корпус, вважаються прийнятими належним чином та на законних підставах.

Оприлюднення проекту рішення. Частиною 3 ст. 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації» передбачено, що проекти нормативно-правових актів, рішень органів місцевого самоврядування, розроблені відповідними розпорядниками, оприлюднюються ними не пізніше як за 20 робочих днів до дати їх розгляду з метою прийняття. Однак саме лише неоприлюднення проекту акту органу місцевого самоврядування або оприлюднення його менше, ніж за 20 робочих днів до дати розгляду відповідним ОМС, не має наслідком скасування цього акту. Пунктом 4 ч. 1 ст. 24 Закону України «Про доступ до публічної інформації» передбачено, що відповідальність за порушення законодавства про доступ до публічної інформації несуть особи, винні у вчиненні таких порушень. Таким чином, неоприлюднення публічної інформації відповідно до ст. 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації» є підставою для визнання бездіяльності відповідача протиправною, що у свою чергу тягне за собою встановлену чинним законодавством адміністративну відповідальність для особи, яка є відповідальною за забезпечення доступу інформації у відповідній раді, однак не є підставою для скасування рішення органу місцевого самоврядування.

Разом з тим, на виконання вказаних положень закону, а також з метою уникнення спірних ситуацій, ми рекомендуємо оприлюднювати проект рішення якомога раніше, навіть до проведення громадського обговорення.

Важливо! Громадське обговорення має дорадчий характер. Згідно з Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» право представляти всю територіальну громаду та здійснювати повноваження від її імені та в її інтересах має відповідна рада. Таким чином, навіть коли більшість присутніх на громадських слуханнях не підтримало ініціативи про приєднання, депутати можуть проголосувати за надання згоди на добровільне приєднання. Проте, ми рекомендуємо при прийнятті рішення все-таки враховувати результати громадського обговорення, оскільки таким чином повною мірою реалізуються принципи відкритості та добровільності процесу приєднання. Крім того, з метою реалізації права жителів на участь в управлінні громадськими справами може бути проведено кілька громадських слухань з одного і того ж питання.

5. Звернення до міської ради територіальної громади міста обласного значення з пропозицією про приєднання

Згідно з ч. 4 ст. 8¹ Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», сільський, селищний голова після прийняття відповідною радою рішення про надання згоди на добровільне приєднання надсилає пропозицію міській раді суміжної територіальної громади міста обласного значення, до якої є намір приєднатися.

Важливо! Якщо на момент звернення територіальна громада міста обласного значення не є суміжною, а опосередковується іншою територіальною громадою (див. Схема 1), то приєднання можливе лише якщо такі процеси відбуваються одночасно і обидві громади будуть вказані в рішенні міської ради про приєднання.

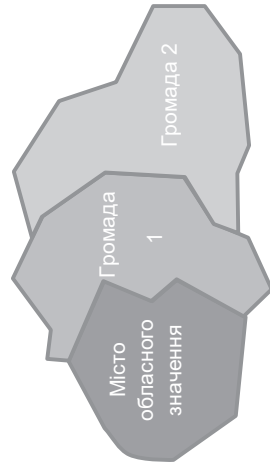

Схема 1

Зразок 5

22 травня 2018 року № 81

Дніпівська міська рада

Прошу розглянути в порядку, передбаченому ч. 5 ст. 8¹ Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», пропозицію щодо ініціювання добровільного приєднання Горохівської сільської територіальної громади N-ського району N-ської області (сіль Гирок і Квасоля) до Дніпівської міської територіальної громади N-ської області.

Про результати розгляду прошу повідомити.

Додатки:

1. Копія розпорядження Горохівського сільського голови від 10 травня 2018 року №201 «Про пропозицію щодо ініціювання добровільного приєднання до територіальної громади міста обласного значення та її громадське обговорення».
2. Копія рішення Горохівської сільської ради від 21 травня 2018 року №105 «Про надання згоди на добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення».

Горохівський сільський голова

(підпис)

Горошок Г.Г.

6. Розгляд пропозиції щодо ініціювання добровільного приєднання до територіальної громади міста обласного значення

Відповідно до ч. 5 ст. 8¹ Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» міська рада територіальної громади міста обласного значення на наступній сесії розглядає пропозицію щодо ініціювання добровільного приєднання до територіальної громади міста обласного значення та за результатами розгляду приймає рішення про надання згоди на добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення або про відмову в наданні такої згоди.

Щодо тлумачення поняття «наступна сесія», а також щодо вимог про оприлюднення проекту рішення дивись опис до Зразка 4.

Зразок 6

ДИНИВСЬКА МІСЬКА РАДА N-СЬКОЇ ОБЛАСТІ XXIV сесія VII скликання	
Р І Ш Е Н Н Я	
25 травня 2018 року	№ 105
Про надання згоди на добровільне приєднання Горохівської сільської територіальної громади N-ського району до Динівської міської територіальної громади	
Розглянувши лист Горохівського сільського голови від 22 травня 2018 року № 81, керуючись ч. 5 ст. 8 ¹ , пунктом 3 ¹ розділу IV «Прикінцеві положення» Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», ч. 1 ст. 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», міська рада	
ВИРІШИЛА:	
1. Надати згоду на добровільне приєднання Горохівської сільської територіальної громади N-ського району N-ської області (сіл Горох і Квасоля) до Динівської міської територіальної громади N-ської області.	
Динівський міський голова	(підпис) Диня Д. Д.

7. Підготовка проектів рішень кожної ради про добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення

Відповідно до ч. 1 ст. 8² Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» міський голова після прийняття міською радою територіальної громади міста обласного значення рішення про надання згоди на добровільне приєднання вживає заходів для підготовки проекту рішення про добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення.

Увага! Вказане вище положення означає, що в підготовці проекту рішення можуть брати участь представники як територіальної громади міста обласного значення, так і громади, що бажає приєднатись. Більше того, враховуючи зміст такого проекту рішення, спільна участь у його розробці є бажаною. При цьому, формального утворення спільної робочої групи законодавством не вимагається.

Зміст рішення. Проекти рішень про добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення повинні, зокрема, містити:

- 1) найменування територіальної громади, яка має намір приєднатись, із зазначенням відповідних населених пунктів;
- 2) найменування територіальної громади міста обласного значення, до складу якої є намір приєднатись;
- 3) план організаційних заходів щодо добровільного приєднання територіальної громади.

Важливо! У проектах рішень не вказується їх номер та дата, а також номер сесії. Також, враховуючи досвід проведення реформи, слід ретельно звіряти текст аби не допустити помилок у переліку та назвах населених пунктів громади, яка має намір приєднатись.

Підготовані проекти рішень вносяться на розгляд ради територіальної громади міста обласного значення та ради громади, що бажає приєднатись.

Зразок 7
ПРОЕКТ

ДИНИВСЬКА МІСЬКА РАДА N-СЬКОЇ ОБЛАСТІ _____ сесія VII скликання	
Р І Ш Е Н Н Я	
«_» _____ 2018 року	№ _____
Про добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення	
Враховуючи висновок N-ської обласної державної адміністрації, затверджений розпорядженням голови N-ської обласної державної адміністрації від «_» _____ року № _____, керуючись ч. 6 ст. 8 ² , пунктом 3 ¹ розділу IV «Прикінцеві положення» Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», ч. 1 ст. 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», міська рада	
ВИРІШИЛА:	
1. Добровільно приєднати Горохівську сільську територіальну громаду N-ського району N-ської області (сіл Горох і Квасоля) до Динівської міської територіальної громади N-ської області.	

8. Схвалення кожною радою проекту рішення про добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення Відповідно до ч. 3 ст. 8² Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», питання про схвалення проекту рішення про добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення розглядається сільськими, селищними, міськими радами протягом 30 днів з дня його внесення на їхній розгляд. При цьому такі рішення приймаються як сільськими, селищними радами, що мають намір приєднатись, так і самою радою територіальної громади міста обласного значення.	Зразок 8 ДИНИВСЬКА МІСЬКА РАДА N-СЬКОЇ ОБЛАСТІ XXIV сесія VII скликання РІШЕННЯ № 305 Про схвалення проекту рішення про добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення Розглянувши проект рішення про добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення, керуючись ч. 3 ст. 8², пунктом 3¹ розділу IV «Прикінцеві положення» Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», ч. 1 ст. 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», міська рада ВИРІШИЛА: 1. Схвалити проект рішення про добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення, що додається. Динівський міський голова (підпис) Диня Д. Д.	СХВАЛЕНО Рішенням Динівської міської ради від 30 травня 2018 року № 305 ПРОЕКТ ДИНИВСЬКА МІСЬКА РАДА N-СЬКОЇ ОБЛАСТІ ____ сесія VII скликання РІШЕННЯ
---	---	---

9. Подання схвалених проектів рішень обласній державній адміністрації для надання висновку щодо їх відповідності Конституції та законам України Схвалені сільськими, селищними, міськими радами проекти рішень про добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення у п'ятиденний строк подаються ОДА для надання висновку щодо відповідності цього проекту Конституції та законам України. Хто подає? Рішення подаються або кожною радою самостійно, або ж надсилаються однієї з рад, а та вже подає весь пакет відповідній державній адміністрації. Проте засідання рад відбуваються не одночасно, а тому в останньому варіанті є ризик порушити визначений законом п'ятиденний строк. Що подавати? Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» вимагається подання ОДА тільки схвалених радами проектів рішень про добровільне приєднання до об'єднаної територіальної громади. Подання інших документів (розпоряджень про ініціювання приєднання, протоколів обговорень, паспорту громади, соціально-економічного обґрунтування тощо) законом не передбачено. Строк і наслідки. Відповідно до ч. 5 ст. 8² Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» ОДА протягом 10 робочих днів з дня отримання проекту рішення про добровільне приєднання до ОТГ готує відповідний висновок, що затверджується розпорядженням голови ОДА. Що перевіряється? З системного тлумачення положень Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» можна зробити висновок, що предметом перевірки ОДА в першу чергу є відповідність проектів рішень змістовим (ч. 1 ст. 8¹ Закону) та формальним (ч. 2 ст. 8² Закону) вимогам. Форма висновку. Висновок ОДА може бути двох видів (<i>Постанова Львівського апеляційного адміністративного суду від 05 грудня 2017 р. у справі № 876/11214/17</i>): 1) про відповідність проекту рішення про добровільне приєднання до об'єднаної територіальної громади Конституції та законам України (позитивний висновок); 2) про невідповідність проекту рішення про добровільне приєднання до об'єднаної територіальної громади Конституції та законам України і повернення його (проекту рішення) на доопрацювання (негативний висновок).	Зразок 9 31 травня 2018 року № 195 N-ська обласна державна адміністрація Подаємо схвалений проект рішення про добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення для надання висновку щодо його відповідності Конституції та законам України. Додаток: 1. Рішення Динівської міської ради від 30 травня 2018 року №305 «Про схвалення проекту рішення про добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення». Динівський міський голова (підпис) Диня Д. Д.
--	---

10. Прийняття рішення про добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення	Після отримання висновку про відповідність проекту рішення про добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення Конституції та законам України сільські, селищні, міські ради на наступній сесії приймають рішення про добровільне приєднання до об'єднаної територіальної громади. Щодо тлумачення поняття «наступна сесія» дивись опис до Зразка 4. Припинення повноважень. Відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 8³ Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», повноваження сільської, селищної ради, її виконавчого комітету та сільського, селищного голови територіальної громади, що приєдналися до міської об'єднаної територіальної громади, припиняються з дня набрання чинності рішенням сільської, селищної ради та рішенням міської ради об'єднаної територіальної громади про добровільне приєднання до об'єднаної територіальної громади. З моменту припинення повноважень сільської, селищної ради повноваження міської ради поширюються на територію територіальної громади, що приєдналися до міської об'єднаної територіальної громади. З моменту припинення повноважень сільського, селищного голови територіальної громади, що приєдналися до об'єднаної територіальної громади, повноваження сільського, селищного, міського голови об'єднаної територіальної громади поширюються на територію територіальної громади, що приєдналися до об'єднаної територіальної громади Сільський, селищний голова територіальної громади, що приєдналися до територіальної громади міста обласного значення, виконує обов'язки старости відповідно до закону на період повноважень ради територіальної громади міста обласного значення поточного скликання. За ним зберігаються розмір та умови оплати праці, що були йому встановлені як сільському, селищному голові до приєднання.
Зразок 10	ДИНІВСЬКА МІСЬКА РАДА N-СЬКОЇ ОБЛАСТІ XXII сесія VII скликання Р І Ш Е Н Н Я 15 червня 2018 року № 310 Про добровільне приєднання до територіальної громади міста обласного значення Враховуючи висновок N-ської обласної державної адміністрації, затверджений розпорядженням голови N-ської обласної державної адміністрації від 12 червня 2018 року №1521, керуючись ч. 6 ст. 8², пунктом 3¹ розділу IV «Прикінцеві положення» Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», ч. 1 ст. 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», міська рада ВИРІШИЛА: 1. Добровільно приєднати Горохівську сільську територіальну громаду N-ського району N-ської області (с/п Горох і Квасоля) до Динівської міської територіальної громади N-ської області.

2. Затвердили план організаційних заходів щодо добровільного приєднання територіальної громади, що додається.	Динівський міський голова	(підпис)	Диня Д. Д.
---	---------------------------	----------	------------

ЗАТВЕРДЖЕНО Рішення Динівської міської ради від 15 червня 2018 року № 310 План організаційних заходів щодо добровільного об'єднання територіальних громад - Провести розрахунки обсягу доходів та видатків територіальної громади міста обласного значення після приєднання. - Здійснити моніторинг закладів, які утримуються за рахунок бюджету органу місцевого самоврядування, що приєднується. - Здійснити моніторинг майна, активів та зобов'язань територіальної громади, що приєднується. - Проаналізувати стан, потреби та підготувати пропозиції щодо розміщення органів місцевого самоврядування та державних органів на території громади, що приєднується. - Підготувати пропозиції щодо перспективного плану формування на території громади, що приєднується, мережі підприємств та установ для надання публічних послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства. - Проаналізувати обсяг повноважень органів місцевого самоврядування територіальної громади міста обласного значення після приєднання та підготувати пропозиції щодо потреб у кадровому забезпеченні. - Визначити межі потенційних старостинських округів на території громади, що приєднується, для проведення виборів старост. Секретар Динівської міської ради (підпис) Гарбуз Г. Г.
--

За останні два роки Україна зробила значний прорив у децентралізації, – Єврокомісар Йоганнес Хан

Єврокомісар з питань політики сусідства та розширення Йоганнес Хан та Віце-прем'єр-міністр – Міністр регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України Геннадій Зубко під час круглого столу 23 травня 2018 року обговорили результати реформи децентралізації в Україні.

Геннадій Зубко підкреслив, що успіхи реформ, які сьогодні є очевидними, — це безумовно спільні успіхи України та Європи. І однією з найуспішніших є реформа децентралізації.

"Вже три роки поспіль ми проводимо реформу децентралізацію, яка має назву – "Національний проект". Це не тільки питання створення нових громад, це в першу чергу – впровадження нових сервісів, зміна менеджменту на місцях та секторальна децентралізація. В Україні вже з'явилися більше 700 нових лідерів, нових управлінців, менеджерів локального рівня, які взяли на себе відповідальність за розвиток своїх громад, впровадження проектів і нової якості в освіті, охороні здоров'я, адміністративних і соціальних послугах", — зазначив Геннадій Зубко.

В свою чергу Єврокомісар Хан відзначив успіхи реформи децентралізації в країні та наголосив, що за останні два роки Україна зробила значний прорив у впровадженні реформи. "Європейський союз всіляко підтримує Україну у впровадженні реформ і готовий і надалі надавати політичну підтримку", — наголосив Йоганнес Хан.

Віце-прем'єр-міністр наголосив, що Національний проект Децентралізація впроваджується за підтримки всіх європейських країн. "Саме сьогодні ми можемо імплементувати кращий досвід європейських країн по кожному напрямку саме в Україні. Досвід менеджменту та надання адмінпослуг з Німеччини, створення інституту префектів з Франції, систему е-врядування з Естонії, регіональний розвиток з Австрії. І всі ці країни надають нам потужну підтримку у впровадженні реформ. Україна — це безумовно успішний досвід в імплементативній практиці кращих європейських практик у впровадженні реформи", — підкреслив Геннадій Зубко.

До круглого столу Геннадій Зубко та Йоганнес Хан оглянули мобільний ЦНАП та провели екскурсію у Домі децентралізації. Ознайомились з інформаційною платформою "Трембіта", розробником якою є проект EGOV4Ukraine.

It is with great pleasure that I am travelling to Ukraine once again. I will be focusing on how Ukraine can attract the foreign investments necessary to further increase economic growth. This will require that the fight against corruption is sustained and intensified. I will also review EU support to Ukraine's decentralisation process which I believe is one of the most successful and significant of the many reforms carried out in Ukraine so far.

EU-Commissioner Johannes Hahn

Низка областей найближчим часом планують внести зміни до перспективних планів

12 областей України планують протягом червня-липня 2018 року внести на розгляд обласних рад зміни до перспективних планів. Мова йде про Вінницьку, Волинську, Житомирську, Івано-Франківську, Миколаївську, Сумську, Тернопільську, Харківську, Херсонську, Хмельницьку, Черкаську, Чернівецьку області. Про це повідомили в Мінрегіоні, посилаючись на дані, отримані з обласних державних адміністрацій.

Луганська та Полтавська області планують таку роботу провести у другому півріччі 2018 року.

ми планами на 100% покрита територія Кіровоградської та Рівненської областей.

На розгляд Мінрегіону на-

передбачено включення міст обласного значення до перспективного плану і, таким чином, він покриє 100% території області.

Зміни до перспективного плану Львівської області облдержадміністрація внесла на розгляд обласної ради 10 квітня, питання про що було включено до порядку денного сесії 20 квітня, проте до сьогодні розглянуто не було.

Раніше В'ячеслав Негода, перший заступник Міністра регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ заявляв, що важливим є формування спроможних громад саме у відповідності до перспективних планів:

"Це аж ніяк не заперечує добровільності об'єднання, а лише дає змогу нікого не залишити поза реформою і наближує громаду, створену за перспективним планом, до рівня спроможної. Багато тих громад, які формувалися раніше без дотримання перспективних планів, сьогодні здійснюють приєднання до себе нових рад, як це раніше і передбачалося. Є і ті, хто об'єднався, але до спроможності там ще далеко. Причина знову ж таки у тому, що не дослухалися і формувалися без врахування бачення перспективного плану. Це помилковий шлях. Ті, хто його пройшов, вже у цьому переконалися".

Нагадаємо, в лютому Мінрегіон, який відповідає за впровадження реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, визначив завдання обласним державним адміністраціям розробити та подати на затвердження Уряду перспективні плани формування спроможних територіальних громад в межах 100% території відповідного регіону.

Сьогодні перспективні-

дійшли зміни щодо перспективного плану формування територій громад Чернігівської області, які зараз проходять погодження в центральних органах виконавчої влади та всеукраїнських асоціаціях органів місцевого самоврядування.

Також на розгляді Мінрегіону – зміни до перспективного плану формування територій спроможних громад Запорізької області, якими

ОТГ повинні утворюватися навколо сильних центрів

Основними пріоритетами подальшого втілення реформи децентралізації є ухвалення перспективних планів створення ОТГ.

Також має бути стовідсоткове охоплення території областей, нормативне забезпечення їх спроможності, впорядкування служби в органах місцевого самоврядування та активне створення об'єднаних громад шляхом приєднання до міст обласного значення довколишніх сілрад. Про це 25 травня 2018 року у Вінниці під час семінару-наради на тему "Законодавча основа змін в сфері децентралізації. Основні тенденції розвитку реформи" повідомив експерт Центрального офісу реформ при Мінрегіоні Іван Лукеря.

"Є декілька ключових пріоритетів подальшого впровадження реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади. Насамперед, це розробка, схвалення обласними радами і затвердження Кабміном перспективних планів ОТГ, які би покривали 100% території областей. Зараз маємо відійти від того, що вони розробляються за фактом створення об'єднаних територіальних громад і в тій конфігурації, яка складається. Тобто, з порушенням методик, з порушенням визначеного переліку перспективних центрів економічного розвитку", – повідомив Лукеря.

За його словами, при формуванні ОТГ акцент робиться на їх створенні навколо визначеного переліку адміністративних центрів – міст, районних центрів, селищ чи спроможних сільських рад. Інший чинник – їх спроможність, яка чітко корелюється з кількістю населення, демографічними процесами, займаною територією тощо. Скажімо, не може нормально функціонувати ОТГ, у якій на утримання апарату і працівників суміжних установ

витрачається половина бюджету.

А щоб створити передумови для формування спроможних ОТГ потрібне ухвалення низки законодавчих актів.

"Зокрема, йдеться про законопроект №6403, який дозволяє органам місцевого самоврядування ОТГ здійснювати просторове планування території та запроваджує план ОТГ

важливий блок – це законодавче впорядкування служби в органах місцевого самоврядування", – каже експерт.

Одним з визначальних пріоритетів реформи децентралізації наразі є й активне об'єднання ОТГ навколо міст обласного значення, переконаний Лукеря.

"Необхідно забезпечити спільний розвиток міст і навколишніх територій, тому що фак-

– це містобудівна документація, яка покриває 100% території об'єднаної громади. Це дозволить економічно ефективно і прогнозовано планувати розвиток території.

Критичним питанням є і впорядкування районів. Законопроекти, які встановлюють порядок змін їхніх меж, реформування районів, створення і ліквідації РДА, підготовлені і зареєстровані в парламенті, очікують свого розгляду. Третій

тично це вже й зараз пов'язані території – сільські мешканці працюють у місті, там вчать їхні діти, вони користуються міською інфраструктурою тощо", – каже він.

Наразі в Україні є 149 міст обласного значення і, на думку експерта, саме навколо них до кінця року мають бути сформовані об'єднані територіальні громади через процедуру приєднання сільських рад.

Чернігівщина – це енергія нових лідерів на місцях

Четвертий рік в Україні відбувається децентралізація влади. Чернігівська область в цих процесах займає одне з провідних місць за кількістю об'єднаних громад. В регіоні функціонують 37 об'єднаних територіальних громад. Крім того, Озерянська ОТГ чекає на призначення виборів, Новобілоуська та Борзнянська – отримали схвальні висновки і завершують об'єднання. Ще три громади – Носівська, Вертіївська та Любецька – першими в регіоні проходять процедуру приєднання нових населених пунктів. А Деснянська, Козелецька та Михайло-Коцюбинська чекають на затвердження Кабінетом Міністрів змін до перспективного плану для завершення приєднання нових громад. Новгород-Сіверський, місто обласного значення, вже розпочав переговори з сільськими громадами. За статистикою об'єднані громади вже покривають більше половини території області. Збільшилися доходи, видатки, кількість проектів та можливості. Але головне надбання громад Чернігівщини – це особистості, які не побоялися змін і очолили ці процеси.

Ірина Кудрик, директор Чернігівського Центру розвитку місцевого самоврядування, створеного за підтримки Програми "U-LEAD з Європою" та Мінрегіону, переконана, що один із головних успіхів реформи децентралізації в області – це енергія нових лідерів на місцях. Про лідерів та лідерство, як запоруку успіху розвитку гро-

мади розповіла вона у своєму інтерв'ю.

– Пані Ірино, розкажіть будь ласка, про результати, яких досягла Чернігівщина у реалізації реформи децентралізації?

– Результати будь-якої події можна оцінювати за різними параметрами. Можна говорити скільки громад вже створено, які у них доходи, які проекти реалізовані, розповідати про історії успіху та вдалі практики. Досягнення стратегічних цілей розвитку – це також є результат.

Але для мене особисто набагато більш важливими є суспільні зміни. На одній з перших інтеграційних зустрічей з моїми колегами – директорами регіональних центрів – ми намагалися визначити з якою метою і куди рухаємося, і тоді сформулювали значення децентралізації: "Це історичний шанс для України на незворотні зміни у суспільстві і державі". Саме незворотні зміни. І саме у суспільстві. Адже змінюючи відношення людини до того, що навколо, ми закріплюємо зміни у державі. Я б оці досягнення підкреслювала, як основні. А дорогу для змін, в новий вимір, завжди вказують лідери.

На мою думку, за ці роки децентралізація виявила тих, хто готовий бути попереду. Керівниками багатьох громад Чернігівської області стали нові особистості. У них зовсім інший підхід до ведення справ, без старих управлінських традицій, важкого адміністративного багажу вертикального управління, до якого звикли ті, чий управлінський шлях починався в лещатах старої управлінської системи. При цьому

ці особистості абсолютно не втрачають авторитету, і підтверджують його щоденною працею. Їм не властива авторитарність: демократія – це їх стиль управління. Власним прикладом, справами, вчинками ці керівники змінюють відношення людей до влади і до процесів, які відбуваються у громаді, країні. Мені здається, що зробити громаду самодостатньою, успішною і розвиненою – саме це вони вважають справою свого життя.

– Тобто для них це не справа збагачення або задоволення власних інтересів, а бажання створити гідне життя для людей?

– Абсолютно вірно. І це слово "гідність" дуже визначальне в оцінюванні всіх процесів. В старій системі управління домінував колективний розум у прийнятті рішень, при цьому існувала колективна безвідповідальність, втрачалася цінність людини як особистості.

Сьогодні навпаки. І перспективи та можливості є не лише у керівників або посадовців. Для багатьох активних громадян реформа відкриває нові горизонти. Тут і реалізація власних ініціатив завдяки проектам та грантам, і можливість працювати у органах місцевого самоврядування, і розвиток бізнесу. Ті, хто відчуває бажання і можливості послужити своїй громаді, сьогодні можуть це зробити.

– Але ж не всі народжуються лідерами?

– Не всі, але можна вчитися та самовдосконалюватися. Впевнена, лідерські якості можна розвивати і виховувати. Між громадами вже зараз існує здорова конкуренція, в першу чергу між керівниками. Вони розуміють, що загальний успіх громади – це і їх особисті досягнення. Здорові амбіції – це дуже гарний стимул для кожного лідера.

Рано чи пізно керівники громад розуміють, що вони повинні бути зацікавлені у прибутковості своєї громади. Причому цей прибуток вимірюється не лише фінансовими показниками. Керівникам громад вже сьогодні доцільно вивчати нові правила гри, шукати кращих людей, бути нестандартними, цікавими. Адже за рік-два вони завершать "латати дірки" – відремонтують дороги, зроблять освітлення, поутепляють школи, садочки та інші соціальні об'єкти. А далі доведеться шукати нові ідеї, розвивати території та пропонувати себе для інвесторів. Інакше не буде кому ходити у ті школи та садочки.

– Яка роль Чернігівського Центру розвитку місцевого самоврядування у всіх цих процесах?

– Наше основне завдання – це створення самодостатніх спроможних об'єднаних територіальних громад. Ми, завдяки підтримці Програми "U-LEAD з Європою", маємо можливість організовувати для представників

місцевого самоврядування різноманітні освітні заходи, зокрема, і навчальні візити для обміну кращими практиками в громади як Чернігівської так і інших областей. У таких поїздках народжуються проекти, ініціативи та з'являються нові ідеї. Під час одного з таких візитів у керівників громад зародилася думка створити асоціацію громад. На сьогоднішній день вже відбулися установчі збори місцевої асоціації органів місцевого самоврядування "Асоціація об'єднаних територіальних громад Чернігівщини".

Також в рамках нашої діяльності ми організовуємо та проводимо різноманітні фахові тренінги та семінари. На одному з таких заходів нашим слухачем був Володимир Онищук, керівник ГО "Альтернатива". У нього виникла ідея організувати для молодих активістів навчання. В результаті у Корюківській об'єднаній громаді реалізовуємо пілотний освітній проект "Академія громадського активіста". Навчаємо молодь співпрацювати з владою, дієвим інструментам впливу та участі у житті громади. Завершальним етапом навчання стане написання проектів на грантові конкурси. І мені вже сьогодні цікаво, якими будуть ці проекти, як проявлять себе молоді активісти.

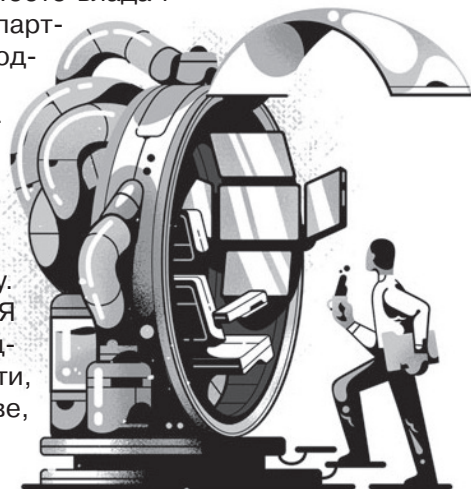
Дуже важливо, коли після проведених заходів є історія успіху. Наприклад, після циклу семінарів по проектному менеджменту громади отримують грантову підтримку чи залучають інвесторів завдяки праці тих людей, кого ми навчили та надихнули.

Тобто наша діяльність спрямована на результат. І я впевнена, що краще навчити п'ять тих, хто хоче вчитися і покаже результат, ніж в десять разів більше і тільки заради процесу.

– Якою, на вашу думку, стане Україна в результаті децентралізації?

– Результатом реформи має стати трансформація суспільства в спільноту свідомих та відповідальних людей! А ще важливо, аби відбулось руйнування у свідомості людей страху перед владою. Коли людина не боїться сперечатися із посадовцем, відстоювати свої права, пропонувати ідеї. Тобто влада і громада будуть повноцінними партнерами, які поважають один одного.

Хочеться, щоб люди не боялися влади, чиновників, щоб відчували себе по-справжньому незалежними, використовували можливості. І саме децентралізація сприяє цьому. Дуже хочеться щоб зв'язок "Я – ГРОМАДА – ДЕРЖАВА" міцнішав, а люди не боялися жити, творити, діяти, будувати нове, мріяти.

Олег Левченко,
директор Вінницького "Центру розвитку
місцевого самоврядування"

Енергетична децентралізація – економічна вигода і декомунізація способу життя, – Олег Левченко

Гість ефіру
Громадського
радіо — експерт
з питань
енергетичної
децентралізації,
представник
Центру розвитку
місцевого
самоврядування
програми U-LEAD
Олег Левченко.

Олег Левченко: Децентралізація — це дуже важлива парадигма, яка змінює центр прийняття рішення. Тепер це не Київ, Вінниця, Житомир, це та громада, яка сама собі вирішила, що вона збирається робити.

Андрій Куликов: Це обов'язково об'єднана громада чи це може бути не об'єднана громада?

Олег Левченко: Це може бути будь-яка громада, але об'єднана громада отримує додаткові ресурси і можливості для того, щоб це робити.

Андрій Куликов: Перед тим, як Олег Левченко прийшов до нас у студію, він перекинув мені цікавий матеріал про Северинівку. Буквально в другому абзаці я наштотхнувся на дещо рідкісне: "Амбулаторію опалюють завдяки теплу землі. Геотермальний насос гріє тільки підлогу, батарей тут нема". Геотермальний насос у Северинівці? Звідки? Кому спало це на думку?

Олег Левченко: Понад 10 років ми працюємо над цією програмою. Окупність до 7 років, тобто воно себе окупило. Це було таке ноу-хау,

вперше на сільських територіях. Ідеєю було показати, як різні технології працюють в одній сільській громаді.

Андрій Куликов: От є такий матеріал, де пишеться, що у Северинівці постійно вигадують нові джерела енергії, у цьому році посадили вербу і більше 3000 дерев перетворюють на біопаливо. Це що, ошурки?

Олег Левченко: Ні, справа в тому, що ідеї вже більше 10 років. Через територію громади ідуть газопроводи – Уренгой-Помари-Ужгород і Одеса-Броди, нафтогін і газогін, і колись ми написали статтю в газету "День" – "Северинівський виклик Газпрому", що громада поступово відмовляється від викопних вуглеводів. Коли на РТ вийшов ролик – "І етімі ідеями оні делають визов газпрому?", нас це зачепило і ми почали цю ідею розкривати, побували в Австрії, де використовується біомаса, Данія, Швеція – більше 40% використовують цей потенціал, а Україна, яка має кращий потенціал – не використовує. Сьогодні у Северинівці немає комунальних об'єктів, що опалюються газом, тільки біомаса.

Андрій Куликов: Так от біомаса, це вирубають верби і зроблять біомасу?

Северинівка давно має подрібнювач деревини і використовує природні матеріали – чагарники, лісополоси, сухе дерево вздовж доріг, а коли стали об'єднаною громадою, купили більш сучасну техніку. Будинок культури, що 20 років стояв холодний – зараз там ЦНАП, школа, дитячий садочок, ФАП, всі об'єкти комунальної власності перейшли на зовсім інший підхід. Але потрібно вирощувати енергетичну деревину.

Андрій Куликов: Згадується термальна енергія, сонячна і енергія вітру. Що з вітром у Северинівці?

Олег Левченко: Свого часу ми співпрацювали із Фондом Східна Європа і допомогли поставити біогазову модельну, біопаливну з ріпака і вітро-генераційну установку. На жаль, вона не прижилася, на території немає такої кількості вітрів, а от солярна система прижилась, геотермальна прижилась, біомаса теж.

Андрій Куликов: Отже, 7 грн за куб води платять у Северинівці, у більшості сіл 20, а то й 30. А чому ж ті села не підуть шляхом Северинівки? Чи може вона в привілейованому становищі, звернули увагу донори?

Олег Левченко: Свого часу, сільський голова Северинівки Христюк Олександр Устимович прийшов до нас у громадську організацію, ми займалися цими питаннями, і запропонував допомогти зробити водогін з обов'язковою умовою поставити лічильники. Взяли кредити, потім віддали кредити. На відміну від багатьох громад, у них всі комунальні підприємства мають лічильники, які платять тільки за електроенергію, використовують біомасу, економлять і ще й заробляють. Чим більше людей працює, тим більше надається послуг, більше заробітки. Громада спеціалізується на вирощенні малини, така мікро-малинова столиця Жмеринщини, Поділля, це багаторічний досвід і вода для них дуже важлива. Зараз вони відновлюють другу частину водогону, будують власну свердловину, тому що води не вистачає. Власне, це спосіб господарювання, взагалі децентралізація – це декомунізація свідомості, насправді – повернення господаря, куркуля, газди до статусу можливості щось змінити.

Андрій Куликов: Гаразд, ми говорили про переваги енергетичної децентралізації, але якщо комусь захочеться злати це?

Олег Левченко: Сьогодні умов для створення якісної біокооперації мало, була спроба зробити законопроект про споживчі біоенергетичні кооперативи, який не пішов, є дуже багато викликів – тут і ви-

користання земель не сільськогосподарського призначення для вирощення біомаси, пайова участь комерційних структур, порядок інвестицій і залучення коштів у ці кооперативи і багато інших речей. Потенціал є, а можливості це робити немає. Енергетична децентралізація дуже багатьом не подобається, особливо великим корпораціям, які займаються транспортуванням і продажем вуглеводів. Але у нас є Борщів на Тернопільщині, Веселів у Харківській області і Северинівка, які показують як можна це робити.

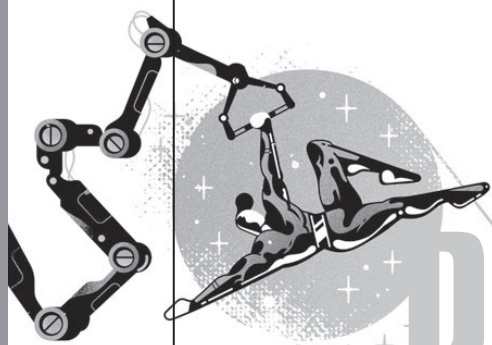
Андрій Куликов: Вигоди очевидні, але чому ж так повільно, це інтереси великих виробників енергії?

Олег Левченко: У більшості випадків працівники комунальних установ включають газовий котел і держава компенсує витрати, а в об'єднаній громаді ці витрати лежать на самій громаді і вона або економить, або вона витрачає на газ. І от тут це почуття господаря має спрацювати. Уряд стимулював відповідальність громад за утримання комунальних об'єктів і дав субвенцію тільки на оплату праці вчителів, на утримання дитини і так далі. Зараз опалення комунальної сфери в Северинівці замість мільйона на газі обійшлося 240 тисяч на біомасі. Власне, ця різниця дає можливість показувати, де ці гроші можна потратити. По-перше, люди бачать, як можна опалювати ці об'єкти, а по-друге, це 4-5 робочих місць додатково. Потрібно вирощувати вербу і розуміти, що з гектара виходить 12 тон сухої маси для опалення. Тут безмежне поле для вдосконалення і власне, чому виникла ідея звернутись, от щось має Борщів, Веселе, Северинівка – ідея в тому, щоб спонукати до опрацьованих моделей, система потребує інтелектуальних вкладень і рішень.

Андрій Куликов: В Полтаві переселенець із Криму має власну електростанцію і продає сонячну енергію, а наскільки громади можуть продавати надлишок енергії?

Олег Левченко: Продавати можна, або для власних витрат, або в мережу, є різні підходи. По сонячній енергії немає пікових навантажень і не завжди є така можливість продавати, тут потрібно працювати із загальнонаціональною мережею. Сонячні системи популярні, але будуються великими. У Німеччині багато сонячних електростанцій – це кооперативи. Вкладаючи певну інвестицію можна створювати це і для громади, це можуть бути дахи, або якась територія, угіддя і різниця в тому, що великі корпорації не несуть якоїсь соціальної відповідальності, я ж, в тому числі, можу вирішити куди ці гроші витрачати, чи реінвестувати чи в інший спосіб використовувати.

У більшості випадків працівники комунальних установ включають газовий котел і держава компенсує витрати, а в об'єднаній громаді ці витрати лежать на самій громаді і вона або економить, або вона витрачає на газ. І от тут це почуття господаря має спрацювати. Уряд стимулював відповідальність громад за утримання комунальних об'єктів і дав субвенцію тільки на оплату праці вчителів, на утримання дитини і так далі.

Передавати, не можна залишити

РЕ [ФОРМА]:

З впровадженням реформи децентралізації в Україні великої актуальності набуло питання передачі об'єктів спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст району до комунальної власності ОТГ. Цей процес на Сумщині проходить по-різному та викликає багато питань, як з боку районних рад, так і з боку ОТГ.

В цьому аспекті я б хотіла обговорити найпоширеніші питання та спірні ситуації, які виникають в зв'язку з необхідністю такої передачі.

Чим обумовлена необхідність передачі об'єктів спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст району до власності ОТГ?

Відповідно до пункту 7 Розділу IV Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" установлено, що до 1 січня 2019 року районні ради районів, у яких утворено об'єднані територіальні громади, вибори до яких відбулись у 2018 році, здійснюють передачу із спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст у власність таких об'єднаних територіальних громад відповідних бюджетних установ, розташованих на їхній території, відповідно до розмежування видатків між бюджетами, визначеного Бюджетним кодексом України.

Крім того, відповідно до частини третьої статті 8 цього ж Закону, у разі об'єднання всіх територіальних громад одного району в одну об'єднану територіальну громаду все майно спільної власності територіальних громад такого району є комунальною власністю об'єднаної територіальної громади, а пов'язані з таким майном права та обов'язки належать об'єднаній територіальній громаді з дня

набуття повноважень сільською, селищною, міською радою, обраною такою об'єднаною територіальною громадою.

Бюджетні установи якого галузевого спрямування мають передаватися до власності ОТГ?

Як вже зазначалось вище – передачі підлягають установи відповідно до розмежування видатків між бюджетами, які визначено у главі 14 Бюджетного кодексу України. А це, зокрема, видатки на освіту, на охорону здоров'я, на соціальний захист та соціальне забезпечення, державні культурно-освітні та театральні-видовищні програми, фізичну культуру і спорт. Всі можливі напрями видатків визначено у статтях 89, 91 Бюджетного кодексу України. Отже, передані мають бути всі комунальні установи, які можуть бути профінансовані з бюджету ОТГ.

Найчастішими прикладами установ, які передаються до ОТГ, є районні лікарні, ЦПМСД, бібліотеки, клубні заклади, територіальні центри та спортивні школи.

Цікаво, що у статті 89 Бюджетного кодексу визначено однакові можливі напрями фінансування як для районних рад так і для ОТГ. І це свідчить про те,

#10

що всі комунальні установи, які перебувають у спільній власності територіальних громад сіл, селищ, міст району, потенційно можуть бути передані до власності ОТГ (якщо не було порушень бюджетної дисципліни з боку районних рад під час їх утворення і фінансування).

Що маєтєся на увазі під терміном "розташовані на їхній території"?

Друге питання, на якому я хочу зупинитись, це визначення терміну "розташування на території громади". Як показує практика, існує різне тлумачення цього словосполучення. Деякі розуміють його, як місце реєстрації юридичної особи, і, таким чином, намагається ухилитись від обов'язку передачі майна. Відомі випадки, навіть, навмисної перереєстрації деяких юридичних осіб з території ОТГ на інші території. Але, у Законі України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" мова йде саме про розташування, тобто фактичне фізичне місцезнаходження. Тому такі маніпулювання юридично є безперспективними.

Коли саме краще розпочинати процедуру передачі комунальних установ?

Тут треба окреслити дві ситуації.

Перша стосується пере-

дачі таких установ до ОТГ, вибори до представницьких органів яких відбулись до 2018 року.

І друга – стосується ОТГ вибори до яких відбулись у 2018 році, тобто нещодавно у квітні і ще відбудуться до кінця поточного року.

У першому випадку мова йде про об'єкти, які вже давно мали бути передані, але з тих чи інших причин цього не відбулось. У даному випадку таку передачу потрібно і можна здійснювати хоч сьогодні.

Що стосується другого випадку, тобто наших "наймолодших громад", то враховуючи поки що відсутність прямих міжбюджетних відносин та додаткових бюджетних надходжень від збільшення податків, доцільно було б спочатку проаналізувати здатність ОТГ профінансувати такі заклади. Найбільш оптимальним, на мій погляд, була б передача таких установ наприкінці року саме для того, щоб забезпечити можливість їх фінансування у повному обсязі.

Як отримуватимуть послуги у таких установах мешканці територіальних громад району, які не увійшли до складу ОТГ після їх передачі до власності ОТГ?

Тут можна запропонувати такий інструмент вирішення питання, як міжмуніципальне співробітництво, який

наразі доволі активно використовується в Україні і на Сумщині, у тому числі. Цей механізм передбачає укладання декількома територіальними громадами в особі місцевих рад договорів про співробітництво територіальних громад, в рамках яких можливо спів-фінансування комунальної установи з метою надання послуг на території цих територіальних громад. Правовою основою для укладання таких договорів є Закон України "Про співробітництво територіальних громад", "Про місцеве самоврядування в Україні" та Бюджетний кодекс України.

Зараз в активній фазі, наприклад, перебуває процес укладання таких угод щодо спільного фінансування ЦПМСД в місті Буринь. Сільські ради, які виявили бажання збереження на їхній території мережі ФАПів, що були структурними підрозділами ЦПМСД до моменту його передачі від Буринської районної ради до Буринської міської ОТГ, ініціювали укладання таких угод.

Що стосується самого порядку передачі, то є декілька можливих варіантів, у тому числі шляхом зміни власника, і ці варіанти вписані у нормах чинного законодавства. Наразі експертами Аналітично-правової групи Центрального офісу реформ при Мінрегіоні готуються методичні рекомендації з відповідної теми.

Юрій Петрушенко,

докт. економічних наук, радник Сумського "Центру розвитку місцевого самоврядування" з питань місцевих фінансів

Кролевецька ОТГ: або все, або нічого

ПОТЕНЦІЙНИЙ КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

3 квітня 2018 року Верховна Рада України ухвалила законопроект №6466 щодо добровільного приєднання територіальних громад до міст обласного значення. Законопроект дозволяє громадам приєднуватися до міст обласного значення за спрощеною процедурою, у тому числі без перевиборів голови ОТГ та місцевих рад. Проте, як засвідчує практика, існують і інші інституційні чинники, що можуть завадити містам обласного значення, які є районними центрами, швидко і безболісно здійснити приєднання навколишніх територіальних громад.

У цій статті ми акцентуємо увагу на потенційному конфлікті інтересів між керівництвом ОТГ, районною радою та райдержадміністрацією, що може виникнути в процесі створення ОТГ на базі районного центру.

У теорії всі названі учасники процесу децентралізації повинні опікуватися успішністю реформи, але на практиці особисті інтереси, що полягають у збереженні владних позицій чи посад, чи доходів переважають. І в цьому немає нічого дивного, адже науковці вже давно довели, що політикою керують особисті інтереси і їх необхідно враховувати при проведенні реформ. У ситуації ж створення ОТГ на базі районного центру, особливо коли громадою, згідно перспективного плану, має стає весь район, доцільність існування районної ради і районної адміністрації нівелюється, а іноді взагалі втрачається. А це десятки депутатів і сотні працівників відповідних підрозділів райради і райдержадміністрації, які можуть втратити (або змінити) свої владні повноваження чи роботу. Зрозуміло, що існуюча система інститутів районного рівня буде опиратися змін, і з економічної точки зору така поведінка для неї буде раціональною. Ситуа-

ція ще може значно ускладнюватися, якщо керівники ОТГ, райради і райдержадміністрації представляють різні, чи взагалі опозиційні, політичні сили.

Як кейс, у фокусі нашої уваги Кролевецька ОТГ Сумської області. Місто Кролевець є районним центром, містом районного значення.

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ КРОЛЕВЕЦЬКОЇ ОТГ

Кролевецька ОТГ – перша міська об'єднана територіальна громада створена на Сумщині, вибори в ній відбулися 30 квітня 2017 року. Відповідно до перспективного плану на базі Кролевецького району має утворитися лише одна громада з центром у м. Кролевець (рис. 1). Це пов'язано з тим, що район характеризується невеликою чисельністю населення, м. Кролевець географічно знаходиться в центрі району рівновіддалено від його меж і інших відповідних територіальних центрів, на базі яких можна було б створити спроможну ОТГ, в районі немає.

У той же час, в процесі створення Кролевецької ОТГ у 2017 році виявили своє бажання приєднатися до м. Кролевець тільки 2 сільські ради (Грузчанська та Реутинська) з 21 сільської ради, що передбачені перспективним планом. Питання створення ОТГ до останнього залишалося невирішеним, оскільки бажання приєднуватися було тільки у Реутинської сільської ради, яка не мала спільної межі з м. Кролевець. Тільки рішення Реутинської сільської ради, що відбулося в останній момент, дозволило створити ОТГ у 2017 році. Чисельність населення в утвореній Кролевецькій ОТГ налічує близько 25 тисяч осіб (м. Кролевець – 23125 жителів, с. Грузьке – 776 жителів, с. Реутинці – 817 жителів), тоді як населення всього Кролевецького району складає близько 38 тисяч осіб. Тобто

в Кролевецькій ОТГ проживає 66% населення Кролевецького району, у той же час площа створеної Кролевецької ОТГ складає лише 15% площі Кролевецького району (який має згідно перспективного плану повністю ввійти до складу ОТГ).

Як наслідок того, що Кролевецька ОТГ не створилася в межах передбачених перспективним планом в Кролевецькому районі замість однієї і надалі продовжують існувати 2 системи влади: 1) м. Кролевець, що опікується населенням і територією існуючої ОТГ; 2) районна влада, що в основному опікується життєдіяльністю населення Кролевецького району поза межами ОТГ. У кожній системі існують свої управління фінансів, освіти, охорони здоров'я, культури, молоді і спорту тощо, які територіально знаходяться в м. Кролевець і конкурують за ресурси для свого функціонування.

ПРОТИРІЧЧЯ І КОНФЛІКТНІ СИТУАЦІЇ

Існування 2 систем влади на одній території не може не призводити до протиріччя і, навіть, конфліктів в боротьбі за майно і фінансові ресурси, необхідні для їх функціонування.

Наведемо лише декілька претензій, що існують на сьогодні з боку ОТГ до районної влади:

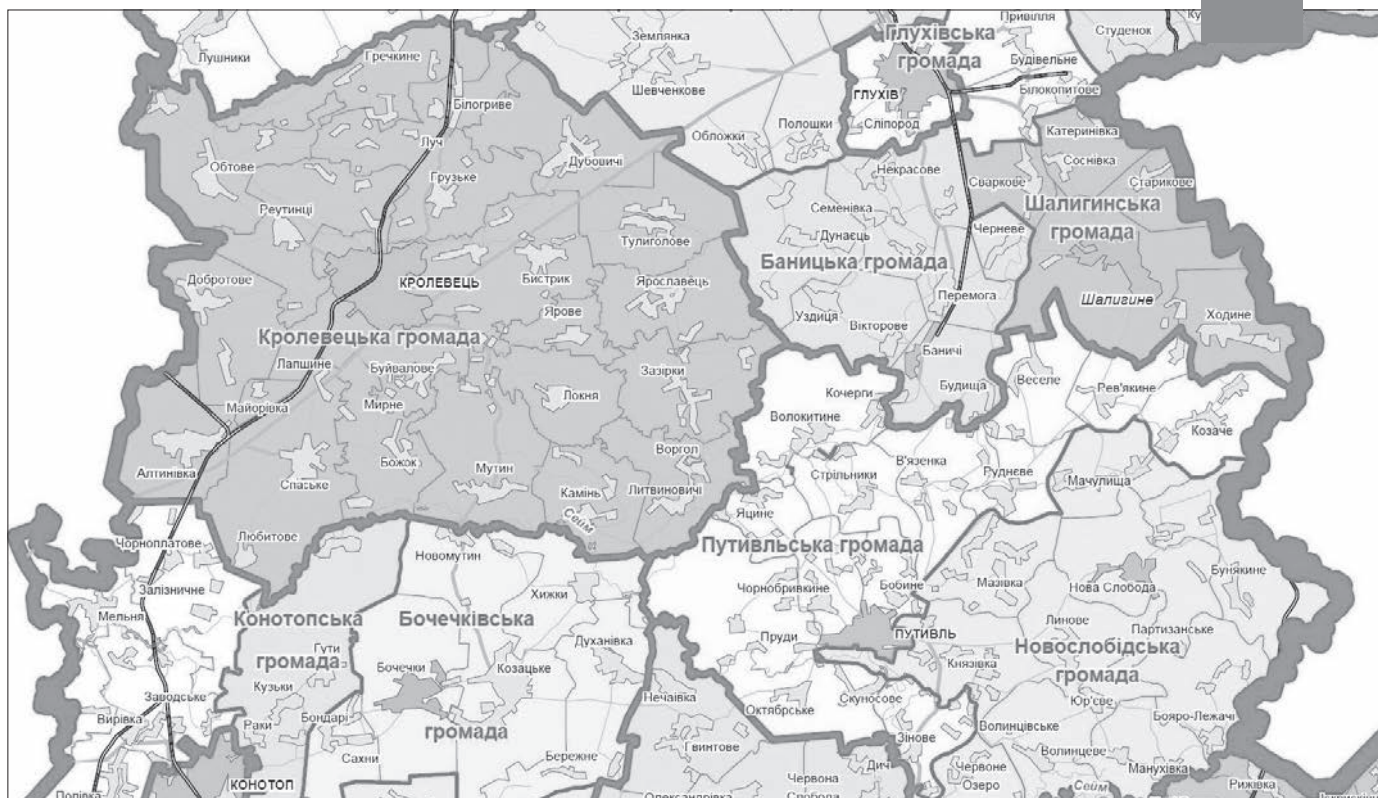
Залишки освітньої субвенції, яка утворилася на рахунках районного бюджету

на кінець 2017 року, станом на 01.06.2018 р. не розподілені та не передані в ОТГ. За ці кошти можна було б придбати обладнання, меблі або науково-дидактичні матеріали для "Нової української школи", витрати, по якій на сьогоднішній день не забезпечені в повному обсязі.

Під час формування міського бюджету на 2017 рік загальна потреба на дошкільну освіту складала 17 285 248,00 гривень, з районного бюджету було виділено 6 978 000,00 гривень, потреба по закладам культури складала 534 679,00 гривень, з районного ж бюджету було виділено 268 000,00 гривень при тому, що ПДФО та додаткова дотація на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я за рахунок відповідної додаткової дотації з державного бюджету повністю надходили до районного бюджету – а це набагато більша сума доходів.

При формуванні бюджету на 2017 рік в сільських радах, які об'єдналися з ОТГ, рахувалася незабезпеченість по захищеним статтям бюджету. Районним бюджетом була надана інша субвенція для утримання закладів старостинських округів лише на 5 місяців. Після утворення ОТГ (з 01.05.2017 р.) з міського бюджету було надано іншу субвенцію старостинським округам, які ввійшли в склад ОТГ, для покриття незабезпеченості в сумі

Рисунок 1 – Кролевецька ОТГ згідно перспективного плану Сумської області

278 000,00 грн. В кінці року було надано додатково іншу субвенцію з районного бюджету Грузчанському старостинському округу для забезпечення незабезпеченості в видатках на заробітну плату з нарахуваннями в сумі 98 884,00 грн.

Передача бюджетних установ та майна виконана не в повному обсязі.

ОТГ не передані заклади медичної сфери (ні первинної, ні вторинної ланки).

Будинок культури та музей Кролевецького художнього ткацтва, які знаходяться у центрі м. Кролевець та, в основному, обслуговують мешканців міста, не були передані у власність ОТГ, а знаходяться на спільному утриманні із районним бюджетом. Відсоток утримання ОТГ складає 65% (поділено по населенню). У видатки по утриманню входить заробітна плата з нарахуваннями та енергоносії, незначну частку складають виплати по незахищеним статтям. В Будинку культури знаходиться дитяча бібліотека, яка є власністю ОТГ, та спортивний зал, в якому займаються учні спортивних шкіл, які теж фінансуються з бюджету ОТГ. За використання вищевказаних приміщень бюджет ОТГ платить орендну плату та відшкодовує енергоносії.

Під питанням передача котельень, які опалюють заклади освіти та культури Кролевецької міської ради, але є відокремленими із цілісних майнових комплексів шкіл міста та знаходяться на балансі районного комунального підприємства "Акватермо", тарифи цьому підприємству затверджує районна рада, а сплачує за тепло міський бюджет:

- котельня на території Кролевецької загальноосвітньої школи №1 опалює школи № 1, №3, заклади дошкільної освіти №9, №10 та Районний будинок культури, який на 65 % фінансується з бюджету ОТГ;
- котельня на території Кролевецької загальноосвітньої школи №2 опалює лише цю школу, але належить районному комунальному підприємству;
- котельня на вулиці Героїв Крут раніше опалювала 5-поверхові житлові будинки, а зараз опалює лише Кролевецьку загальноосвітню школу №5.

Районне комунальне підприємство "Кролевецькі рушники" знаходиться на території Кролевецької ОТГ, має на балансі чотириповерхову будівлю, приміщення в якій здає в оренду для отримання прибутку, цей прибуток йде в районний бюджет.

Фактично районні комунальні підприємства отримують прибутки з жителів ОТГ та з міського бюджету.

Необхідно відмітити, що у районній владі існують обґрунтовані пояснення цих фактів, що впливають з турботи про інтереси населення як в межах ОТГ, так, особливо, поза її межами. Зокрема не можна передати Будинок культури на баланс ОТГ, оскільки він є у власності усіх селищних рад району і, якщо його передати, то як будуть надаватися культурні послуги жителям сіл, що не ввійшли до складу ОТГ.

Навіщо зараз передавати заклади медицини, створювати додаткові юридичні особи, коли краще це зробити коли вже всі села об'єднуються в ОТГ. Щодо котелень, то в районі створена ефективна система опалення, а місто не має відповідного досвіду, і могло не справитися з викликами опалювального сезону (бо необхідно було проводити нові тендери, отримувати нові ліцензії, проходити перевірки тощо).

Крім того у районній владі є також претензії до міської влади. Зокрема ОТГ передає всю медичну субвенцію (і на первинну, і на вторинну медичну ланку) в район, проте ця субвенція цільова і йде в основному на зарплати, тоді як енергоносії і ремонт у медичних закладах, що обслуговують міське населення, оплачуються з районного бюджету. Районна влада вбачає логічним участь міського бюджету і у цих видатках.

Районна влада у м. Кролевець націлена на співпрацю з владою ОТГ як рівноправний гравець, у той час як у законі "Про співробітництво територіальних громад", що націлений на майбутню систему відносин між ОТГ, районні ради вже не визначаються суб'єктами такого співробітництва.

Загальним протиріччям є також необхідність написання стратегії розвитку Кролевецької ОТГ (яка їй необхідна вже сьогодні для визначення пріоритетів фінансування та реалізації проєктів) в момент коли в неї входить тільки 15% потенційної території.

ВИСНОВКИ

Досвід створення і першого року функціонування Кролевецької ОТГ дозволяє сформулювати думку про те, що ситуація, коли місто-районний центр приєднує до себе 1-2 сільські ради можливо навіть гірша, ніж ситуація, коли нічого не створюється в рамках району без досягнення домовленостей з усіма чи переважною більшістю сільських рад (тобто: або все, або нічого).

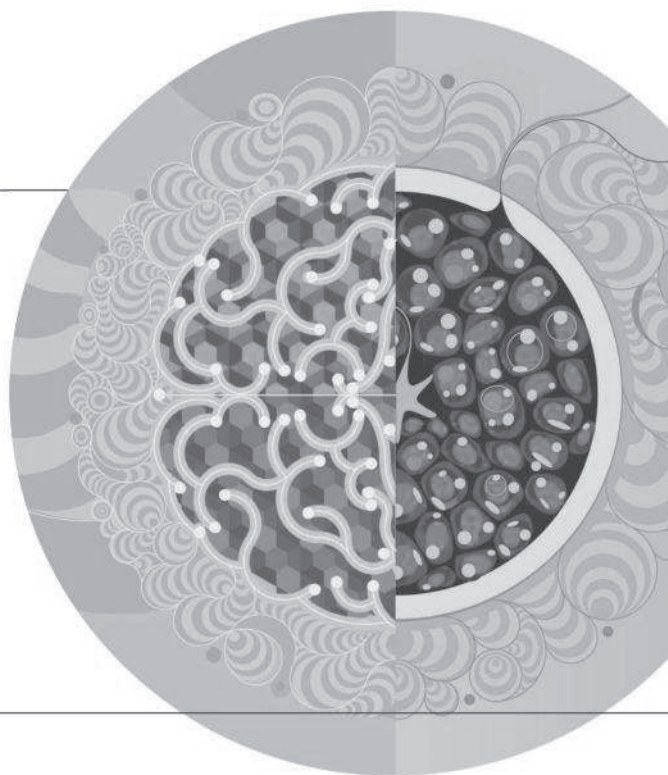
Це пояснюється порушенням у такій ситуації існуючої системи влади в районі без створення нової системи, що може ефективно діяти, причому ця нова ситуація з неефективною системою влади може законсервуватися надовго. Сьогоднішню ситуацію в Кролевецькому районі можна певною мірою назвати патовою, бо кожен гравець оберігає стан, в якому знаходиться, і боїться зробити крок, що може його погіршити.

Громади, що не ввійшли в ОТГ, також можуть використовувати ситуацію, що склалася, погрожуючи районній раді приєднанням до ОТГ, якщо районна влада не буде лояльною до них. Відповідно змінити стан до 2020 року (коли будуть перевибори місцевих рад) може тільки проведення широкого діалогу з залученням усіх зацікавлених сторін та наданням гарантій майбутнього працевлаштування працівникам районних структур та мотивувальним впливом більш високого (обласного чи, навіть, національного) рівня.

У м. Кролевець (у віданні Кролевецької районної станції юних натуралістів) знаходиться одне з чудес Сумщини – яблуня-колонія, що є перлиною природно-заповідного фонду України. Особливістю яблуні (ніде більше невідомою) є її здатність до самостійного вкорінення гілками. Ця яблуня могла б стати символом порозуміння між різними гілками влади в Кролевці, бо коріння, як і в яблуні, у них одне – мешканці майбутньої Кролевецької ОТГ, що займатиме площу всього району.

P.S.

Сергій Дятленко, експерт з питань освіти
Центрального офісу реформ при Мінрегіоні [за
підтримки Програми U-LEAD з Європою]

Щастя в освіті, або чому стара освіта робить нас нещасливими

Суспільство тоне в постійному незадоволенні, бурчанні, всепропальщині, нитті. Стало модним обхаяти тих, хто вище, навіть не для того, щоб прикрити свою бездіяльність, а просто так, без мети, легко і не вимушено, як сказати "добраніч". Безпредметно покритикувати – це як помити руки, на всяк випадок захистити себе. І це реально бісить.

Однією з причин відчуття "нещасливості" українців є перекося в освіті, які культивувала радянська освітня система, і, яку Україна довгий час не наважувалася змінювати. Частина наших громадян і тепер вважає радянську освіту добром, а може навіть найкращою. При цьому наводяться приклади на кшталт: "так ми з вами ж вивчилися і стали добрими фахівцями", чи "а науковці які в нас були(є)", чи "а ракети в космос запускали". Я тут не стану писати про те, що частину досягнень савети банально стибрили. І про це є багато матеріалів. А досягнення окремих людей не можуть слугувати оцінкою всієї системи, інакше дяка, який свого часу навчав Тараса Шевченка, потрібно поставити в рейтингу вище Сковороди і на майбутній N-гривневий купюрі зображати саме його портрет. Я про "почуття нещасливості", "всепропальщину", "неуспішність" як плоди отої самої радянської освіти.

Головним прапором тої освіти були ЗНАННЯ, які, як казав мій

дідусь, "за плечима не носити".

Нам не вистачає критичного та системного мислення, вміння аналізувати, оцінювати ризики, логічно обґрунтовувати позицію, відстоювати власну думку, шукати та, що не менш важливо, сприймати різні варіанти вирішення. А ще проблемним є вміння приймати рішення та брати на себе відповідальність за них, співпрацювати з іншими людьми, мирно вирішувати конфліктні ситуації, керувати емоціями, формулювати свої вислови, бути ініціативним та підприємливим. Шкандибає на дві ноги наше вміння представити себе, подати чи вигідно продати свій талант, ідеї, напрацювання. Про вміння прогнозувати в часі розвиток подій, витримку і терпіння годі й говорити.

І саме перераховані (перелік не повний, можете додати свої) вміння, компетенції, наскрізні лінії, цінності, властивості, "м'які навички" – називайте як вам до вподоби, має формувати школа. Ці речі є її ГОЛОВНИМ завданням, а не знанням.

Не аналізуючи критично інформацію наші люди щоразу на виборах воліють проголосувати за того ж самого популіста, який солодко каже слово "халва", ніж за того, хто реально розкаже про довгий і тернистий шлях, який потрібно пройти, щоб держава піднялася з колін.

Боячись брати ініціативу, приймати рішення та відповідати за них, невміння комунікувати з людьми, обґрунтовувати свою позицію та відстоювати її змушує нас весь час чекати, що зверху (кабмін, МОН, департамент) прийде така бумаженція!, яка дозволить закрити неефективні, з точки зору освіти, та фінансово не виправдані школи без обговорення з громадськістю.

Невміння аналізувати, системно мислити та оцінювати ризики, небажання об'єктивно сприймати реальність, не маючи витримки і терпіння постійно викликає роздратування погодними явищами: Тут краще Наталії Діденко я не напишу: "Запізналася весна – горе! Те, що, не зважаючи на пізні пристойні сні-

гопади, не було катастрофічних повеней – це вже не цікавить. Аж до спеки треба нити, що весна запізнилася. Прийшли +30+32 градуси в кінці квітня – катастрофа. Вже ламаються у голосінні руки, що спекотно і всепропало. Що не було цього року заморозків під час цвітіння абрикос і те, що, зазвичай, це буває майже щороку – кому це цікаво. Головне – не забути поскиглити. Почався дощ – почалося ниття, що в окремо взятому дворі 'хібатодощ?', не встиг дощ розгулятися, вже б'є фейсбучна лихоманка – 'а в нас нема', не бажаючи хоча б до умовних 'десяти' порахувати, не спалило блискавкою, не побило градом – 'тю, а казали ж...' і так далі.

Чому освіта відповідальна за наші нещастя? Озвучу тільки те, що лежить на поверхні і через що кожен з нас пройшов.

1) Великим злом для розвитку дитячої думки, аналізу, варіативності у підході до вирішення задач є завдання з математики, фізики, хімії, що мають виключно єдиний варіант розв'язку і правильну відповідь, яка ще й надрукована на останніх сторінках підручника. В житті не всі рішення правильні, інколи немає правильних рішень, а інколи варто шукати "правильніше" рішення з декількох варіантів. Чи застосовувати різні підходи до вирішення, співпрацюючи з різними людьми, чи слухаючи їх поради, чи ... Нас же вчили, що відповідь є і вона правильна або неправильна.

2) Вчитель завжди каже правильно. Інколи батьки учнів початкової школи просять вчителя, щоб він доніс до дитини певні батьківські настанови, бо "вас краще слухається". Звідси наша впевненість, що інформація з вуст авторитета, популярної людини (політика, журналіста блогера, ТБ) правильна і не потребує критичного осмислення. Раніше вчитель був мало не єдиним джерелом знань. Тепер же учні з певних питань, навіть профільних, завдяки Інтернету можуть мати більш актуальну

інформацію. І вчителю потрібно з цим "звикнути", ба більше того – навчитися використовувати, застосовуючи в проектах, випереджаючому навчанні тощо.

3) Колгосп: зрівнялівка в завданнях і результатах, показова дисципліна в класі понад усе (руки на парті, дивимось в потилицю один одному), однакові мірила досягнень (кількість помилок в диктанті, кількість правильно розв'язаних прикладів з математики, тести). Це все породило безініціативність, боязнь висловити пропозицію та прийняти рішення і як результат відсутня відповідальність за свої вчинки. Важко уявити, що така система може навчити проявлятися, "висовуватися" та подати себе у найвигіднішому світлі.

4) Класно-урочна система ду-у-у-уже звужує вибір форм організації освітньої діяльності. Зазвичай це індивідуальна робота над завданнями, рідше, така потрібна для комунікацій, робота в парах і групах. Але чи багато вчителів її реально застосовують поза відкритими уроками? Проблема матеріалу в лекційній формі чи шляхом конспектування (дуже полюбляють в сільських школах з малою наповнюваністю учнів). А потрібно вчити дітей не зубрити, а шукати інформацію, знати де її знайти, досліджувати, впроваджувати в практику!

5) Предметність навчання. Життя людини не розбито на хімію, біологію, географію, фізику. В житті ми рідко розділяємо книги за авторством українських і зарубіжних класиків. А в школі ділимо. І розглядаємо будову ядра на фізиці і на хімії – по різному. Надія на проекти. Але для між-предметних проектів потрібно щоб багато зірок зійшлося на небі.

6) Оцінка, як мірило абсолютного успіху. Хибність цієї парадигми проявляється навіть в тому, що відмінники далеко не завжди є успішними в житті. Однак учні, за стимулювання батьків, намагаються будь-яким чином отримати вищу оцінку. В діло йдуть всі методи. І списування є самим безневинним з них. А навіщо така оцінка?!

Міністр освіти Лілія Гриневич

нещодавно оприлюднила інформацію про дані досліджень, проведених в Гарвардському та Стенфордському університетах, щодо складових успіху. Відповідно до цих даних тільки 15% кар'єрного успіху забезпечується рівнем професійних навичок. У той час як інші 85% – це так звані "м'які навички" (Soft Skills).

Якщо спроектувати це на шкільну освіту, то можна припустити, що результатом освітнього процесу на 15% відсотків мають бути знання і на 85% "м'які навички".

Тобто цінність кожного уроку, проекту, заходу на 15% в змісті навчального матеріалу і на 85% в формі і діях. До прикладу з фізики: при вивченні сили тертя на уроці набагато важливішим є обговорення та дискусія різних точок зору на питання, пошук альтернативних, інколи фантастичних позицій, спростування їх, логічне підведення до запланованих результатів ніж, власне, вивчення самої формули сили тертя ковзання. Чи інший приклад з трудового навчання: при виконанні проекту "гольничка" набагато важливішим є аргументація щодо вибору цього об'єкта, аналіз та вибір запропонованих форм, матеріалів та технік оздоблення, обґрунтування та захист свого рішення щодо вибору, презентація та самооцінка проекту ніж вміння шити ручним способом, якого набула учениця виконуючи проект.

Наразі широко дискутується Концепція підготовки вчителя. На мою скромну думку, дані досліджень провідних світових університетів, що їх озвучила Міністр освіти і науки, можна і потрібно спроектувати і на підготовку вчителя. Вчитель на 85% має бути ВЧИТИЛЕМ і на 15% предметником. Бо "м'які навички" формують всі вчителі не залежно від профілю.

В мене немає сумнівів, що зміни в освіті потрібні, вони важливі і нагальні. Не відштовхуйте їх, не противтеся. Використайте їх на користь дітей. Навіть якщо вам прийдеться для цього добре попрацювати.

До уваги ОТГ: Індекс спроможності шкільної освітньої мережі

Експерти Центрального офісу реформ при Мінрегіоні підготували Індекс спроможності шкільної освітньої мережі об'єднаних територіальних громад. Його завдання – допомогти громадам самотужки визначити, наскільки існуюча на території мережа закладів освіти відповідає тій моделі, фінансування якої забезпечує держава.

Відповідно до Закону України "Про загальну середню освіту" органи місцевого самоврядування створюють умови для здобуття громадянами повної загальної середньої освіти. З цією метою вони формують оптимальну мережу для надання **якісних та доступних** освітніх послуг.

З 1 січня 2018 року розподіл освітньої субвенції між місцевими бюджетами здійснюється на основі нової формули, що враховує такі показники як кількість учнів та особливості території (відсоток сільського населення та щільність учнів на кв. км.). На їх основі для кожної громади визначено розрахункову наповнюваність класів (РНК), тобто прогноз, яка мінімальна кількість учнів повинна навчатися у класах. Відносна відповідність фактичної (реальної) наповнюваності класів (ФНК) розрахунковій має забезпечувати достатнє фінансування на оплату праці з нарахуваннями для педагогічних працівників у загальноосвітніх навчальних закладах (помаранчева зона).

Якщо фактична (ФНК) перевищує розрахункову (РНК) напов-

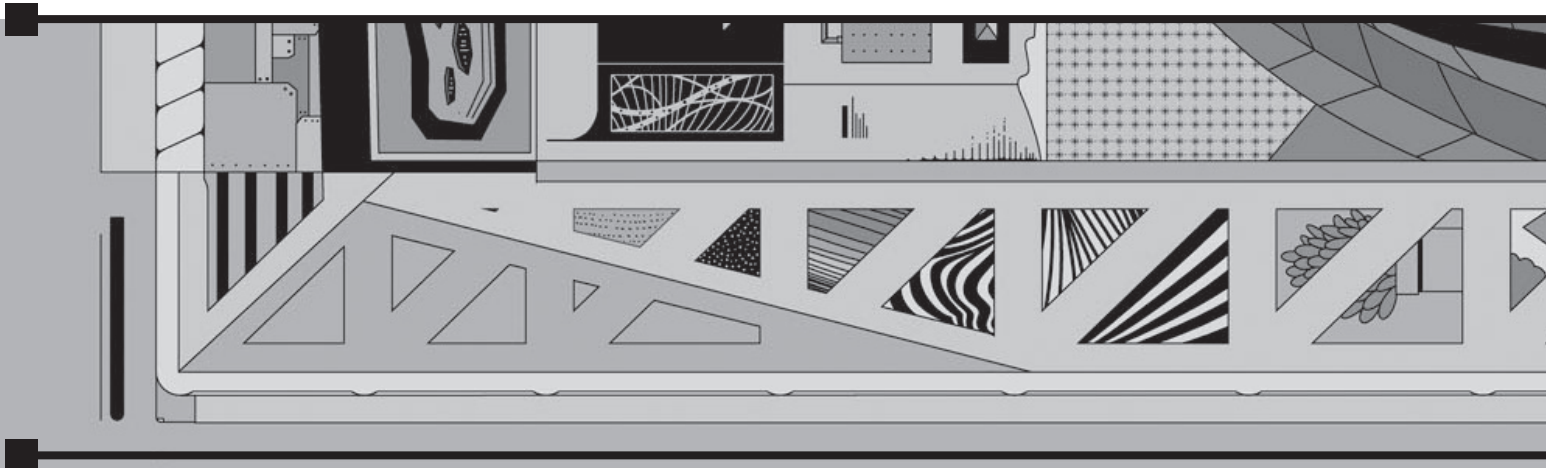
нюваність класів (зелена зона), то освітня мережа громади відповідає визначеним критеріям її оптимальності. Тоді не виникне ситуації, при якій необхідно виплачувати з місцевого бюджету передбачені законодавством надбавки та матеріальне заохочення для педагогічних працівників. Окрім того, у такій ситуації органи місцевого самоврядування не відволікають з місцевих бюджетів кошти на доплати педагогічним працівникам, а якщо за результатами фінансового року у них з'являються вільні кошти, то вони їх можуть використати для модернізації та оновлення закладів освіти.

Недостатність обсягу освітньої субвенції для оплати праці педагогічних працівників виникає тоді, коли фактична наповнюваність класів є значно нижчою, ніж розрахункова (червона зона). У таких випадках педагогічним працівникам нараховуються мінімальні, передбачені законодавством, надбавки, без матеріального заохочення, а органи місцевого самоврядування повинні з відповідних місцевих бюджетів передбачати кошти, яких

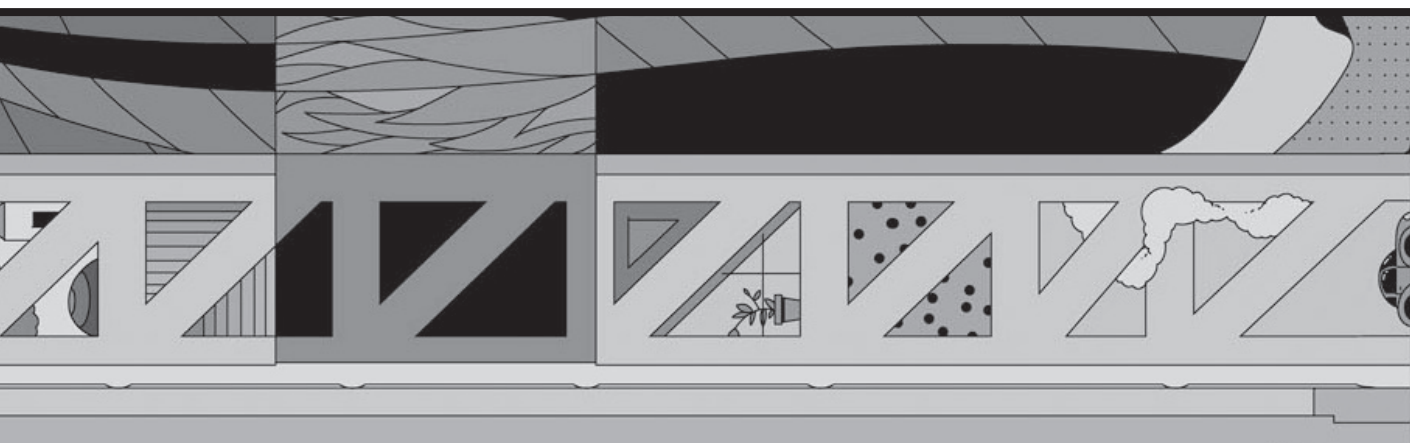
не вистачає на оплату праці педагогічних працівників, замість того, щоб інвестувати їх у розвиток громади.

Індекс спроможності шкільної освітньої мережі ОТГ враховує різницю між РНК та ФНК. При цьому показник ФНК розраховувався за даними станом на 2016/2017 навчальний рік. Звертаємо увагу, що показник РНК не визначає жорстко достатність/недостатність фінансового забезпечення на виплату заробітної плати педагогічних працівників, оскільки на це також можуть впливати окремі регіональні чинники такі як: педагогічний стаж працівників, їх кваліфікаційні категорії, поділ класів на групи, розмір надбавок тощо.

Розрахований Індекс дозволяє органам місцевого самоврядування виявити резерви для ефективного використання фінансових ресурсів та підвищення якості надання освітніх послуг у закладах загальної середньої освіти. Особливу увагу на питання модернізації освітньої мережі мають звернути об'єднані територіальні громади, які є у червоній зоні.

Назва	Класів фактично ЗЗСО	Учнів фактично у ЗЗСО	Фактична середня наповню- ваність у ЗЗСО (ФНК)	Розра- хункова середня наповню- ваність ЗЗСО (РНК)	Різниця ФНК-РНК
отг Коровинська (Недригайлівський район)	13	242	18,6	11	7,6
отг Вільшанська (Недригайлівський район)	15	255	17,0	10	7,0
отг Нижньосиригатська (Сумський район)	25	432	17,3	12	5,3
отг с. Верхньосиригатська (Сумський та Краснопільський райони)	30	466	15,5	12	3,5
отг Бездрицька (Сумський район)	20	300	15,0	12	3,0
отг Миропільська (Краснопільський район)	30	390	13,0	11	2,0
отг Боромлянська (Тростянецький район)	35	452	12,9	11	1,9
отг.Чупахівська (Охтирський район)	15	250	16,7	15	1,7
отг Миколаївська (Білопільський район)	51	792	15,5	14	1,5
отг Чернечинська (Охтирський район)	63	712	11,3	10	1,3
отг Комишанська (Охтирський район)	26	344	13,2	12	1,2
отг. Бочечківська (Конотопський район)	22	245	11,1	10	1,1
отг Зноб-Новгородська (Середино-Будзький район)	33	405	12,3	11,5	0,8
отг. Краснопільська (Краснопільський район)	95	1589	16,7	16	0,7
отг. Буринська (Буринський район)	85	1374	16,2	16	0,2
отг Грунська (Охтирський район)	31	341	11,0	11	0,0
отг Дубов'язівська (Конотопський район)	34	441	13,0	13	0,0
отг Миколаївська (Сумський район)	29	285	9,8	10	-0,2
отг Недригайлівська (Недригайлівський район)	49	773	15,8	16	-0,2
отг Тростянецька (Тростянецький район)	106	2134	20,1	20,5	-0,4
отг Березівська (Глухівський район)	38	364	9,6	10	-0,4
отг Новослобідська (Путівський район)	26	240	9,2	10	-0,8
отг. Кролевецька (Кролевецький район)	118	2131	18,1	19	-0,9
отг Шалигинська (Глухівський район)	22	226	10,3	11,5	-1,2
отг Кириківська (Великописарівський район)	49	558	11,4	13	-1,6
отг Дружбівська (Ямпільський район)	32	524	16,4	19	-2,6
отг Хотінська (Сумський район)	37	407	11,0	14	-3,0
отг Степанівська (Сумський район)	34	529	15,6	19	-3,4

Сири і горіхова плантація: в ОТГ на Буковині відроджують виробництво

Під час навчального візиту делегацій громад Сумської області на Буковину представники Сумщини відвідали Глибоцьку об'єднану територіальну громаду.

Буковинські колеги поділились із гостями секретами успіху відродження виробництва у регіоні. Зокрема, делегація побувала на нещодавно відкритій сироварні та на плантації з вирощування дерев різних сортів грецького горіха. Захід пройшов за ініціативи Чернівецького Центру розвитку місцевого самоврядування, створеного за підтримки Програми "U-LEAD з Європою" та Мінрегіону.

"Наша область найменша в Україні, навіть немає одного мільйона, 906 тисяч мешканців. Проте, за процесами децентралізації ми перебуваємо на сьомій сходинці в загальноукраїнському рейтингу. У нас уже є 28 ОТГ, документи ще двох знаходяться у ЦВК на затвердженні. До кінця року буде ще низка об'єднань, процес триває, – знайомлячи з буковинським регіоном сумських колег, говорить директор Чернівецького ЦРМС **Тетяна Татарчук**. – Якщо говорити в контексті спроможності, то в рейтингу у нас немає дуже потужних лідерів. Хоча в нас є вдалі приклади проектної роботи, залучення зовнішніх ресурсів задля того, аби економіка громади працювала активно. Це, наприклад, проект з економічного зростання, де наші першоутворені 10 громад виграли суму близько 600 тисяч євро на старт 10 кооперативів, центрів економічної активності", – повідомила вона.

Представляючи Глибоцьку ОТГ, куди відправилась делегація з Сумщини, керівник Чернівецького ЦРМС зазначила, що ця громада об'єдналась однією з перших в області.

"Глибоцька ОТГ зараз має наступну конфігурацію – це райцентр, який у перший рік реформи об'єднав навколо себе два села – Михайлівку та Червону Діброву. Цього року у них по приєднанню пішла Багринівська сільська рада. Також вони зараз на шляху до приєднання унікального у своєму туристичному потенціалі села Біла Криниця. Це село дуже маленьке, але воно унікальне тим, що є меккою православного старовір'я. Тут знаходиться унікальний храм і монастир старовірів. У 2000 році в селі проходив світовий конгрес старовірів. Це з точки розвитку туризму, з точки зору культурної спадщини є унікальне село", – підкреслила Тетяна Татарчук.

"Добрі газди" – сироварня, яку відкривала посол Австрії

Під час відвідування Глибоцької ОТГ представники громад Сумської області побували на нещодавно відкритій сироварні. Громада села Михайлівка Глибоцької ОТГ із залученням коштів з Європи створили кооператив та збудувала нову сироварню, у відкритті якої свого часу взяла участь посол Австрії в Україні Герміне Поппеллер.

Сироварню, яку назвали "Добрі газди", спорудили на місці старої лазні. Проект впроваджений Програмою розвитку ООН за кошти громади Глибоцької ОТГ та Австрійської агенції розвитку.

"Після створення ОТГ ми почали ви-

вчати, що такого є в цьому селі, чим можна скористатись для розвитку, – розповідає голова Глибоцької ОТГ **Григорій Ванзуряк**. – Після проведеного аналізу зрозуміли, що в цьому населеному пункті

залишилось дуже багато великої рогатої худоби. Місцеве населення збуває молоко і молочну продукцію на ринку або обласного центру, або на ринку районного центру. До Чернівців 14 кілометрів долають, до Глибоки – 7 кілометрів. Саме з цього люди і живуть. На зібранні грома-

ди запитали у людей, що можна зробити, щоб вам допомогти? "Зробіть так, щоб літом ми продавали усю продукцію", – була відповідь селян. Мовляв, літом молока багато, ціна падає, на ринку не все про-

даємо, стає не вигідним тримати худобу, – каже голова ОТГ.

Керівництво громади довго вивчало досвід інших громад. Шукали позитивний досвід переробки молока.

– Ми вирішили, що найбільш актуальним є переробка молока на сир, – продовжує свою розповідь Григорій Ванзуряк. – Антуан де Сент-Екзюпері колись

працює, у нас є своя стратегія розвитку, підготовлені люди тощо.

Чим жирніше молоко, тим більша на нього ціна

Минулого року Глибоцька ОТГ виграла проект "Економічний розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та створення лінії по переробці молока на тверді, м'які сири та сметани". На реалізацію цього проекту було виділено 250 тисяч євро.

"Наша вартість проекту 759 тисяч гривень. За ці кошти ми лише закупили обладнання. До речі, його нам поставила компанія із Сум "Блиц". Приміщення і його ремонт зроблено за кошти громади. Зовнішній ремонт ще трохи доробляємо вже за кошти створеного кооперативу. Потихеньку сироварна стає на ноги, кількість молока збільшується, сири продаються, кошти заробляються. За останні два місяці відколи ми відкрились, у наш кооператив долучилося ще 10 сімей. На початку лише 22 сім'ї здавали своє молоко сюди, зараз таких є 32. І ми відкриті до залучення нових членів кооперативу", – сказав Г. Ванзуряк.

За словами керівника Глибоцької ОТГ, господарства, які є членами кооперативу, за 2 місяці заробили на здачі молока понад 200 тисяч гривень. Ціна за літр молока залежить від вартості молока на ринку та від жирності продукту.

"Ми платимо 80% від ринкової вартості молока. Крім того, люди забирають сироватку від нас. Вартість літра молока може також коливатись залежно від жирності. Чим воно жирніше, тим більшу ціну ми платимо за літр молока. У нас в кооперативі є різні господарства, і ті, хто має дві-три худоби, і ті, що мають понад 20 голів", – каже голова ОТГ.

Кожен, хто здає молоко, заповнює таблицю, в якій за допомогою вимірювання на спецприборах зазначається, в тому числі відсоток жирності вечірнього та ранішнього молока.

"Наприклад, при жирності у 3% до першого травня ціна за літр молока складала 10 грн, зараз ціни трохи знизились, ми даємо 9 гривень за літр. Є в нас люди, в яких жирність молока складає 4,9%-5,5%. За таке молоко господар отримує в середньому близько 13 гривень за один літр молока", – сказав Ванзуряк.

Керуючий справами виконавчого комітету Глибоцької селищної ради Василь Зеленівський розповів, що виготовляють сири за голландською, австрійською та італійською технологіями.

"Але зараз ми хочемо внести в техно-

казав, що "сир – це стрибок молока у вічність". Тобто, молоко закуповується у період дешевої ціни, переробляється на сир, він відстоюється і продається тоді, коли ціни на нього піднімаються. Довго

ми з цією ідеєю їздили шукати спонсорів. Коли Австрійська агенція розвитку за підтримки Організації Об'єднаних Націй оголосили конкурс, ми подали свій проект. Нас відібрали як тих, хто вже рік над цим

логію якусь власну "родзинку", тому експериментуємо з різними травами – додаємо пажитник, базилік тощо", – зазначив він.

Перш ніж відкрити сироварню, українських технологів навчали європейські спеціалісти.

"Фахівці тієї компанії, яка встановлювала нам обладнання, приїздили до нас проводити спеціальні курси з технології виготовлення сирів. Крім того, наші технологи їздили по різних українських містах, вчилися чомусь новому, що зараз готові впроваджувати у нас", – відзначив В. Зеленівський.

Представники ОТГ Сумщини скуштували кілька видів виготовлених у буковинській сироварні сирів. За їхніми словами, їм сподобалося побачене. Тож, сподіваються впроваджувати подібні ідеї і у своїх ОТГ.

"Це все справді дуже гарно виглядає і дуже корисно для життя громади. Адже від цього проекту виграють саме люди, які тут проживають. Вони мають ринок збуту свого молока, отримують сироватку для годування тієї ж худоби і мають можливість їсти такі смачні сири, – каже директор Департаменту агропромислового комплексу Сумської ОДА Олександр Маслак. – Звичайно, дуже добре, що наша компанія поставила обладнання для вашої сироварні. Але шкода, що в нашому краї не відкриваються подібні підприємства. Хоча всі можливості для цього є. Потрібно лише згуртувати людей навколо ідеї. А зробити це дуже і дуже нелегко. Будемо більше працювати у цьому плані", – сказав чиновник.

"Вирощуємо найбільш морозостійкі горіхи"

Крім нововідкритої сироварні, у Глибоцькій ОТГ працює підприємство, яке вирощує посадковий матеріал різних видів грецького горіха на продаж. Розташоване воно у сусідньому селі Червона Діброва. На підприємстві кажуть, що їхні горіхи найбільш адаптовані до українських умов, адже вирощують їх на гірській території, де температура повітря на кілька градусів нижча, ніж в обласному центрі. Делегація з Сумщини побували на горіхових плантаціях Буковини.

"Ми вирощуємо 14 сортів горіха, які реалізовуємо на продаж. Маємо власну лабораторію, яка є унікальною на території України, де проводимо щеплення горіхів, – пояснює директор "Науково-дослідного виробничого бізнес-центра інноваційних технологій "Еко органік"" Сафрон Фарфуляк.

Висаджують саджанці восени, через рік їх викопують, прищеплюють, кладуть у холодильник і на весну знову висаджують уже щеплений горіх.

– Ми також використовуємо і нову для нашої країни технологію щеплення на корені. Наш потенціал складає 20 тисяч сад-

жанців на рік. Територія під розсадження складає близько 10 Га, – сказав власник горіхової плантації.

Під час навчального візиту "Місцевий розвиток сільських територій та побічного лісового господарства" делегація Сумської області відвідає також гірські Селятинську та Путильську громади, а також

Недобоївську громаду, де ознайомляться із розвитком системи зберігання та сортування продукції садівництва (яблук) та відвідають першу волонтерську пожежну бригаду.

Марина Гавриленкова,
радник з питань комунікацій
Сумського "Центру розвитку
місцевого самоврядування"

Сільськогосподарській кооперації – одному із ефективних інструментів розвитку сільських територій, був присвячений семінар-тренінг, організований Харківським Центром розвитку місцевого самоврядування, що створений за підтримки Програми "U-LEAD з Європою" та Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України.

Захід був спрямований на підвищення спроможності вже існуючих об'єднаних громад області та громад, що знаходяться в процесі об'єднання.

У семінарі взяли участь представники Харківської обласної асоціації фермерів, регіонального відділення Українського державного Фонду підтримки фермерських господарств, Харківського національного аграрного університету ім. В.В.Докучаєва, голови об'єднаних громад та голови тих громад, що в процесі роздумів щодо об'єднання.

ЧОМУ ЗАРАЗ АКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ КООПЕРАЦІЇ (СОКУ) В ОТГ?

Роман Корінець, до-
радник Національної асо-
ціації сільськогосподар-
ських дорадчих служб
України, заступник голови
Агропромислового комі-
тету при Торгово-промис-
ловій палаті України, член

президії Ради Союзу членів сільськогосподар-
ських обслуговуючих кооперативів України:

"На сьогодні дуже змінилися функції влади на місцях. Якщо раніше голова сільської ради про-
сто звітував "нагору", наразі голова ОТГ – і міс-
цевий Президент, і Прем'єр-міністр, і голова ВР
в одній особі.

У минулому, голові сільської ради не потрібно
було думати про економіку сільської ради, бо він
не мав певних повноважень, то зараз сільська
рада в складі ОТГ – це утворення більше еконо-
мічного характеру. **Мета об'єднання** – більш
ефективно використовувати ресурси наявні на
території з метою економічного розвитку.

Більшість утворених об'єднаних громад сіль-
ські "за характером". Для них вкрай важливо
навчитися саме основам кооперації та вико-
ристовувати її, як основний інструмент розвитку.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

У громаді є окремі ресурси. Громада – це,
перш за все, люди, які **мають певні ресурси**
(земля, господарства, гроші, час) та **використо-
вують їх поодиночки**. Якщо навчитися **використо-
вувати ці ресурси спільно** – результат буде
більш ефективний. Мова йде саме про ту діяль-
ність, яка спільно виліється в прибуток, а по-
одинокі – в купу проблем та мізерні доходи. І тут
велике значення мають **кооперації**.

Переходимо в практичну площину. У сільській
місцевості люди мають свої земельні ділянки,
господарства і їх турбує проблема реалізації сво-
го товару (молоко, петрушка, картопля, тощо).
Кожен з них намагається продати цей товар на
ринках, базарах, по-сусідах, втрачаючи купу часу
на переїзд, продаж, зберігання (яке в більшості
випадків не є належним та законним). Проблема
може вирішити спільний однотипний продукт.

Наприклад, в селі домовилися, що помідор-
и будемо вирощувати одного або двох сортів,
сформуємо партію і будемо продавати їх оптом.
Не витрачатимемо час на переїзд, а спрямуємо
його на виробництво. Оптова партія – це більша
ціна, більша зацікавленість підприємців, заводів,
продуктових супермаркетів, тощо. Через коопе-
рацію ми зменшуємо свої витрати та збільшуємо
доходи, економимо час, направляючи цей ре-
сурс на розвиток.

ЩО ЗМІНИТЬСЯ З ПОЯВОЮ КООПЕРАЦІЇ ТА НАВІЩО ЦЕ ГРОМАДАМ?

Є багато історій сіл, які відродилися саме зав-
дяки кооперації. Всі їх поєднує одне – крім робо-
чих місць, вони зробили життя в селі зручним та
комфортним для існування. Адже чим заможніші
члени громади, тим заможніша сама громада,
тим більше робочих місць. Така економічна суть
кооперації.

Голови ОТГ, депутати районного та місцево-
го рівнів розуміють цей механізм. Наше спільне
завдання – закріпити його, і підштовхнути їх до
дії, подивитися з іншого боку на ті ресурси, що
вони мають. Ідеї під час заходу були дуже різно-
манітні: вирощування равликів, створення мо-
лочного кооперативу, грибного кластеру тощо.

У багатьох сільських мешканців є такий страх,
що історія повторюється і створення кооперації
дорівнює створенню колгоспів за радянським
принципом. Кооперація – це не колгосп, це до-
помога у розширенні бізнесу. Вона допомагає
людям збувати, переробляти продукцію, збіль-
шуючи тим самим їх доходи, та покращуючи
імідж території.

Простий житель громади повинен розумі-
ти, що головне в ринкових умовах не виробити
продукцію, а здати її. Кооперація йому забезпе-
чує збут продукції. В же той час, він не стоїть на
ринку в мороз чи спеку. В нього з'являється купа
часу, щоб мати не одну корову, а три та більше. І
так хобі перетворюється в малий бізнес.

ПРИКЛАДИ КООПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

На території держави є чотити успішні регіо-
ни щодо втілення в життя кооперації: **Вінницька,
Волинська, Львівська та Дніпропетровська**
області. Вони тісно співпрацюють з дорадчими
службами, які є основними провайдеромі спіль-
но з міжнародною технічною допомогою.

У Львівській області Стрийському районі,
люди вирощували квасолі – це був їх місцевий
продукт. Він користувався великою популярніс-
тю. Нещодавно люди зрозуміли – потрібно ви-
рощувати квасолі одного сорту та спробувати
налагодити логістику, збувати продукт спільно.
Була організована кооперація по вирощуванню і
збуту квасолі – **"Стрийський Ясь"**.

"Добробут Андріївки" – кооперація з Дні-
пропетровщини займається збором молока.
Таких кооперативів, як цей, багато по Україні.
Жителі села Андріївка Покровського району ор-
ганізували свій переробний цех та виробляють
свою продукцію, реалізуючи її за значно більшою
ціною, і це є додатковим заробітком.

Молочні кооперації актуальна тема для укра-
їнців, адже багато з них мають корів і для них
проблема збути свій товар. Головне не тільки
допомогти їм зі збутом, а й навчити виробляти
якісний товар. Навчити, як слідкувати за гігієною
корови, як правильно організувати процес доїн-
ня. Розповісти про державні програми, які мо-

жуть допомогти у закупівлі необхідного обладнання, зокрема, доїльного апарату (для тих, у кого 5 і більше корів), спільного охолоджувача.

КООПЕРАТИВИ

Полуничний кооператив у Лосятині (Тернопільська область) <https://www.youtube.com/watch?v=yAZPR4IG-g>

- — У нашому селі два кооперативи: «Лосятинське молочне джерело» і «Ягідний край», — розповідає сільський голова Лосятини Надія Залевська. — Днями відкрили ще один — з виробництва брикетів....
- На ягідних плантаціях кооперативу «Лосятинське молочне джерело», а це понад 30 гектарів, працюють не лише жителі Лосятини, долучаються бажуючі й з інших сіл та районів. — Ми вже не їзимо до Польщі збирати полуниці, — розповідає жителька села Мильно Зборівського району Галина Безкоровайна. — Для чого, коли й тут можна пристойно заробити? Та й від дому, від сім'ї не відриваємося....
- ...створено робочі місця майже для 300 жителів, відремонтовано дороги, школу, дитячий садок, клуб.

Молоко без дотримання зазначених правил молокозаводи приймають за значно заниженою ціною. Якщо організуватися, варто робити все правильно, тоді ціна на продукт зростає.

ПІДТРИМКА КООПЕРАТИВІВ НА МІСЦЯХ

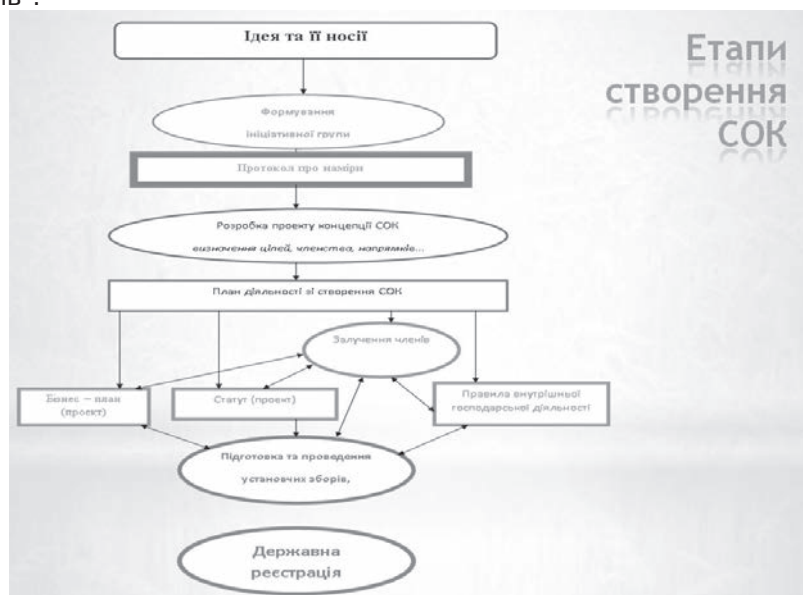
ОТГ має наразі багато ресурсів для того, щоб запроваджувати власні програми. Сільська рада може надавати допомогу кооперативам на старті. Наприклад, закласти свої кредити на купівлю доїльних апаратів, закласти кредитну програму, здати в дострокову оренду приміщення на пільгових умовах, яких на територіях багатьох ОТГ безліч.

Кооперативу не потрібно буде вкладатися в приміщення, щоб зробити охолоджуючий пункт, люди зможуть вкладати саме в розвиток місцевого бізнесу, який буде наповнювати місцевий бюджет за рахунок сплати податків.

ОТГ також мають можливість об'єднувати свої ресурси для втілення в життя ще більших проектів. Як приклад, у Чернівецькій області в селі Панка Сторожинецького району зусиллями кількох кооперативів і коопераційного об'єднання був створений спільний переробний завод. На жаль, через невміння управляти їм належним чином він припинив своє існування.

На Львівщині декілька кооперативів об'єдналися в кооперативне об'єднання **"Рівноправність"**, вже незабаром там буде закладено символічно "перший камінь" власного кооперативного молочного заводу. Завод буде належати кооперативному об'єднанню.

Створення спільних кооперативів може здійснюватися і за рахунок міжмуніципальної угоди між громадами – ще одного інструменту для спільного розвитку територій. Ці інструменти потрібно використовувати для розвитку місцевої економіки. До того ж, цього року, існує державна підтримка і кожен кооператив може отримати до 3-х мільйонів гривень. Допомогу можливо отримати і з обласного та районного рівнів".

КООПЕРАЦІЯ НА ХАРКІВЩИНІ

Діана Барінова,
директор Харківського
Центру розвитку місце-
вого самоврядування,
створеного за підтрим-
ки Програми "U-LEAD з
Європою" та Мінрегіо-
ну

"Якщо ми говори-
мо про те, що громади

просто об'єднуються, і не будуть використовувати інструменти для розвитку, залучати інвестиції, не будуть працювати зі своїми територіями – шансів на зростання не буде. Вони повинні розпочати працювати по-новому. Для цього держава надає багато інструментів розвитку, в тому числі, і таких як **кооперація мешканців** з метою створення додаткових робочих місць, збільшення доданої вартості продуктів і, як висновок, покращення фінансових статків.

На Харківщині до сільгоспкооперації ще ставляться з недовірою. На території ОТГ не зареєстровано жодної кооперації, на території області офіційно зареєстровано 16 сільськогосподарських кооперативів. Працює з них (або здає звітність) лише 2. Хоча саме сільськогосподарська кооперація може забезпечити мешканцям сіл стабільні доходи, а значить, і податки в бюджеті громад. Саме тому сьогодні важливо зробити акцент на активному впровадженні та роз'яснювальній роботі з цих питань в першу чергу для керівництва громад, тим більше, що розвиток сільськогосподарської кооперації є одним із стратегічних пріоритетів розвитку Харківщини відповідно до затвердженої Стратегії розвитку до 2020 року та плану її реалізації.

РОЛЬ ЦЕНТРІВ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПРОЦЕСІ СТВОРЕННЯ КООПЕРАЦІЙ В ОТГ

Роль нашого Центру розвитку місцевого самоврядування, як і інших Центрів країни, в цьому процесі надважлива. По-перше, це роз'яснювальна та консультативна робота. По-друге, стимулювання органів місцевого самоврядування для роботи на місцях зі своїми мешканцями в цьому напрямку. По-третє, Центр виступає дипломатом між громадою ініціатором та дорадчими службами, управліннями агропромислового розвитку Харківської обласної державної адміністрації, тощо з метою подальшої співпраці та підтримки громад у розвитку цього напрямку.

Нашим Центром була проведена зустріч із Харківським обласним центром зайнятості, який готовий підтримати цікаві ініціативи громад в контексті створення додаткових робочих місць, які завтра зможуть забезпечити громадам розвиток. Також, у найближчих планах запланована організація навчального візиту до ОТГ Волинської області з метою вивчення досвіду кооперації.

ПРОЦЕС КООПЕРАЦІЇ НА ХАРКІВЩИНІ РОЗПОЧАТО

Цей семінар – перша ластівка, перший пробний крок для того, щоб побачити зацікавлені ОТГ та, з іншого боку, підготувати фахівців для роботи в цих коопераціях.

Для реалізації останнього на захід були запрошені представники Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва з метою напрацювання бази гарних молодих сту-

дентів, які б могли з нами співпрацювати. Представниками ОТГ та необ'єднаних громад було презентовано багато ідей, які за умови підтримки з боку місцевої влади можливо реалізувати.

Якщо ми поєднаємо зусилля Центру, громад, департаменту агропромислового розвитку Харківської ОДА та спільно розпочнемо розвивати, підтримувати цей рух – вже скоро ми побачимо результати.

Стосовно **часових рамок**, керівництву громад потрібно зрозуміти – вже завтра кооперація не буде приносити прибуток. **Для прибутку** потрібно вкласти сили, час, кошти, і через 3-5 років буде гарний результат. Але якщо цього не робити "сьогодні" – результату не буде ніколи.

Також керівництву громад потрібно зрозуміти ще одну річ, що створення кооперацій – це необхідність задля розвитку їх територій, це один із інструментів, яким вони можуть підняти зайнятість населення, адже в селах багато людей говорять саме про безробіття, молодь виїжджає з села, прискорюючи його занепад, додаючи йому віку. З цим меседжем ми плануємо піти в громади з проведенням таких же семінарів для представників ОТГ.

Розпочали ми обговорення цього питання з обласного рівня, щоб побачити, на кого ми можемо спиратися, і вже бачимо "своє коло" зацікавлених в співпраці. Долучилися і обласна асоціація фермерів та фонд підтримки фермерства.

І якщо говорити, про подальший розвиток, то в Україні дуже розвинена система дорадчих служб, є сподівання, що ми зможемо долучити їх до цієї роботи".

ДОСВІД СТВОРЕННЯ КООПЕРАЦІЙ В ЄС ТА ЗАКОНОДАВЧА БАЗА ДЛЯ СТВОРЕННЯ КООПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

Нестеренко Віктор,
радник з питань децентралізації Харківського Центру розвитку місцевого самоврядування

Як Польща на яблуках заробляє. Досвід створення кооперації в ЄС

"Багато досвіду в створенні кооперацій є у республіці Польща. Зокрема, для прикладу місто Сандомир – яблучна столиця Польщі.

Під час навчального туру представників Харківщини до зазначеного міста, мер міста Ежи Боровський розповідав, що колись 25 років тому, він змусив жителів містечка посадити яблуневий садок. А вже сьогодні є результат – вони лідери з вирощування яблук.

Щорічно, вони збирають у себе представників 180 країн, яким здійснюють поставку своєї продукції: яблук, соків, сировини. Серед їх покупців такі країни як Туніс та Єгипет, які могли самостійно вирощувати яблука, але вони закуповують їх у цього містечка.

У нас на території України також зростає багато фруктів, овочів, але потрібно вкласти трохи розуму та витримки. Можливо, наразі люди не готові об'єднуватися в кооперації, але це процес. Для порівняння, спочатку процесу децентралізації більшість не мали бажання об'єднуватися і в громади. Але ті громади, які об'єдналися, мають можливість об'єднати людей навколо прогресивних ідей.

Необхідні Закони України при створенні СОК

При створенні СОК перечитайте ще раз:

– **Закон України "Про кооперацію"**

Відповідно до завдань та характеру діяльності кооперативи поділяються на такі типи: виробничі, обслуговуючі та споживчі.

За напрямками діяльності кооперативи можуть бути сільськогосподарськими, житлово-будівельними, садово-городніми, гаражними, торговельно-закупівельними, транспортними, освітніми, туристичними, медичними тощо.

Обслуговуючий кооператив – кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам з метою провадження їх господарської діяльності. Обслуговуючі кооперативи надають послуги іншим особам в обсягах, що не перевищують 20 відсотків загального обороту кооперативу.

Кооперативні виплати – частина доходу, що розподіляється за результатами фінансового

року між членами кооперативу пропорційно їх участі в господарській діяльності кооперативу у порядку, визначеному рішенням вищого органу управління кооперативу. Ця норма не поширюється на сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи.

– ЗУ "Про сільськогосподарську кооперацію"

Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив – кооператив, що утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб – виробників сільськогосподарської продукції для організації обслуговування, спрямованого на зменшення витрат та/або збільшення доходів членів цього кооперативу під час провадження ними сільськогосподарської діяльності та на захист їхніх економічних інтересів;

Участь у господарській діяльності сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу – збут через такий кооператив сировини, продукції її переробки, закупівля засобів виробництва, користування технологічними послугами кооперативу в обсязі та порядку, передбачених його статутом та/або правилами внутрішньогосподарської діяльності.

2. Інші терміни, що використовуються в цьому Законі, вживаються у значенні, встановленому в Законі України "Про кооперацію". Термін "виробники сільськогосподарської продукції" використовується у значенні, встановленому Законом України "Про сільськогосподарський перепис".

Стаття 2. Законодавство, що регулює діяльність сільськогосподарських кооперативів

1. Діяльність сільськогосподарських кооперативів базується на нормах Конституції України, Цивільного, Господарського, Податкового і Земельного кодексів України, цього Закону, інших нормативно-правових актів.

2. Загальні принципи, поняття та норми утворення, забезпечення функціонування, управління та ліквідації сільськогосподарського кооперативу і кооперативних об'єднань, контроль за їх діяльністю, права та обов'язки їх членів, формування майна, фондів, цін і тарифів на продукцію та послуги, а також трудові відносини у таких кооперативах та об'єднаннях регулюються Законом України "Про кооперацію".

Статут сільськогосподарських кооперативів

З огляду на специфіку кооперативної організації праці та особливостей сільськогосподарського виробництва, локальні правові акти відіграють провідну роль у врегулюванні внутрішньо-кооперативних відносин у сільськогосподарських кооперативах. Виконуючи роль власника й господарюючого суб'єкта, кооператив самостійно розробляє правові акти, що регулюють внутрішньо-кооперативні відносини.

За допомогою таких актів є можливість враховувати певні специфічні особливості кожного конкретного сільськогосподарського коопера-

тиву. Це викликано тим, що сільськогосподарська праця характеризується надзвичайною різноманітністю, наявністю великої кількості професій та спеціальностей.

Відмінність статуту від інших локальних внутрішньо-кооперативних актів (правил внутрішнього розпорядку, положення про оплату праці тощо) полягає в тому, що він **набирає чинності** з моменту державної реєстрації кооперативу, а всі інші акти — з моменту їх прийняття.

Статут є основним правовим документом, який регулює діяльність сільськогосподарського кооперативу (і не тільки сільськогосподарського).

Статут СК є специфічною формою правового регулювання суспільних відносин, що зумовлено особливостями таких кооперативів. Ця специфіка виявляється в тому, що, по-перше, статут є внутрішньо-кооперативним нормативним актом, тобто сфера його правового впливу поширюється, в основному, на внутрішні відносини у кооперативі (внутрішньо-кооперативні відносини).

Внутрішньо-кооперативні відносини виникають і вдосконалюються у зв'язку зі здійсненням кооперативом своєї виробничо-господарської та іншої діяльності. Внутрішньо-кооперативні відносини мають місце тільки між членами цього кооперативу. Зрозуміло, що ті відносини, в які вступають ті самі особи як громадяни, здійснюючи свої конституційні права і обов'язки, не підпадають під дію статуту кооперативу. Що ж до зовнішніх відносин, то статут встановлює лише можливість вступу кооперативу в такі відносини, визначає їх основні принципи (право вступати в договірні відносини, бути суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності тощо).

Статут приймається засновниками на установчих зборах. Зміни й доповнення до нього вносять загальні збори членів кооперативу як його найвищий орган управління. Факт його ухвалення є вираженням волі осіб, які бажають створити кооператив, і фіксується в протоколі зборів.

Статут сільськогосподарського кооперативу є не тільки правоутворюючим, скільки праворегулюючим актом. Саме в цьому виявляється така його специфічна ознака, як універсальність — регулювання ним не якогось певного виду відносин, а всього спектру внутрішньо-кооперативних відносин: земельних, трудових, майнових, організаційно-господарських, встановлення основних принципів зовнішніх відносин. У цьому полягає також істотна відмінність статуту від інших нормативних актів, як державних, так і кооперативних.

Будучи основним правовим документом, який регулює діяльність кооперативу, статут водночас не має на меті врегулювання всіх відносин, які є предметом його правової регламентації.

Для цього можуть прийматися й інші внутрішньо-кооперативні акти, наприклад, **Правила внутрішнього розпорядку, Положення про оплату праці** тощо. Статут у цьому разі повинен служити правовою базою для прийняття зазна-

чених локальних актів. Положення прийнятих внутрішньо-кооперативних актів повинні відповідати статуту і не суперечити йому. Таке явище можна назвати принципом "статутної правотворчості" кооперативу.

Усі зазначені специфічні ознаки статуту сільськогосподарського кооперативу характеризують його як основний нормативно-правовий акт, який регламентує діяльність кооперативу. Беручи це до уваги, можна зробити висновок, що статут конкретних кооперативів (зокрема й сільськогосподарських) є одним з основних джерел кооперативного та аграрного законодавства.

Основні вимоги щодо статутів сільськогосподарських кооперативів встановлює ст. 7 Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію", в якій вказано, що статут кооперативу є основним правовим документом, що регулює його діяльність, визначено перелік основних положень, які повинні мати місце в статуті, регламентовано (в досить загальних рисах) порядок прийняття статуту та внесення до нього змін і доповнень.

Згідно зі ст. 7 Закону "Про сільськогосподарську кооперацію" у статуті визначаються: найменування кооперативу та його місцезнаходження; предмет і мета діяльності; порядок вступу до кооперативу і виходу з нього; розміри та порядок внесення вступного внеску і паю; склад засновників кооперативу; права і обов'язки членів кооперативу; органи управління, порядок їх формування і компетенція; формування неподільного та інших фондів; форми трудової участі та оплати праці членів кооперативу; розподіл доходів кооперативу; співвідношення між кооперативними виплатами й виплатами на паї; умови реорганізації та ліквідації кооперативу. До статуту можуть включатися й інші положення, пов'язані з особливостями діяльності кооперативу, що не суперечать законодавству України.

Норма закону, яка має перелік вищезазначених положень, обов'язкових для статуту кожного сільськогосподарського кооперативу, є імперативною за своїм характером, і її вимоги повинні виконуватися. Інші положення, які не суперечать чинному законодавству, можуть включатися до статуту на розсуд засновників.

До таких положень належать основні засади земельних відносин, принципи господарської діяльності, регулювання праці та її оплати, основи зовнішньоекономічної діяльності кооперативу тощо.

У процесі діяльності кооперативу до статуту можуть бути внесені зміни й доповнення, зумовлені як змінами в діяльності самого кооперативу (наприклад, включення додаткових видів діяльності, введення правління та ін.), так і змінами чинного законодавства, які впливають на діяльність кооперативу.

Зміни й доповнення до статуту вносять у порядку, встановленому для його прийняття, тобто більшістю голосів членів кооперативу, присутніх на загальних зборах".

Родченко Володимир, радник з питань регіонального розвитку Харківсько-го Центру розвитку місцевого самоврядування:

Держава всебічно підтримує ініціативи об'єднаних громад в різних сферах життєдіяльності. Створення сільськогосподарських кооперативів невийняток. Підтримка та створення зазначених кооперативів можлива за рахунок всіх рівнів бюджетів і за підтримки державних та недержавних ресурсів.

Детально про можливості підтримки створення кооперацій з державного бюджету, ДФРР та міжнародних партнерів далі в таблицях.

Державна підтримка. Постанови, що можуть стати в нагоді

ПОСТАНОВА КМУ від 07 лютого 2018 р. № 86
Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва
<https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-1>
ПОСТАНОВА КМУ від 07 лютого 2018 р. № 104
Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства
<https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-zmin-do-poryadku>
ПОСТАНОВА КМУ від 07 лютого 2018 р. № 106
Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств
<https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-vi>
ПОСТАНОВА від 07 лютого 2018 р. № 107
Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки галузі тваринництва
<https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-vik>

Згідно Закону України про Державний бюджет України на 2018 рік та розподілу видатків Державного бюджету України на 2018 рік передбачено фінансова підтримка фермерських господарств на 2018 рік – 1 000 000, 0 гривень

Кабінетом Міністрів України від 13 вересня 2017 року схвалено Концепцію розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки.

Метою Концепції є створення необхідних організаційних, правових та фінансових передумов для розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації, покращення матеріально-фінансового становища сільського населення шляхом:

- надання підтримки фермерським господарствам;
- створення нових робочих місць на селі, зокрема через стимулювання сільськогосподарської кооперації;
- диверсифікації діяльності фермерських господарств;
- створення передумов кредитування фермерських господарств за доступними кредитними ставками;
- збільшення рівня реальних доходів сільського населення від передачі в оренду сільськогосподарських угідь.

Реалізація Концепції дасть змогу перемістити фокус аграрної політики держави на підтримку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації для створення середнього класу на селі.

Реалізація Концепції розрахована на період до 2020 року.

ПОРЯДОК використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств

- Фінансова підтримка надається: ... сільськогосподарському обслуговуючому кооперативу, до складу якого входить не менше ніж 20 членів, серед яких повинні бути не менше ніж одне фермерське господарство, а інші — фізичні особи, у власності та користуванні кожної з яких перебуває не більше ніж 100 гектарів земель сільськогосподарського призначення.
- Фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів надається зазначеним кооперативам молочно-молочарського та плодово-ягідного напрямів діяльності для придбання обладнання із зберігання та переробки сільськогосподарської продукції.
- Фінансова підтримка надається сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам у розмірі 70 відсотків вартості придбаного обладнання без урахування сум податку на додану вартість, але не більше ніж 3 000 000 гривень на один сільськогосподарський обслуговуючий кооператив.

ДФРР

Державний фонд регіонального розвитку створюється у складі загального фонду державного бюджету.

Кошти державного фонду регіонального розвитку спрямовуються на виконання інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку (у тому числі проектів співробітництва та добровільного об'єднання територіальних громад), що мають на меті розвиток регіонів, створення інфраструктури індустріальних та інноваційних парків і відполюють пріоритетам, визначеним у Державній стратегії регіонального розвитку та відповідних стратегіях розвитку регіонів.

Стратегія регіонального розвитку Сумської області на період до 2030 року містить декілька можливих проектів на підтримку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації

Заявлені проекти можуть бути місцеві і центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування (власники державних та комунальних об'єктів).

Конкурс проектів регіонального розвитку, які можуть реалізовуватись за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від ЄС у рамках виконання Угоди про фінансування Програми підтримки секторальної політики — Підтримка регіональної політики України

Проекти регіонального розвитку, що подаються на конкурс, мають відповідати одній із 5 програм регіонального розвитку, схвалених постановою Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2015 р. № 821: «Інвестиційна економіка та інновації»; «Сільський розвиток»; «Розвиток людського потенціалу»; «Розвиток туризму»; «Загальноукраїнська солідарність».

Підтримка сільськогосподарської обслуговуючої кооперації є лейтмотивом програми «Сільський розвиток».

Детальну інформацію щодо програм можна отримати на сайті Міністерства за посиланням: <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/04/Programi-regionalnogo-rozvitku-do-postanovi-KMU-821.pdf>

- Програма «Сільський розвиток» передбачає підтримку проектів, які можуть бути реалізовані для досягнення цілей Стратегії та мети цієї програми за такими напрямками:
- Диверсифікація підприємницької діяльності у сільській місцевості
 - Підвищення якості життя у сільській місцевості
 - Створення умов для соціального розвитку.

Стати переможцем у цьому конкурсі допоможе «Посібник з підготовки проектів регіонального розвитку, які можуть фінансуватись за рахунок коштів, передбачених у державному бюджеті (в рамках реалізації програми секторальної бюджетної підтримки ЄС)»: <http://enecities.org.ua/upload/files/Posibnyk.pdf>

З переліком проектів регіонального розвитку, які подані на розгляд конкурсної комісії з відбору проектів регіонального розвитку у 2017 році, які можуть реалізовуватись за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від Європейського Союзу, можна ознайомитись тут: <http://www.minregion.gov.ua/decentralization> <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/02/zaklyuchennie.png>.

Проекти міжнародної технічної допомоги

Проект «Розвиток молочного бізнесу в Україні» (2014-2021) об'єднав 5000 малих та середніх молочних виробників у мережу фермерів, підприємств, кооперативів та кооперативних об'єднань, здебільшого, у чотирьох регіонах: Дніпропетровська, Херсонська області на сході, Львівська, Івано-Франківська області на заході України.
<http://lads.com.ua/tvri-proektu/>

Проект розвитку зернозасів та сільськогосподарських кооперативів в Україні (Канадський кооперативний зерновий проект) фінансується Міністерством міжнародних справ Канади, реалізовується у двох цільових регіонах – Дніпропетровській й Кіровоградській областях. Проект виконується канадською неурядовою організацією СОКОДІВІ (Квебек, Канада), Канадською кооперативною асоціацією (ССА), Інститутом з досліджень та освіти для кооперативів і спілок Університету Шербруку (IRECUS) у партнерстві з Дніпропетровською «Сільськогосподарською консультативною службою» (СКС).

3 роки (квітень 2013 – лютий 2018 рр.)

Сайт Проекту: www.zerolo.org.ua

Бюджет Проекту: 12,687 мільйонів канадських доларів (фінансування Урядом Канади), 0,5 мільйонів канадських доларів (внески канадського консорціуму виконавців).

Комунальне підприємство «Регіональний навчально-практичний Центр розвитку багатифункціональних кооперативів» у Черкасах створено в рамках програми ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку України».

У результаті проекту створено 52 кооперативи, з яких: 3 – з вирощування ягідних культур, 7 – з сушіння фруктів, 41 – з кропівництва та 1 – з розведення кіз. Кооперативи отримали за кошти проекту сушільні шафи, куці смородинок, кроплі та міні-ферми для їх вирощування на суму майже 4,8 млн грн.
Створіть в Інтернеті: <http://www.facebook.com/centrocooperation>.

Міжнародний благодійний фонд «Добробут громади» Одна з найбільшовідомих організацій у підтримці розвитку СОК. В Україні організації розпочала свою діяльність 1994 року. Входить до мережі «Хай-фер Інтерншенал» (Heifer International), що була заснована в 1944 році в США й виконує проекти у 125 країнах світу. Єдиний із важливих партнерів сільськогосподарських дорадчих служб у реалізації проектів на підтримку СОК.
Створіть в Інтернеті: <http://communitywellbeing.org.ua>

Гранти від проекту USAID «Підтримка аграрного і сільського розвитку»

Гранти за цією програмою надаватимуться:

- малим і середнім підприємствам – виробникам сільськогосподарської продукції (МСП);
- сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам (СОК) та їх об'єднанням;
- малим і середнім підприємствам (МСП) в сфері агропромислового сектору (переробка, логістика, збут, тощо);
- галузевим сільськогосподарським асоціаціям

Проект «Агросільрозвиток» - надати протягом 2017 року приблизно 30 млн. гривень в рамках цього Річного програмного запиту (APS) через 25 запланованих грантів. Очікується, що сума кожної грантової угоди може коливатися в межах від 650 тис. грн. до 3 млн. грн., але кінцева сума залежатиме від грантової діяльності та остаточних переговорів і може виходити за межі цього діапазону. Очікується, що термін дії будь-якої грантової угоди за даним запитом не перевищуватиме 12 місяців.

Сторінка Проекту <https://www.facebook.com/usaaid.ards>

Дані сайту dfr.minregion.gov.ua стосовно кількості проектів на створення кооперацій в Україні

Державний фонд регіонального розвитку створюється у складі загального фонду державного бюджету.

При складанні проекту Державного бюджету України та прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди державний фонд регіонального розвитку передбачається в обсязі не менше 1 відсотка прогнозного обсягу доходів загального фонду проекту Державного бюджету України на відповідний бюджетний період.

Кошти державного фонду регіонального розвитку спрямовуються на виконання інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку (у тому числі проектів співробітництва та добровільного об'єднання територіальних громад), що мають на меті розвиток регіонів, створення інфраструктури індустріальних та інноваційних парків і відповідають пріоритетам, визначеним у Державній стратегії регіонального розвитку та відповідних стратегіях розвитку регіонів.

Заявниками проектів можуть бути місцеві і центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування (власники державних та комунальних об'єктів).

За 4 роки, з 2016 по 2019 рік, в сфері сільськогосподарської діяльності зареєстровано 9 проектів: 3 – Львівська область, 2 – Вінницька область, 2 – Чернівецька, 1 – Дніпропетровська, 1 – Івано-Франківська.

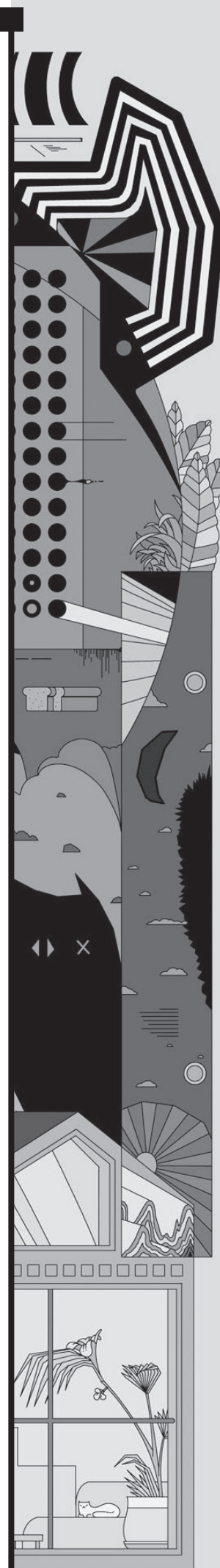
Загальнодержавна статистика стосовно створення кооперацій

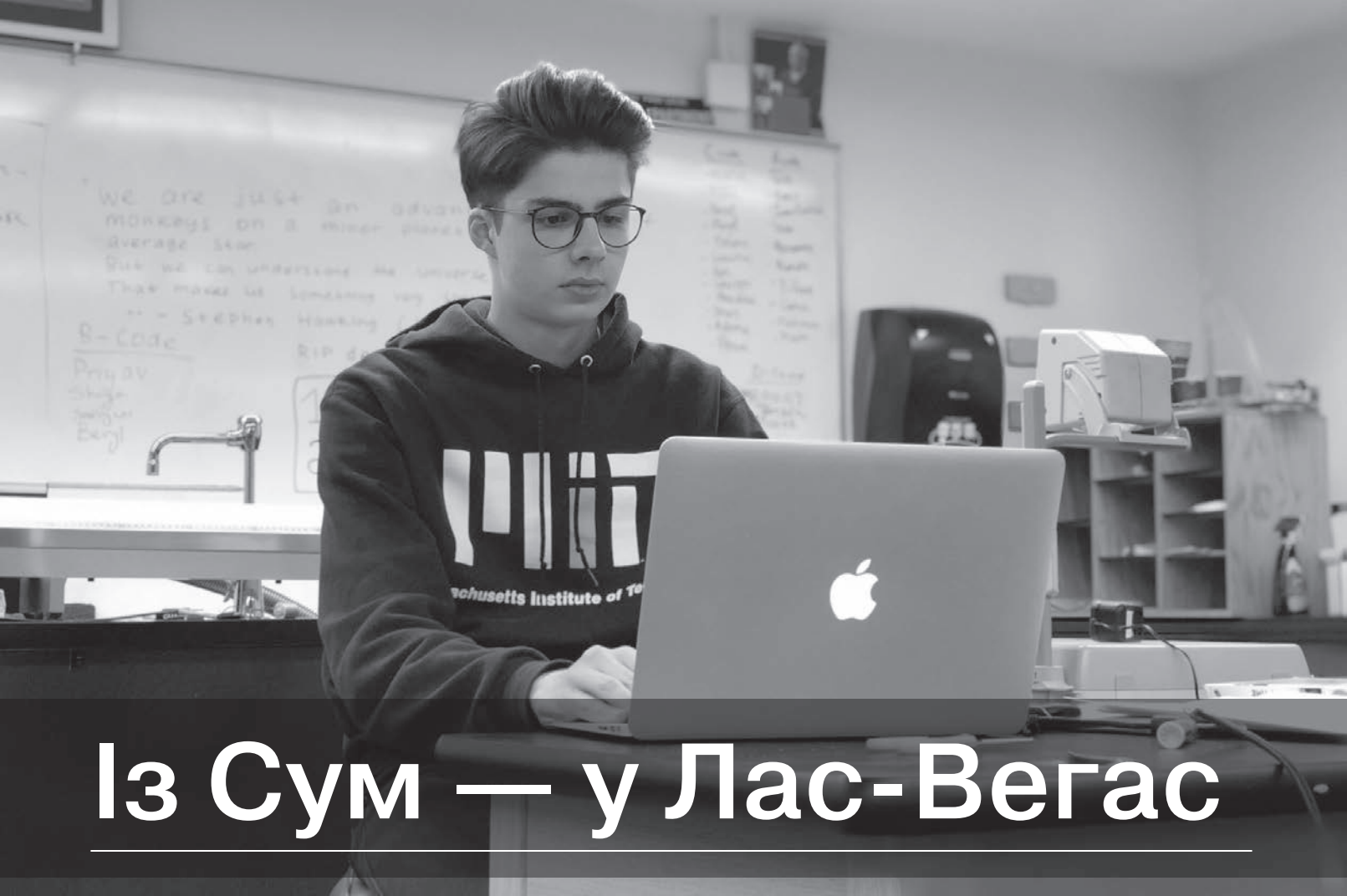
Кількість сільськогосподарських кооперативів в Україні у 2017 р. на 3%. Про це свідчать дані Державної служби статистики.

Якщо станом на 1 січня 2017 року їх було 1014 (997 виробничих та 1017 обслуговуючих), то на початок 2018 року в Україні їх уже налічується 2069 (996 виробничих і 1073 обслуговуючих). Тобто, на 55 кооперативів або на 3% більше.

Позитивна статистика року, що минув, свідчить, що аграрна галузь в Україні почала потрохи відроджуватися. Адже останні кілька років вона лише занепадала, а кількість кооперативів скорочувалася. Якщо звернутися до даних тієї ж статистики, то станом на кінець 2013 року в нас було 2223 сільськогосподарських кооперативи, що на 8% більше, ніж у 2018 році та 11% більше, ніж рік тому.

За матеріалами Харківського Центру розвитку місцевого самоврядування та дорадника Національної асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України
Романа Корінця.

Із Сум — у Лас-Вегас

the UKRAINIANS

[Кожна дитина заслуговує на можливості для розвитку, самореалізації та здійснення мрій. І якщо постійно створювати ці можливості, підтримувати українських підлітків у їхніх прагненнях і починаннях, то результати не забаряться — нове покоління змінить країну на краще.

У спецпроекті "Борись за свою мрію!" разом із освітнім проектом "Школа успіху" Klitschko Foundation розповідаємо про талановитих, амбіційних та сміливих молодих українців. Це історії тих, хто не боїться мріяти і впевнено й наполегливо йде до мети.]

19-річний Андрій Безмен виходить на зв'язок із Лас-Вегаса. Між нами дев'ять часових поясів. М'яке ранкове сонце огортає його силует. Місто, у якому тепер живе Андрій, не має нічого спільного з казино і нічним життям, як можна подумати, почувши назву. Воно невеличке (близько 15 тисяч мешканців) і розташоване у штаті Нью-Мексико.

Тут розташований єдиний у США міжнародний коледж мережі UWC (United World College), яка має свої представництва у сімнадцятьох країнах.

Щоби потрапити туди на безкоштовне навчання, Андрій подолав чотири рівні відбору і обійшов близько двохсот інших аплікантів з України.

До США хлопець із Сум їхав як переможець і призер понад десятка олімпіад і винахідницьких конкурсів. Зокрема міжнародних. Їхав — після участі в "Школі успіху" від Klitschko Foundation, яка показала, як виглядає бізнес здорової людини, і як правильно продавати й презентувати проекти. Навчила бути дорослим.

І тут, каже, його взяли за руку і повели. Через "пекло" — коли ні на що нема часу.

Позаду залишилися сім реалізованих проектів (на один з них Андрій разом з командою отримав \$15 000 інвестиції після презентації на бізнес-акселераторі). Попереду — спільний проект з Amazon, де хлопець саме стажується.

У UWC Андрій вивчає фізику, математику, комп'ютерні науки, економіку, англійську і українську. Тут, каже, він уже навчився займатися самоосвітою, тайм-менеджментом і правильно визначати пріоритети.

У коледжі хлопцю залишилося навчатися три місяці. Він вже подав документи в американські і канадські університети, але до України збирається повернутися.

ЛІНЬ

Андрій зростав тихим домашнім хлопчиком. На вулиці бував рідко — мав від народження легке порушення рухів, і батьки боялися, що діти сміятимуться з нього.

— Свого першого-другого класу не пам'ятаю, але мама каже, все мені було складно.

Сам він пам'ятає тільки комп'ютер, який часто ламався, а він його збирав-розбирав, ходив до бібліотеки, простягав 25 копійок і копіював книжки, щоб зрозуміти, як то все ремонтувати.

У хлопця був чіткий розклад: школа, чотири години басейну, дім. Повертався і вкладався спати, домашніх завдань не робив, батьки не вимагали.

— Лінувався трохи, — зізнається.

У третьому класі Андрій почав добре ходити, але лень нікуди не зникла: на уроках він не писав. І щоб хоч якось залучити до процесу — його викликали до дошки. Перші рази — на математиці — щоб поставити двійку, зауважує, але виявилось, що він міг все вирішити. Все розумів.

— Вчителька це побачила і вже потім на уроках заповнювала журнал, а я розв'язував завдання на дошці. Діти переписували. Якщо хтось не розумів — я пояснював. І ось, напевно, через це у мене піднявся авторитет, бо я почав говорити, і люди зрозуміли, що я не тупий.

Згодом хлопець почав виборювати призові місця на олімпіадах з математики і фізики. При цьому Андрій вважав ці конкурси безсенсовними — кому, питає, користь від розв'язування задач, які вже мають рішення.

— Мені завжди було цікаво робити щось таке, що може допомогти комусь.

ВИНАХІД ДЛЯ ТАТА

У дев'ятому класі Андрій перестав ходити до школи. ("Мене за це спершу хейтили всі, кому не лень", — пригадує). Мама про це дізналася від вчителів. Ті констатували факт, але де пропадає хлопець — ніхто не знав.

— Для мене це було дуже

сокровенно — я займався власним проектом, — Андрій говорить, надаючи словам якогось особливого значення. — Я не знав, чи вдасться і що вдасться. І вони б не зрозуміли... Вони розуміють тільки, коли приносять медаль і отакенну грамоту.

Насправді наприкінці восьмого класу Андрій пішов до Малої академії наук. Не знав, що це, але припускав, що щось відмінне від олімпіад. Все літо провів у лабораторії Інституту прикладної фізики: у радянській будівлі з радянським обладнанням. І надзвичайно розумними співробітниками, додає. Такими, що навіть Google не треба, бо будь-яка константа у кожного з них в голові.

Отже, лабораторія — з сьомої ранку до сьомої вечора. Інколи до десятої.

— Що мені було робити вдома? Мама з малою займалася. Тато поїхав в АТО. Ми з ним могли говорити раз чи два на тиждень, бо він десь в лісі перебував.

Зарядити телефон там часто було ніде. Тому Андрій захотів винайти щось, що б давало батькові електроенергію в таких умовах.

Так у тринадцять хлопець став інтерном в інституті, отримав власне робоче місце і ключ від лабораторії. А невдовзі з'явився і його перший винахід.

— Є така штука — елемент Пельтьє, — пояснює. — Якщо до нього підключити струм, то одна сторона гріється, а інша охолоджується. Через певний час у гарячій стороні коефіцієнт корисної дії більший, вона нагріває холодну і все це стає гарячим квадратом. Ми ж відкрили зворотне (експериментально підтвердили ефект Зейбека, який той випадково відкрив у 1821 році). Якщо на елементі Пельтьє гріти одну сторону, а інша залишиться холодною — отримаємо струм.

Так з'явився 20-дюймовий прямокутник з отвором, на який треба покласти щось гаряче — вугілля чи розвести вогонь, і можна заряджати телефон.

У жовтні винахід поїхав до батька під Слов'янськ. Через два місяці повернувся з фотографіями і відгуками.

Все працювало.

Щоби потрапити у США на безкоштовне навчання, Андрій подолав чотири рівні відбору і обійшов близько двохсот інших аплікантів з України

Олімпіади хлопець вважав безсенсовними — кому, питає, користь від розв'язування задач, які вже мають рішення

У тринадцять хлопець став інтерном в інституті, отримав власне робоче місце і ключ від лабораторії. А невдовзі з'явився і його перший винахід

Свій винахід Андрій запатентував. І хоча хлопець не мав амбіцій перемагати в конкурсах і наголошує, що робив проект винятково для батька, його все ж вмовили представити роботу на конкурсі "Майбутнє України". Там він переміг у секції "Машинобудування" — і виграв свій перший смартфон і планшет.

Далі Андрій працював над збільшенням ефективності приладу і хотів передати його Міноборони, щоб його застосовували, але нічого не вдалося.

Зате Андрій таки приніс до школи медаль і "отакенну грамоту".

Школа остаточно здала позиції в житті Андрія. Він і зараз не бачить сенсу у тамтешньому навчанні. Хіба що до п'ятого класу. А так — називає його марнуванням часу й коштів.

— Якщо ти знаєш, що таке онлайн-курси Udeмі, що таке самоосвіта, то можна в школу не ходити.

І Андрій дійсно пропустив весь дев'ятий (а потім і десятий) клас, але закінчив його на відмінно.

А після, у літню спеку, в задушливій лабораторії, думав над наступним проектом. Що якщо зробити дешевий і нешкідливий кондиціонер?

— Я хотів, щоб ми його поставили хоча б у лабораторії. Бо шістдесятирічні дідусі, які знають більше, ніж вміщає енциклопедія з фізики, приходять на роботу і мучаться. Бо в інституті немає достойних умов. Як і грошей на розробки.

Спершу зі звичайного кондиціонера викинули фреон: і дорогий, і шкідливий, і важкий в експлуатації. Наступним викинули компресор. Його треба міняти кожні п'ять років — невигідно. Думали з науковим керівником, як же цей їхній кондиціонер має працювати.

— Ми знайшли термотрубку. Такі використовують для охолодження комп'ютерів. Мідна, з водою, з якої викачали повітря, тому там зменшився тиск і температура кипіння. Принцип такий — пара передає тепло другому кінцю, і таким чином відводить тепло від джерела тепла.

Андрій хотів зробити навпаки — охолоджувати одну сторону. При цьому мав знизитися тиск, а вода — закипіти при малій температурі, і тим самим почати відводити тепло від іншої сторони, аби зрівноважити температури на обох кінцях трубки. Так з'явився кондиціонер: одну сторону трубки, на вулиці, охолоджували за допомогою елемента Пельтьє, а тепло відводилося з кінця трубки, яка знаходиться в кімнаті.

Щоправда, важко було знайти трубку,

яка б годилася за діаметром, не було точного обладнання, не було грошей, щоб експериментувати з різними рідинами.

— Були моменти, коли ми думали закрити проект, — каже Андрій. — Але потім раптом знаходилися варіанти, як це все пофіксувати.

Зрештою зробили демоверсію на спирту. Велика коробка розміром з холодильник імітувала кімнату, в якій працював маленький кондиціонер. Вже вдруге проект Андрія переміг у конкурсі "Майбутнє України". Приз — п'ять тисяч гривень — пішов на матеріали і доопрацювання.

Суми на великий екземпляр так і не вистачило.

Андрій винахід запатентував і подався на українські і міжнародні конкурси, щоб розробка не пропала. Щоб її помітили.

— В Україні на мене дивилися косо: хто я, чому приїхав? Бо зазвичай перемагають Дніпро, Київ, Харків — міста, де є інститути, де роботи пишуть наукові керівники, а діти їх представляють. Хоча, звісно, є й винятки. Я хотів показати, що на базі Інституту прикладної фізики, який розташований по сусідству з гаражами і від них не сильно відрізняється, зі сміття і без грошей можна робити круті проекти і представляти їх на рівні.

УКРАЇНА БЕЗ СУМНІВІВ

Отже, була перемога на Білоруській конференції для учнів, третє місце на Міжнародній конференції молодих вчених ICYS-2016 в Румунії. До Петербурга не поїхав з політичних міркувань, а в США на Google Science Fair — просто не вдалося: держава не фінансувала, а в Андрія не було коштів.

Патенти на обидва винаходи відкликав і залив інформацію на GitHub — один з найбільших веб-сервісів для спільної розробки програмного забезпечення. Хотів, щоб проекти працювали. І працюють.

Перша ідея — в Китаї: там існують чашки, в які треба лити гаряче, і вони заряджатимуть телефон.

На основі другої — в Іспанії вдалося вдвічі збільшити ефективність відведення тепла з сонячних батарей.

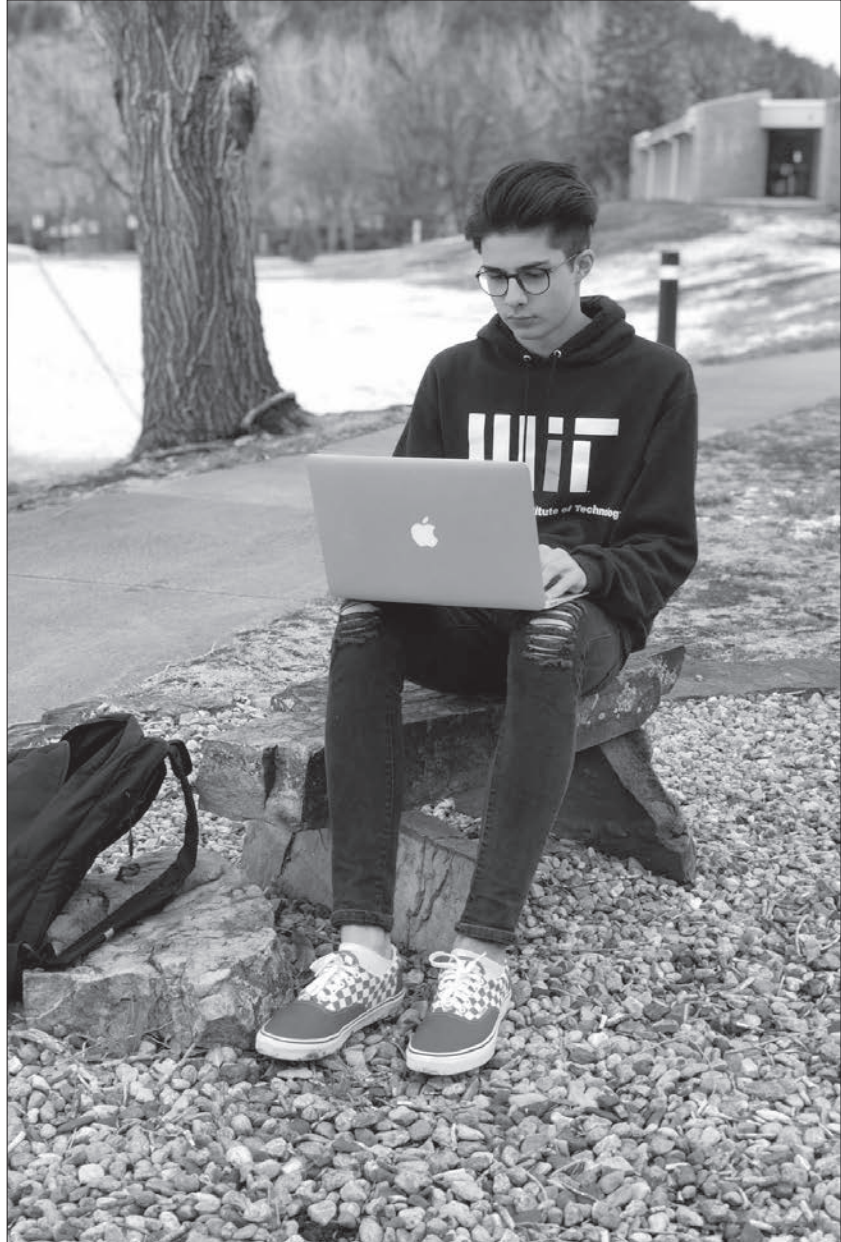
Попри всі невдачі з державною підтримкою, Андрій вважає свій досвід в Україні корисним.

— Все змінюється. Скоро все стане краще. А якщо ні, то я буду тим, хто хоча б спробує щось змінити у сфері технологій, бо це вони породжують прогрес. Хочу показати на міжнародному ринку, що Україна не просто країна-споживач.

Є багато крутих проектів українців, які працюють в Сіетлі, Нью-Йорку. А в Україні їх на пальцях однієї руки можна перерахувати. І я вдячний, що вони залишаються. У мене немає сумнівів, чи повертатися. Я не хочу бути емігрантом. Хочу жити в своїй країні. Хочу її розвивати.

Надія Швадчак

Фото — Урош Цветкович

У мене немає сумнівів, чи повертатися. Я не хочу бути емігрантом. Хочу жити в своїй країні. Хочу її розвивати

Ділимося досвідом колег-сусідів: процес децентралізації на Харківщині

"Перспективним планом формування територій громад Харківської області передбачено створення 58 ОТГ, які повинні об'єднати 458 сільських, селищних, міських рад. Станом на сьогодні утворено 16 об'єднаних територіальних громад. 12 громад з 1 січня 2018 року вже перейшли на прямі взаємовідносини з Державним бюджетом України та успішно працюють.

4 громади тільки в квітні 2018 року пройшли перші вибори, провели перші сесії та знаходяться в стадії запуску.

**ЦЕНТР РОЗВИТКУ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ**
Харківський відокремлений підрозділ

* не враховує населення, яке мешкає у м. Харкові

В об'єднаних територіальних громадах

**Харківщини мешкає
207,95 тис. осіб**

100 %

громад з чисельністю населення
понад 6,5 тис. осіб

43,75 %

громад з чисельністю населення
понад 10 тис. осіб

Харківщина не займає перших позицій в рейтингу по кількості створених громад, але впевнено тримає лідерство по якості, фактичній спроможності утворених ОТГ, яка в першу чергу характеризується кількістю населення.

"У нас комплексний підхід до створення об'єднаних громад. З самого початку процесів об'єднання одразу ведуться розмови про спроможність, формування штатів, створення "точок розвитку", залучення мешканців до управління громадою. Тому й на перших виборах у всіх громадах перемагають керівники, які брали безпосередню участь у громадських обговореннях, зустрічах, спільних робочих зустрічах.

А щодо існуючих проблем... Гальмує процес об'єднання на Харківщині кілька речей. Насамперед, те, що Харківська область є спроможною та багатою, і з початком бюджетної децентралізації місцеві бюджети отримали від держави кошти, яких раніше в них не було.

Тому життя в сільській місцевості змінилося, і ті голови, які мають господарський підхід, почали розвивати свої села, робити освітлення, водогони, утеплення будівель, об'єкти інфраструктури, тощо....

І начебто все супер, але ж децентралізація надає безліч можливостей саме для розвитку сільських територій, створення нових робочих місць, залучення інвестицій, залучення коштів міжнародних проектів. І тут треба сказати про другу проблему – зміну СВІДОМОСТІ як керівників сільських і селищних рад, так і депутатів, громадських активістів, кожного мешканця майбутньої громади! І тут нами проводиться дійсно титанічна робота – ми організуємо зустрічі, навчання, семінари, круглі столи, навчальні візити до ОТГ інших областей, до гмін (громад) Республіки Польща.

І в результаті вже про процес децентралізації говорить вся територія майбутньої ОТГ, всі мешканці хочуть активно включитися в її реалізацію, спробувати свої сили, взяти участь у формуванні бюджетів, написанні проектів. Таким чином люди свідомо обирають для себе шлях розвитку та використання можливостей, які надаються Президентом України, Верховною Радою та Урядом.

І остання ключова проблема – це близькість кордонів Росії та зони АТО, мала чисельність мешканців області взагалі була за західним кордоном країни (менше 15 %) і нерозумінням у зв'язку з цим можливостей Європейського вибору українського народу. А от жителі західних регіонів, навпаки, частіше бували в країнах ЄС і бачили на власні очі, до яких позитивних змін може привести об'єднання.

16 ОТГ – це близько 30 % від Перспективного плану, який схвалила Харківська обласна рада та затвердив Кабмін. Але якщо говорити про якісну характеристику – тут Харківська область у лідерах.

100% громад Харківщини мають чисельність більше 6,5 тисяч мешканців. 45% громад мають чисельність більше 10 тисяч мешканців, а за оцінками європейських експертів саме з такою кількістю населення громада буде спроможною.

Ми консультиємо громади, надаємо їм теоретичну та практичну інформацію з метою прорахунку всіх ризиків від створення маленьких громад, особливо чисельністю менше 5 тисяч осіб, бо це важливо для їх подальшого розвитку. Досить нелогічно при створенні маленьких громад, коли з перерахунку

на кожного мешканця громади, не зважаючи на вік та працездатність більше 1 000 грн. на рік буде витрачатися на фінансування апарату управління... Невже ми такі багаті та нам немає куди витрати кошти більш ефективно, неville ми вирішені всі питання.

Але з іншого боку громада не має бути і досить великою, щоб ставши єдиною сім'єю, мешканці могли ефективно комунікувати з керівництвом, депутатами, між собою для розвитку своєї території. Ми приймали участь у створенні всіх 16 громад, для нас кожна громада стала вже рідною, вони вже спілкуються між собою, їздять один до одного на свята, на дні народження.

І це робить їх ще потужнішими та згуртованими. І в кожній нашій громаді є своя особливість, те що робить їх неповторними і для нас і для їх самих і для мешканців громад. По кожній з громад у нас є свої історії успіху, вирішення проблем, становлення.

Наприклад, Нововодолазька селищна громада була створена за результатами організованого нами візиту до Польщі, їх система управління побудована на кращих польських традиціях місцевого самоврядування, до них вже їздять за досвідом і з Харківської області, і з інших областей і навіть з Польщі. Чкаловська і Роганська громади є постійним учасником наших зустрічей з представниками бізнесу України та Польщі, з ними ми вже неодноразово брали участь у Балтійському Бізнес Форумі та інших Форумах у Польщі. І є вже перші результати цього... Старосалтівська громада є прикладом того, як спільними зусиллями керівництва та мешканців можна розпочати розбудову та досягти успіху навіть громадам з невеликим початковим бюджетом.

В нашій роботі нам допомагають наші партнери – Харківська обласна державна адміністрація, Харківська обласна рада, Генеральне Консульство Республіки Польща у м. Харкові, громадські організації, органи державної влади та місцевого самоврядування.

Зараз, через три роки з початку реформи можна впевнено сказати, що Децентралізація є процесом суто добровільним та потрібна мешканцям сільських територій. Адже зараз збільшилася активність та попит на реформу з боку міських, селищних та сільських голів, ініціативних груп, мешканців. Адже зараз вже не вирішується питання об'єднуватися чи ні... Основне під час громадських обговорень – це формат об'єднання та його умови.

І тому наше завдання на цей рік – вирівняти ситуацію з кількістю громад і не втратити якість. Все ж таки сьогодні є багато ініціатив, але вони не будуть спроможними.

Так, принцип добровільності продовжує свою дію, але щоб не допустити помилок потрібно керуватися чіткими розрахунками. Громади, які ініціюють об'єднання повинні серйозно поставитися до питання створення об'єднаної громади.

За оцінками експертів, спроможність кожної об'єднаної громади залежить від чотирьох ключових критеріїв: її чисельності, питомої ваги базової дотації у структурі доходів, капітальних видатків на одного мешканця (без субвенцій із держбюджету), а також – витрат на утримання управлінського апарату.

Окрім фінансових прорахунків є потреба у SWOT-аналізу, який дозволить визначити "слабкі" та "сильні" сторони та пріоритетні напрямки розвитку, які в майбутньому зможуть поповнювати бюджет громади.

При визначенні центру громади є необхідність проаналізувати можливі транспортні сполучення між населеними пунктами, час витрачений на підвіз дітей до майбутнього опорного навчального закладу, тощо. Велика помилка – керуватися при створенні ОТГ власними амбіціями або особистим відношенням до керівників сусідніх громад.

Громади Харківщини об'єднуються за принципом добровільності з чітким прорахованим планом подальших дій. Якість, краща за кількість – це і є наш секрет створення спроможних об'єднаних територіальних громад.

На даний час на Харківщині, як і на території України, відбувається прискорення процесу ініціювання та створення ОТГ. Підтримку, допомогу та експертний супровід цього процесу здійснює ціла низка установ та організацій. Зокрема, і ми – команда Харківського Центру розвитку місцевого самоврядування.

Підсумовуючи рік роботи.

За 2017 рік роботи нам вдалося провести 338 заходів в яких прийняло участь 6672 учасника.

За 2018 рік вже проведено 127 заходів за участю майже 3500 тисяч учасників. Загалом за весь період нашої роботи нашими експертами було надано 867 консультацій в сфері впровадження реформи децентралізації, консультування та допомоги в напрямках регіонального розвитку, фінансів, комунікацій, тощо.

Команда Харківського Центру розвитку супроводжувала всі ОТГ Харківщини на всіх етапах створення – починаючи від ініціювання і завершуючи розробкою стратегій розвитку, брендування територій, пошуку точок зростання, навчання кадрів.

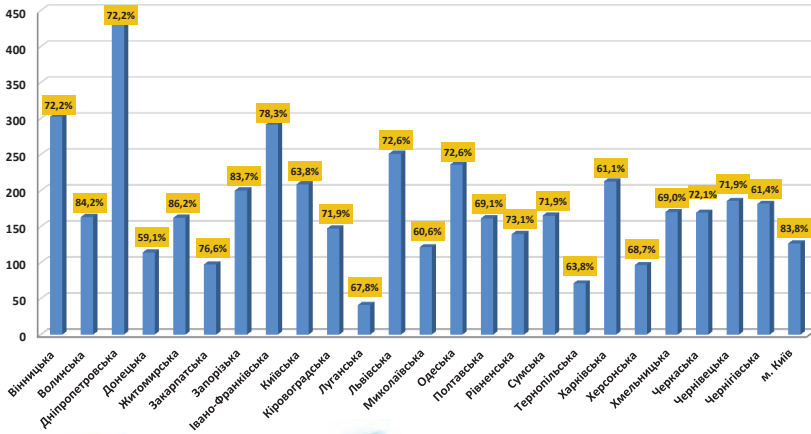
Харківщина – заможний регіон, і ОТГ на її території мають потужні бюджети, але потрібно ще багато працювати. І ми намагаємося зробити все, щоб наш Центр став майданчиком для комунікацій між всіма учасниками процесу для забезпечення успішного втілення реформ на території області.

Не за кількістю, а за якістю, – нові параметри моніторингу децентралізації
(травень 2018 р.)

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА

СТАН РОЗПОДІЛУ СУБВЕНЦІЇ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ОКРЕМИХ ТЕРИТОРІЙ

Використано коштів субвенції на соціально-економічний розвиток окремих територій між регіонами у 2017 році, %

6,2

млрд. грн. – субвенція у 2017 р.

6,2

млрд. грн. розподілено КМУ, з них **411,8** млн. грн. – на розвиток ОТГ

10569

проектів

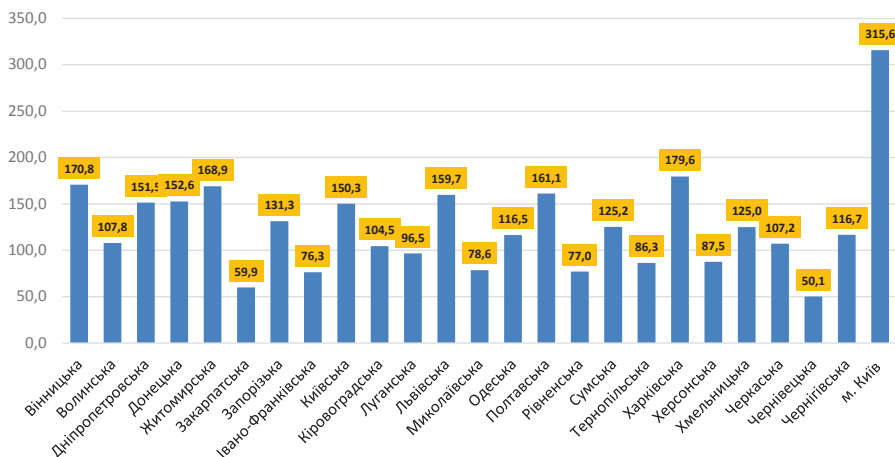
№ п/п	Область	Розподілено розпорядженнями КМУ, млн.грн.	Кількість об'єктів	Використано коштів з розподілених у 2017 р.	
				млн.грн.	%
1	Вінницька	418,9	731	302,5	72,2%
2	Волинська	193,9	348	163,3	84,2%
3	Дніпропетровська	599,0	516	432,5	72,2%
4	Донецька	192,4	229	113,8	59,1%
5	Житомирська	188,0	900	162,1	86,2%
6	Закарпатська	127,1	120	97,4	76,6%
7	Запорізька	238,9	285	200,0	83,7%
8	Івано-Франківська	372,6	471	291,6	78,3%
9	Київська	326,7	519	208,5	63,8%
10	Кіровоградська	205,1	226	147,4	71,9%
11	Луганська	60,5	77	41,0	67,8%
12	Львівська	345,7	784	250,9	72,6%
13	Миколаївська	199,9	453	121,2	60,6%
14	Одеська	325,1	670	236,1	72,6%
15	Полтавська	233,7	395	161,5	69,1%
16	Рівненська	190,8	365	139,4	73,1%
17	Сумська	229,8	602	165,2	71,9%
18	Тернопільська	111,3	216	71,0	63,8%
19	Харківська	348,2	272	212,6	61,1%
20	Херсонська	140,5	175	96,5	68,7%
21	Хмельницька	246,5	486	170,1	69,0%
22	Черкаська	234,7	674	169,3	72,1%
23	Чернівецька	258,1	311	185,5	71,9%
24	Чернігівська	295,6	594	181,6	61,4%
25	м. Київ	151,0	150	126,6	83,8%
Всього:		6234,0	10569	4447,6	71,3%

Передбачено на 2018 рік - **5** млрд. грн.

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА

СТАН РОЗПОДІЛУ КОШТІВ НА РОЗБУДОВУ ДОРОЖНЬОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Перераховано місцевим бюджетам субвенцію на забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах між регіонами за січень-квітень

11,5

млрд. грн. передбачено в держбюджеті

3,2

млрд. грн. перераховано місцевим бюджетам

№ п/п	Область	Розподілено Державним бюджетом на 2018 рік", млн.грн.	Перераховано місцевим бюджетам за січень-квітень 2018 р., млн.грн.
1	Вінницька	623,8	170,8
2	Волинська	393,9	107,8
3	Дніпропетровська	553,4	151,5
4	Донецька	557,5	152,6
5	Житомирська	617,2	168,9
6	Закарпатська	218,7	59,9
7	Запорізька	479,7	131,3
8	Івано-Франківська	278,9	76,3
9	Київська	549,0	150,3
10	Кіровоградська	381,6	104,5
11	Луганська	352,6	96,5
12	Львівська	583,2	159,7
13	Миколаївська	287,1	78,6
14	Одеська	425,7	116,5
15	Полтавська	588,4	161,1
16	Рівненська	281,3	77,0
17	Сумська	457,5	125,2
18	Тернопільська	315,1	86,3
19	Харківська	656,2	179,6
20	Херсонська	319,8	87,5
21	Хмельницька	456,5	125,0
22	Черкаська	391,5	107,2
23	Чернівецька	182,9	50,1
24	Чернігівська	426,2	116,7
25	м. Київ	1 153,1	315,6
Всього:		11 530,9	3156,5

**Сумський
"Центр розвитку
місцевого
самоврядування"**

www.facebook.com/lgdc.sumy
40000, м. Суми, пл. Незалежності 3/1, 1 поверх. Бізнес-центр "Акрополь"

www.decentralization.gov.ua
www.minregion.gov.ua
www.ulead.org.ua

Роздаткові матеріали не є засобом масової інформації. Розповсюджуються безкоштовно під час публічних та навчальних заходів, організованих Сумським "Центром розвитку місцевого самоврядування", створеним за підтримки Програми "U-LEAD з Європою" та Мінрегіоном.

Видавець: ФОП Наталуха А.С.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців серія
СМв № 034 від 28.04.09, видане Державним Комітетом телебачення та радіомовлення України.

Друк: ФОП Барабанцева С.Г.

Наклад 500 прим. Підписано до друку 12.06.2018р.

Ця публікація підготовлена за підтримки Європейського Союзу та його країн-членів Данії, Естонії, Німеччини, Польщі та Швеції.

Зміст цієї публікації є виключною відповідальністю її авторів та не може жодним чином сприйматися як такий, що відображає погляди Програми "U-LEAD з Європою", Європейського Союзу та його країн-членів Данії, Естонії, Німеччини, Польщі та Швеції.

За підтримки Програми "U-LEAD з Європою"

Funded by the European Union

МІНІСТЕРСТВО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
БУДІВНИЦТВА
ТА ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА
УКРАЇНИ

